

บทที่ 3

สังคมทวิลักษณ์ภายหลังการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ (ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970)

3.1 บริบทและสภาพการเมือง

เมื่อสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ.1976 ประเทศจีนก็ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิรูปประเทศโดยเน้นไปที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิง ระบบการเมืองได้ถูกปรับให้มีประสิทธิภาพและผ่อนคลายมากขึ้น แม้ว่าในช่วงแรกๆจะติดขัดกับความหวาดระแวงของประชาชน อีกทั้งเหตุการณ์ความไม่สงบที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในปี ค.ศ.1989 แต่หลังจากนั้นความตึงเครียดก็ค่อยๆคลี่คลาย การเมืองจีนเปิดกว้างในระดับหนึ่งแต่ยังคงอุดมการณ์สังคมนิยมนำโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน ในด้านเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลต้องรีบเข้าไปจัดการ เนื่องจากปัญหาที่ตกค้างมาตั้งแต่สมัยการปฏิวัติวัฒนธรรม โดยเฉพาะปัญหาความล่าช้าในการพัฒนาภาคเกษตรกรรมซึ่งให้ผลผลิตทางการเกษตรในปริมาณน้อย ในขณะที่จำนวนประชากรจีนก็เพิ่มมากขึ้นจาก 630 ล้านคนในปี ค.ศ. 1957 มาเป็น 1,000 กว่าล้านคนในต้นทศวรรษ 1980 (ทวีป วรดิถก, 2532: 1327) นอกจากนี้แรงงานที่จีนมีอยู่ส่วนใหญ่ก็เป็นแรงงานที่ไร้ทักษะ ปัญหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลต้องวิตกกังวลกับเรื่องปากท้องของประชากร ในขณะที่โลกภายนอกกำลังเดินหน้าพัฒนาทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจีนจึงเริ่มใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเปิดประเทศรับการลงทุนและทำการค้าขายกับต่างชาติ (ทวีป วรดิถก, 2532: 1332) และในช่วงทศวรรษ 1990 ก็ได้ประกาศให้ระบบเศรษฐกิจของจีนเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบสังคมนิยม (Socialist Market Economy) (ไป๋ จุน, 2544: 199) นโยบายเศรษฐกิจนำหน้าการเมืองนี้เองที่ปรับสภาพทางเศรษฐกิจของจีนฟื้นขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว

นโยบายที่สำคัญที่พลิกโฉมระบบเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมของจีน คือ ระบบรับผิดชอบการผลิตเกษตรกรรม ที่พรรคฯประกาศใช้ในปี ค.ศ.1983 ระบบรับผิดชอบนี้มีหลักการคือ รัฐเปิดโอกาสให้ชาวนาเป็นผู้ตัดสินใจและลงมือการผลิตเอง โดยกำหนดปริมาณผลผลิตที่ชาวนาจะต้องขายให้กับรัฐ และหากมีผลผลิตส่วนเกินมากชาวนาสามารถนำออกไปขายในราคาตลาดได้ (ทวีป วรดิถก, 2532: 1331-1332) นโยบายนี้ทำให้ภาคเกษตรกรรมฟื้นตัวขึ้นมาก ในภาคอุตสาหกรรมรัฐได้กำหนดเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกระตุ้นให้เศรษฐกิจในประเทศมีการพัฒนา เขตการลงทุนย้ายจากในแผ่นดินใหญ่ไปเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งโดยมากเป็นพื้นที่ชายทะเล ได้แก่ จูไห่ซึ่งอยู่ติดกับมาเก๊า เส้นเงินอยู่ติดกับฮ่องกง ซานโถวและเซี่ยเหมินอยู่ตรงข้ามกับไต้หวัน แม้ว่าตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของจีนจะสูงขึ้นเรื่อยๆแต่ปัญหาที่พบในทางสังคม คือ ช่องว่างทาง

เศรษฐกิจระหว่างมณฑลทางตะวันออกซึ่งเป็นเขตชายทะเลที่มีความสะดวกและความพร้อมในการลงทุน กับมณฑลทางตะวันตกกับภาคกลางซึ่งไม่มีทางออกทะเลและเป็นเขตมณฑลยากจน เช่น มณฑลยูนนาน มณฑลเสฉวน ดังจะเห็นได้จากตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของเขตภาคตะวันตกในปี ค.ศ. 1999 มีสัดส่วนเพียง 15.8% ของทั้งประเทศเท่านั้น ทั้งนี้หากเทียบกับจำนวนประชากรซึ่งมีถึง 28.8% และครอบคลุมพื้นที่ทั้งสิ้น 61.9% ถือได้ว่าอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ นอกจากอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มความแตกต่างมากขึ้นแล้ว แนวโน้มการลงทุนก็เอนเอียงไปทางภาคตะวันออกมากขึ้นเรื่อยๆเช่นกัน ความแตกต่างทางรายได้ระหว่างภูมิภาคเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทั้งทางสังคมและการเมือง

นอกจากนี้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างเขตชายทะเลกับเขตตะวันตกซึ่งเป็นเขตที่อยู่ของชนชาติส่วนน้อยอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านเชื้อชาติ รัฐบาลกลางจึงพยายามลดช่องว่างดังกล่าว โดยการนำนโยบายการพัฒนาภาคตะวันตก¹ มาใช้แทนที่แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออก ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ทั้งนี้ในปี ค.ศ.1999 อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศได้ประกาศชัดเจนถึงหลักการในการเร่งพัฒนาภาคตะวันตกของประเทศและให้กำหนดยุทธศาสตร์อย่างเป็นทางการ (ผู้จัดการออนไลน์, 31 สิงหาคม 2547) สำหรับยูนนานยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันตก ถูกนำมาใช้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2000 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขจัดความยากจน และส่งเสริมให้ภาคตะวันตกเป็นเขตอุตสาหกรรม พร้อมทั้งสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์จากศูนย์กลางมาสู่เขตรอบนอก ซึ่งยุทธศาสตร์นี้จะเน้นไปที่การลงทุนทางด้านสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการคมนาคม การติดต่อสื่อสาร ท่อน้ำและไฟฟ้า (Mingsam Kaosa-ard, 2003: 123-145)

ตารางที่ 3.1 สัดส่วนการลงทุนในสามภูมิภาค

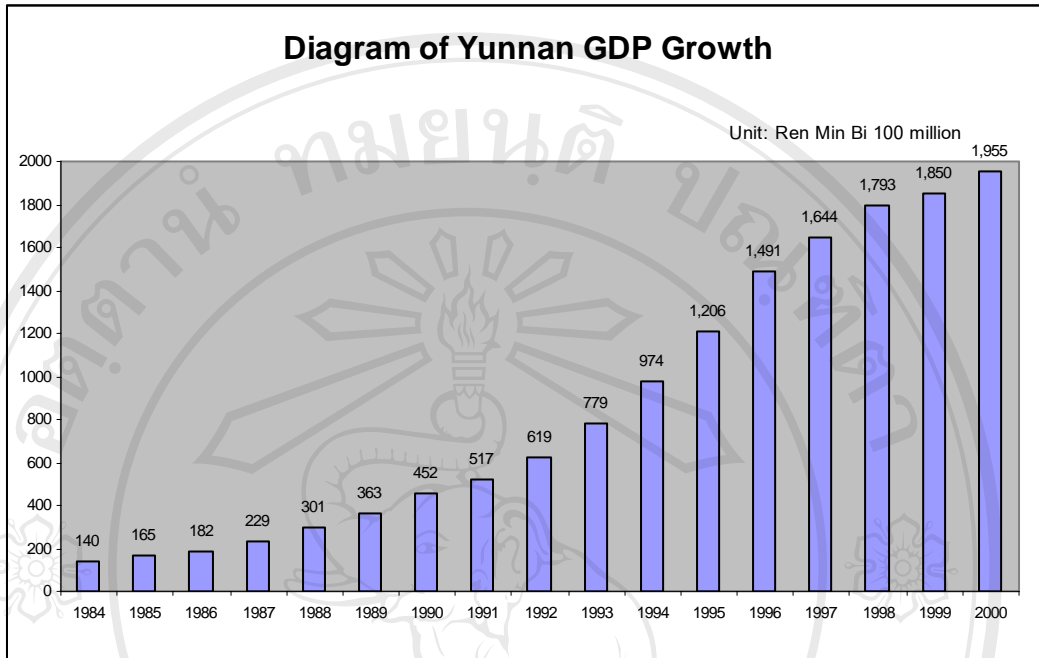
สัดส่วนการลงทุนในสามภูมิภาค ปี ค.ศ.1976-1995 (%)			
ปี	ภาคตะวันออก	ภาคกลาง	ภาคตะวันตก
1976-80	45.77	32.7	21.55
1981-85	50.66	31.06	18.29
1986-90	56.44	26.31	17.21
1991-95	64.39	22.53	13.08

ที่มา : Shao and Zeng(1993), p.34. Statistical Yearbook of China, 1992-97 (Beijing: Zhongguo Tongji Chubanshe)

¹ ในแผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 7 (ค.ศ.1986-1990) จีนได้แบ่งประเทศออกเป็น เขตชายทะเลตะวันออก เขตภาคกลาง และเขตตะวันตก ซึ่งมีหลักเกณฑ์การแบ่ง คือ การเติบโตของเศรษฐกิจและระดับการพัฒนา(Mingsam Kaosa-ard, 2003: 123-145)

ในทศวรรษ 1990 ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างกัน พร้อมกันนี้รัฐบาลจีนก็ต้องการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคตะวันตกและภาคกลาง ภูมิภาคยูนนานซึ่งมีพื้นที่ติดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงได้เข้าร่วมโครงการร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง การแลกเปลี่ยนต่างๆระหว่างยูนนานกับประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความรุ่งเรือง ในช่วงเวลาดังกล่าวโครงการพัฒนาระดับภูมิภาคขนาดใหญ่ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่แม่น้ำโขง เนื่องจากสิบสองปันนาถูกมองว่าเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญระหว่างมณฑลยูนนานกับภาคพื้นแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปี ค.ศ. 1992 ได้เริ่มเสด็จได้เดินทางไปเยือนดินแดนทางใต้และกำหนดให้แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำชายแดนที่สำคัญ จากนั้นจึงส่งเสริมนโยบายเปิดประตูสู่ใต้หรือนโยบายการส่งเสริมให้ยูนนานเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนได้เข้าร่วมโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจหรือโครงการในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบัน (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2542) และได้ส่งเสริมให้มีการค้าชายแดนซึ่งเป็นการปฏิรูปท้องถิ่นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้นด้วย นอกจากนี้การเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization) และการเปิดเสรีทางการค้ากับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการประชุม China-Asean Free Trade ในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 2001 ก็ได้มีการกำหนดให้ยูนนานเป็นศูนย์กลางการติดต่อกับประเทศอื่นๆในลุ่มแม่น้ำโขง โดยผ่านความเชื่อมโยงทางแม่น้ำ ถนนและทางรถไฟ ขณะเดียวกันรัฐบาลมณฑลยูนนานเองก็ได้สนับสนุนให้ยูนนานเป็นจังหวัดวัฒนธรรมและจังหวัดสีเขียวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative advantage) จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชีวภาพของมณฑลสนับสนุนการเพาะปลูกพืชขนาดใหญ่ที่ให้ผลผลิตจำนวนมากและส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูง ซึ่งผลของยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันตกดังกล่าว คือ การเติบโตขึ้นอย่างเห็นได้ชัดของเศรษฐกิจมณฑลยูนนานดังแผนภูมิที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ที่มา: General Information of Yunnan Province, Office of Foreign Investment Affairs of Yunnan Provincial Government.

อย่างไรก็ตามเหรียญอีกด้านของการพัฒนาทางวัตถุอย่างรวดเร็ว คือ ปัญหาทางสังคมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งปัญหาอาชญากรรม การว่างงาน การหย่าร้าง การฆ่าตัวตาย ยาเสพติด รวมถึงปัญหาความเสื่อมทรามของจารีตประเพณี (ทวีป วรดิถก, 2538: 1363) และช่องว่างความเจริญภายในประเทศก็ทำให้เกิดการอพยพของประชาชนที่ต้องการไปทำมาหากินในเขตเศรษฐกิจที่ดีกว่า ในเมืองที่มีความเป็นศูนย์กลางมากกว่า ทั้งนี้ตัวเลขที่รัฐบาลเปิดเผยเองถึงจำนวนชาวจีนชนบทที่อพยพเข้าไปอยู่ในตัวเมืองในปีหนึ่งๆมีถึงประมาณ 8 ล้านคน (ทวีป วรดิถก, 2538: 1349) ซึ่งเหล่านี้เป็นปัญหาระยะยาวที่รัฐบาลจะต้องรับมือแก้ไขต่อไป

3.2 แนวคิดต่อชนชาติส่วนน้อย

แนวคิดต่อชนชาติส่วนน้อยในยุคของเติ้งเสี่ยวผิงเป็นการเบนเข็มกลับมาฟื้นฟูนโยบายส่งเสริมความเท่าเทียมและสิทธิเสรีภาพของชนชาติต่างๆในประเทศ รัฐสนับสนุนให้ชนชาติต่างๆ ได้เลือกที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาและตัวอักษร รวมถึงศาสนาของตนเองได้ ในแผ่นดินใหญ่มีการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางชนชาติของประเทศจีน ความ

แตกต่าง วิธีชีวิตและประเพณีของชนชาติต่างๆเพื่อให้ชนชาติเหล่านี้เกิดความรู้และความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความปรองดองเป็นหนึ่งเดียวภายในชาติ

นโยบายต่อชนชาติส่วนน้อยในด้านการปกครอง

ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นชนชาติส่วนน้อยตามสัดส่วน² อำนาจหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่นที่สำคัญ คือ การกำหนดกฎเกณฑ์เฉพาะเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น หน่วยปกครองตนเองยังมีอำนาจในการออกนโยบายพิเศษได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญของจีน โครงสร้างอำนาจการปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นมีดังนี้

1. อำนาจการปกครองทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อำนาจการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ นโยบายหลักของชาติ มีอำนาจในการดูแลด้านการเงินและปรับเปลี่ยนเครื่องชี้วัดทางเศรษฐกิจซึ่ง ควรจะเหมาะสมกับสภาพเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่น

2. อำนาจการปกครองตนเองทางวัฒนธรรม ได้แก่ อำนาจอิสระในการตัดสินใจว่าจะคงไว้ หรือปฏิรูปประเพณีและวิถีชีวิต ระบบการศึกษาและการบริการสุขภาพ เพื่อให้เหมาะสมกับความ ต้องการของประชาชนท้องถิ่น

3. อำนาจการปกครองตนเองทางการปกครอง กฎหมายปกครองตนเองของชนชาติส่วน น้อยส่วนท้องถิ่นปี ค.ศ. 1984 ระบุว่า การตัดสินใจจากระดับสูงอาจถูกปรับหรือไม่เป็นผลได้ หาก ข้อกำหนดเหล่านั้นอยู่นอกเหนือเงื่อนไขการปฏิบัติของท้องถิ่น และหน่วยปกครองตนเองท้องถิ่น ควรจัดการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นอย่างเสรีภายใต้แผนหรือแนวทางของรัฐบาล กลาง รัฐบาลท้องถิ่นควรกำหนดแนวทางการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษาความเป็นระเบียบใน สังคมภายใต้การอนุมัติของสภาแห่งชาติ และไม่ขัดกับระบบทางการทหารแห่งชาติและความ ต้องการจริงของท้องถิ่น

ต่อมาในปี ค.ศ. 1984 การประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 6 ได้ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับเขต ปกครองตนเอง โดยให้อำนาจการบริหารแก่เขตปกครองตนเองมากขึ้น มีการฝึกฝนชนชาติส่วน น้อยเพื่อเพิ่มสัดส่วนของข้าราชการที่เป็นชนส่วนน้อยทั้งนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979-1990 รัฐบาลได้ฝึกฝน ข้าราชการชนชาติส่วนน้อยมากถึง 2.06 ล้านคน ซึ่งเป็นตัวเลขที่มากกว่าการฝึกในปี ค.ศ. 1954 ถึง 13 เท่า นอกจากนี้จากการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐก็ช่วยผลักดันให้ประชากรชนชาติส่วนน้อยได้

² มีการปรับปรุงกฎหมายเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1979 จากการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 5 ระบุว่าในเขตปกครองหนึ่งๆจะต้องมี ตัวแทนของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้นๆรวมอยู่ด้วย (Ma Yin, 1989:20-38)

ศึกษาในระดับสูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวเลขประชากรที่ได้รับการศึกษาในระดับวิทยาลัยขึ้นไปที่มีมากขึ้นถึงร้อยละ 20 (*Fifty- six Nationalities: 1992*)

นโยบายต่อชนชาติส่วนน้อยในด้านเศรษฐกิจและสังคม

พรรคคอมมิวนิสต์นำโดยเติ้งเสี่ยวผิงเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจนำหน้าการเมือง ประเด็นเร่งด่วนที่รัฐจะจัดการจึงเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ ในกลุ่มชนชาติส่วนน้อยซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ยากจน รัฐได้ใช้นโยบายทางการเกษตรส่วนหนึ่งและนโยบายด้านการท่องเที่ยวอีกส่วนหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่ของชนชาติส่วนน้อยเหล่านั้น ในด้านการท่องเที่ยวรัฐบาลได้ส่งเสริมเขตที่อยู่ชนชาติส่วนน้อยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งนี้มีมณฑลยูนนานซึ่งเป็นมณฑลที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์กระจายตัวอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ครอบคลุมทั้งมณฑล รวมทั้งความหลากหลายของสภาพภูมิประเทศประกอบเข้ากับภูมิอากาศที่อบอุ่นเย็นสบาย ตลอดจนการมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่น่าสนใจของชนชาติส่วนน้อยเผ่าต่าง ๆ ถึง 25 ชนชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมณฑลที่มีชนชาติส่วนน้อยมากที่สุดในประเทศจีน นับแต่ปี ค.ศ.1978 มณฑลยูนนานได้เริ่มส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในมณฑลขึ้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็วและกลายเป็นแหล่งรายได้หลัก โดยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับมณฑลมีทั้งสิ้น 6 แห่ง คือ ทะเลสาบหยงจงไห่ เมืองต้าลี่ ภูเขาหิมะหู่หลงเส่วชาน ทะเลสาบผู้ชาน เขตปกครองตนเองชนชาติไตสิบสองปันนา และ เขตท่องเที่ยวพรมน้ำพุร้อนอำเภอเถิงชง ทางรัฐบาลจึงได้นำนโยบายส่งเสริมให้ยูนนานเป็นมณฑลแห่งวัฒนธรรมโดยเน้นที่การสร้างวัตถุที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น เสื้อผ้า การเดินรำและการร้องเพลง เพื่อทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ขายได้ (Mingsam Kaosa-ard, 2003: 123-145) ในแผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 7 (1986-1990) รัฐบาลท้องถิ่นยูนนานระบุว่า การท่องเที่ยวจะเป็นแหล่งรายได้ที่ทำให้ยูนนานหมดปัญหาความล้าหลังซึ่งรัฐบาลท้องถิ่นได้ผูกการพัฒนาวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยให้เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจการตลาด และในปี ค.ศ. 1995 รัฐบาลมณฑลยูนนานก็ได้กำหนดให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในสี่อุตสาหกรรมพื้นฐานที่ควรได้รับการพัฒนา โดยเน้นไปที่การใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมของชนชาติส่วนน้อย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รัฐบาลใช้วัฒนธรรมของชนชาติส่วนน้อยในการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยภายใต้ระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบสังคมนิยม โดยมีคำกล่าวถึงภาวะดังกล่าวว่า “ศิลปะสร้างเวทีและเศรษฐกิจเป็นผู้แสดง” (文艺大台 经济场戏, เหวินอี้ต้าท่าย จิงจีฉางซี)(Jean A.Berlie, 2001.) ทั้งนี้นับแต่ปี ค.ศ. 1995 เป็นต้นมา รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ได้กลายมาเป็นรายได้อันดับ 1 ของมณฑลเป็นจำนวนเงิน 160 ล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งมีปริมาณมากเป็น

อันดับ 8 ในบรรดา 22 มณฑล และ 5 มณฑลปกครองตนเองของจีน (Mingsarn Kaosa-ard and John Dore, 2003: 123-145)

จุดขายทางการท่องเที่ยวของดินแดนชนชาติส่วนน้อยที่สำคัญคือ สภาพภูมิประเทศและ ภูมิอากาศที่แตกต่างและวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งทาง รัฐบาลได้ส่งเสริมให้เป็นสินค้าและแหล่งดึงดูดเงินที่สำคัญ สินค้าและหัตถกรรมของชนชาติส่วน น้อยกลายเป็นสินค้าของฝาก ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้เรียกว่า อัตลักษณ์เพื่อตอบสนองตลาด (Marketable Identity) (Charles Keye, 1992) ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่น่าติดตามเนื่องจากประเพณีของชนชาติ ส่วนน้อยนั้นครั้งหนึ่งเคยถูกตัดสินว่าเป็นสิ่งขัดขวางการไปสู่สังคมนิยมของจีนในสมัยเหมาเจ๋อตุง และในสมัยเติ้งเสี่ยวผิงเองถึงแม้รัฐจะมีนโยบายให้สิทธิความเท่าเทียมแก่ชนชาติส่วนน้อยรวมถึงมี อิสระในการอนุรักษ์วิถีชีวิตของตน แต่แนวคิดของรัฐต่อการพัฒนาชนชาติส่วนน้อยคือ การ พยายามลดชนบธรรมเนียมที่ล้าหลังและขัดแย้งต่อการพัฒนาชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือรัฐจีนได้ แบ่งแยกความหมายและนัยของคำว่า หมินจู๋ เฟิงฉิง (民族风情) หรือชนบประเพณีท้องถิ่น (Minority's folklore) กับ หมินจู๋ เหวินฮว่า (民族文化) หรือวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อย (Minority's culture) โดยให้ความหมายแตกต่างกัน คือ ชนบประเพณีท้องถิ่นเป็นศัพท์ที่มักจะ ปรากฏอยู่ในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 ส่วนวัฒนธรรมชนชาติ ส่วนน้อยหมายถึงทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและทางจิตวิญญาณของชนชาติส่วนน้อย ได้แก่ อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่ปัก เครื่องมือการผลิต ภาษา ตัวอักษร ศิลปะ ความเชื่อ ศาสนาและชนบธรรมเนียม ประเพณี

เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนชาติส่วนน้อยทางรัฐจีนได้อธิบายวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของ ชาติพันธุ์ต่างๆเป็นภาพชุดโดยไม่ได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชนชาตินั้นๆ ทำให้เกิดความคิดแบบ มาตรฐานหรือจุดเด่นทางวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ เช่น ชาวเมี้ยวกล้าหาญ ชาวลาหู่เดินร่าแก่ง ชาวไทลื้อมีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม เป็นต้น นอกเหนือจากเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวทางรัฐ จีนยังมีการนำเสนอเอกลักษณ์อื่นๆ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย วิถีชีวิต การพ่อน้ำและประเพณีที่สำคัญ ในช่วงแรกของการเสนอภาพของชนชาติส่วนน้อยเป็นการนำเสนอเพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับชนชาติต่างๆที่อาศัยร่วมอยู่ในประเทศจีน เพื่อสร้างความเคารพ ความเข้าใจและลดการดู หมิ่นดูแคลน เนื่องจากตั้งแต่อดีตชาวจีนอันมักมองว่าชนชาติของตนเองเป็นชนชาติที่ยิ่งใหญ่และมี วัฒนธรรมที่เก่าแก่ยาวนาน ขณะที่ชนชาติอื่นๆล้วนมีวิถีชีวิตที่ป่าเถื่อน แนวคิดต่อชนชาติส่วนน้อย นี้เองที่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ได้พยายามแก้ไขด้วยเกรงว่าอาจก่อให้เกิดความไม่พอใจของชนชาติที่ ไม่ใช่ชนและอาจนำมาซึ่งการก่อกวนไม่สงบทางการเมืองรวมถึงความมั่นคงของประเทศ

ในทางสังคมนั้นเปิดกว้างให้ชนชาติส่วนน้อยได้แสดงออกถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเต็มที่ การนับถือศาสนาผ่อนคลายและมีอิสระมากขึ้น รัฐบาลได้ระบุนโยบายเกี่ยวกับการนับถือศาสนาลงในรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1982 มาตราที่ 36 ระบุว่า ประชาชนจีนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ไม่มีองค์กรของรัฐหรือของสังคมนั้นถึงปัจเจกชนที่จะสามารถบังคับการเลือกนับถือศาสนาของประชาชนจีนได้ (ธวัช ทันทโภาส, 2528: 73)

3.3 ลักษณะทวิลักษณ์ทางสังคมในยุคการปฏิรูปเศรษฐกิจ

ทวิลักษณ์ในสังคมสิบสองปันนาในยุคการปฏิรูปเศรษฐกิจเป็นลักษณะที่การเมืองการปกครองยังคงถูกควบคุมโดยพรรคคอมมิวนิสต์ แต่การควบคุมดังกล่าวไม่เข้มงวดมากเท่ากับช่วงที่ผ่านมา รัฐเว้นช่องเพื่อที่ชาวไทลื้อจะไม่รู้สึกเหมือนถูกปกครอง โดยการผ่อนปรนด้านอำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้น ประเด็นสำคัญในยุคนี้คือเรื่องเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบพลิกด้าน ในสิบสองปันนาทวิลักษณ์ทางเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นการควบคุมและจัดการโดยรัฐ แต่เป็นการเข้ามาแทรกแซงภายใต้นโยบายเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยเน้นไปที่ตัวเลขและวัตถุเป็นสำคัญ ขณะที่ทางสังคมนั้นลักษณะทวิลักษณ์ในแต่ละช่วงวัยที่เติบโตและมีประสบการณ์ในยุคสมัยที่แตกต่าง วิธีคิด พฤติกรรมและความเป็นทวิลักษณ์ในแต่ละวัยจึงแตกต่างกันออกไป

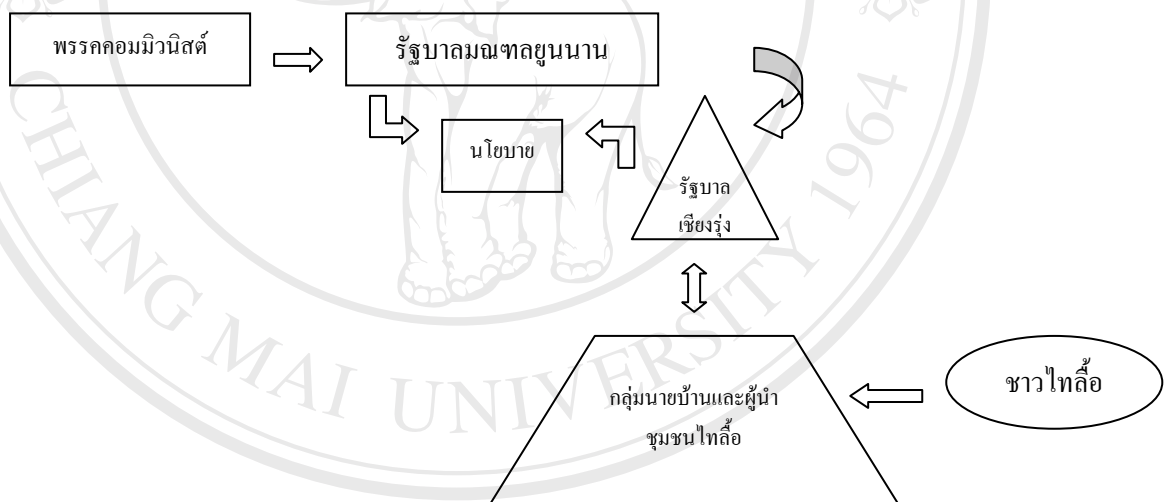
3.3.1 ทวิลักษณ์ทางการเมือง

ทวิลักษณ์ทางการเมืองมีลักษณะเช่นเดียวกับในช่วงปฏิรูปสู่สังคมนิยม (ค.ศ.1949 - ต้นทศวรรษ 1960) คือ การเมืองของชาวไทลื้อถูกควบคุมโดยพรรคคอมมิวนิสต์ผ่านการคัดสรรรายชื่อผู้เสนอตัวดำรงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองในสิบสองปันนา ในทางกฎหมายรัฐกำหนดให้ชนชาติส่วนน้อยเลือกผู้นำของตนเองได้ แต่ในทางปฏิบัติตัวผู้นำที่ประชาชนจะเลือกนั้นถูกคัดเลือกมาโดยรัฐก่อนแล้ว อย่างไรก็ตามการเมืองในยุคนี้ก็เปิดกว้างให้ชนชาติส่วนน้อยได้อำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้น ได้แก่ การกำหนดโควตาให้มีข้าราชการชนชาติส่วนน้อย การให้อำนาจรัฐบาลท้องถิ่นในการตัดสินใจและปรับเปลี่ยนนโยบายจากส่วนกลางได้หากท้องถิ่นพิจารณาแล้วเห็นว่านโยบายจากส่วนกลางนั้นๆไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น กระนั้นนโยบายเหล่านั้นก็ต้องไม่ขัดแย้งกับนโยบายหลักของชาติ

ในส่วนทวิลักษณ์ทางโครงสร้างการปกครอง ผู้นำในระดับย่อยลงไป ได้แก่ อำเภอและหมู่บ้านก็ยังคงมาจากการเลือกของชาวบ้านในชุมชน แต่หลักการในการเลือกผู้นำของชาวไทลื้อมีรายละเอียดที่เปลี่ยนไป ดังเช่นทัศนคติของชาวไทลื้อบ้านถิ่นต่อผู้นำชุมชนที่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านภาษาจีนดี ไม่จำเป็นต้องบวชเรียนมาก่อน ดังเช่น นายบ้านบ้านถิ่นคนปัจจุบัน คือ อ้ายโนน อายุ

39 ปี อ้ายโนนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความนับหน้าถือตาจากชาวบ้านถิ่น มีความรู้ความสามารถด้านภาษาจีนเป็นอย่างดี สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนชาวไทลื้อบ้านถิ่นได้ อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างคุณสมบัตินายบ้านในปัจจุบันกับในอดีต คือ นายบ้านไม่จำเป็นต้องผ่านการบวชเรียนมาก่อน ซึ่งเป็นหลักการที่สวนทางกับสมัยก่อนที่บุคคลยิ่งบวชนาน ยิ่งมีความรู้ทางธรรมมากก็จะยิ่งได้รับความนับถือมาก การเปลี่ยนแปลงของหลักการนี้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของชาวไทลื้อบ้านถิ่นที่เข้าใจสถานภาพทางการเมืองของชนชาติตน และต้องการจะรักษาสิทธิของตนเองผ่านนายบ้านที่สามารถเป็นตัวแทนในการต่อรองได้ สรุปได้ว่าทวิลักษณ์ทางการเมืองในยุคนี้เป็นรูปแบบทวิลักษณ์ที่ชาวไทลื้อยังคงถูกควบคุมโดยส่วนกลาง แต่ในการควบคุมดังกล่าวก็มีการผ่อนคลายเป็นให้อำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้น

ภาพที่ 3.2 โครงสร้างทวิลักษณ์ทางการเมืองในยุคปฏิรูปเศรษฐกิจ

3.3.2 ทวิลักษณ์ทางเศรษฐกิจ

บริบททางเศรษฐกิจในสิบสองพันนาตั้งแต่การปฏิรูปเศรษฐกิจโดยเติ้งเสี่ยวผิง หลังจากการประชุมคณะกรรมการกลางครั้งที่ 11 ในปี ค.ศ.1978 พรรคคอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนนโยบายจากซ้ายจัดให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ในด้านเกษตรกรรมผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจนคือ ในปี ค.ศ. 1983 รัฐบาลได้ใช้ระบบรับผิดชอบการผลิตทางการเกษตร (System of Agricultural Production Responsibility) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงข้ามกับระบบคอมมูน คือ ให้แต่ละหน่วยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของครัวเรือนที่ได้แบ่งสรรมา จัดการและตัดสินใจในเรื่องการเพาะปลูกทั้งหมดด้วยตัวเอง ผลผลิตที่ได้ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็เป็นของครัวเรือนนั้น มีเงื่อนไขเพียงต้องขายผลผลิต

ส่วนหนึ่งให้กับรัฐในราคามาตรฐาน ผลผลิตที่เหลือจากนั้นสามารถนำไปขายในตลาดทั่วไปได้ (ทวีป วรดิถก, 2538: 1331) ในสิบสองพันนาระบบนี้ถูกนำมาใช้และมีการกระจายตัวถึงร้อยละ 98.1 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในปลายปี 1983 แต่การเพิ่มขึ้นของประชากรตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ทำให้รัฐบาลเกรงว่า หากไม่มีมาตรการในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ทำกินในอนาคตอันใกล้ รัฐจึงส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรในกลุ่มชาวไทลื้อสิบสองพันนา ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักรและปุ๋ยเคมี ในปี ค.ศ. 1979 นักวิทยาศาสตร์ชาวจีนก็ได้พัฒนาพันธุ์ข้าวชื่อ Sipsong panna two³ ซึ่งมีระยะเวลาการปลูกสั้นลงทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้สองครั้งต่อปี เพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกจาก 60,000 หมู่⁴ ในทศวรรษ 1960 มาเป็น 220,000 หมู่ในปี ค.ศ.1979 (Leshan Tan, 1991: 49) นอกจากนี้พืชพันธุ์ดั้งเดิมของสิบสองพันนาแล้ว รัฐบาลยังส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ต้นยางพารา (*Hevea brasiliensis*) ซึ่งเป็นพืชที่ได้รับความนิยมมากเนื่องจากมีตลาดรองรับและได้ราคาดี ปริมาณผลผลิตและพื้นที่เพาะปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆตามตารางที่ 3.2

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการเกษตรและการขยายตัวของภาคการเกษตรนี้มีส่วนทำให้ความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อดีขึ้น เศรษฐกิจเติบโตมากขึ้น แต่ก็นำมาซึ่งปัญหาที่หลากหลายมากขึ้นเช่นกัน ปัญหาที่สำคัญคือ หนึ่งปัญหาลังเวดล้อม การขยายพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะการเพาะปลูกยางพาราจำเป็นต้องถางป่ามากขึ้น ตัวเลขปริมาณป่าไม้ในสิบสองพันนาก็ลดลงอย่างเห็นได้ชัด คือ ในปี ค.ศ.1950 สิบสองพันนามีพื้นที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 66.9 แต่เมื่อถึงปี ค.ศ. 1983 สิบสองพันนาเหลือพื้นที่ป่าเพียง ร้อยละ 33.9 และ ปี ค.ศ. 1989 ลดเหลือร้อยละ 29 เท่านั้น (www.mekonginfo.org/mrc_en/doclib.nsf/0/33CA177211AE279BC7256835000D0C68/\$FILE/FULLTEXT.html, 2004) พื้นที่เพาะปลูกลดลงจาก 107,221 เฮกแตร์ในปี ค.ศ. 1980 มาเป็น 82,568 เฮกแตร์ในปี ค.ศ. 1993 ในขณะที่พืชเศรษฐกิจอย่างยางพารากับกระวานจีน (Chinese cardamom) มีปริมาณพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด (YBS. 1994: Wang, et al., 1990 อ้างใน Cai Kui, 1996: 2) สอง ปัญหาในด้านการตลาดของรัฐส่งเสริมให้เพาะปลูกในปริมาณมาก ในขณะที่ตลาดที่จะรองรับผลผลิตในปริมาณมากยังไม่มีความแน่นอน ลักษณะเช่นนี้อาจก่อให้เกิดสภาวะวิกฤติกับชนพื้นเมืองที่หันมายึดอาชีพปลูกยางได้ (Cai Kui, 1996) และสาม ปัญหาด้านสังคม คือ การที่ภาครัฐส่งเสริมให้เกษตรกรพึ่งพาวิทยาศาสตร์และระบบการศึกษาที่อิงวิทยาศาสตร์ แต่ขาดความ

³ ผลผลิตข้าวต่อหน่วยของสิบสองพันนา คือ ประมาณ 150 kg/mu (2,250 kg/ha) (Cai Kui, 1996)

⁴ มาตรฐานที่ดินของจีน เรียกว่า หมู่ (亩) อัตราส่วนเท่ากับ 1 หมู่: 2.4 ไร่ และ 1 หมู่: 15 เฮกเตอร์

เข้าใจทางสังคมวัฒนธรรมของชาติพันธุ์พื้นเมืองจะทำให้ความรู้ท้องถิ่นถูกมองว่าล้าหลังและค่อยๆ ถูกกลืนหายไป ส่งผลให้ชนรุ่นหลังปฏิเสธความรู้แบบดั้งเดิมไปในที่สุด

ตารางที่ 3.2 ปริมาณการปลูกยางพาราในสิบสองปันนา

ปี	1963	1970	1975	1983	1990	1997	1999*	2001**
พื้นที่ (ha)	6,130	18,282	27,227	49,678	88,711	108,065	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
ผลผลิต (ตัน)	27	732	1,767	17,426	53,400	123,557	135,783	136,206

ที่มา: Yunnan Vital Statistics Compilation, 1990. Yunnan Minority Vital Statistics Data, 1992. (อ้างใน [http://www.mekonginfo.org/mrc_en/doclib.nsf/0/33CA177211AE279BC7256835000D0C68/\\$FILE/FULLTEXT.html](http://www.mekonginfo.org/mrc_en/doclib.nsf/0/33CA177211AE279BC7256835000D0C68/$FILE/FULLTEXT.html)), หวงเจียนกั๋ว (บก.), 2001: 59-61*, หวงเจียนกั๋ว (บก.), 2003: 108-109**.

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 พรรคคอมมิวนิสต์เริ่มเล็งเห็นรายได้จากการสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในประเทศ รัฐบาลยูนนานจึงส่งต่อนโยบายการท่องเที่ยวไปยังสิบสองปันนาซึ่งได้รับยกย่องให้เป็น 1 ใน 44 เขตที่พิเศษระดับชาติ สิบสองปันนามีความได้เปรียบด้านการท่องเที่ยวที่วัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยและสภาพภูมิประเทศแบบร้อนชื้นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ การส่งเสริมการท่องเที่ยวในสิบสองปันนาทั้งจากรัฐบาลเซียงรุ่ง รัฐบาลมณฑลยูนนาน รวมไปถึงรัฐบาลกลางที่ปักกิ่งจึงส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนเดินทางมาท่องเที่ยวสิบสองปันนามากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติปริมาณนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20 กระทั่งกลางทศวรรษ 1990 (www.geog.nau.edu/igust/China2005/Abstract-English.html) ภายในเขตสิบสองปันนาเองก็มีการพัฒนาและก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหารโตที่มีการแสดงพื้นเมือง ที่พักอาศัยและสวนสาธารณะต่างๆ ในปี ค.ศ. 1990 สนามบินเซียงรุ่งเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการซึ่งหมายถึงการหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากภายในประเทศ รัฐบาลเซียงรุ่งประกาศนโยบายการท่องเที่ยวและจุดประสงค์ใหม่ในแผนพัฒนาห้าปีฉบับที่ 8 (ค.ศ.1991-1995) ต่อมา มีการก่อสร้างโรงแรมที่มีลักษณะแบบไทลื้อ ในช่วงปี ค.ศ. 1992-1994 มีการก่อสร้างหมู่บ้านชนกลุ่มน้อยมากมายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่ก็เกิดปัญหาในด้านการนำประเพณีวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยไปนำเสนอแบบบิดเบือนและทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมผิดเพี้ยนไป เช่น การสร้างหมู่บ้านจำลอง เจดีย์ที่ทำด้วยปูน อิฐ และก้อนหินอย่างเร่งรีบ (ไป๋ จุน, 2544: 85-87, 111-114) ทางรัฐบาลจึงได้เข้าควบคุมแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของสิบสองปันนา และในปี ค.ศ. 1998 รัฐบาลได้ประกาศปิดแหล่งท่องเที่ยวที่ทำให้

ภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทเสียดายลง เหลือไว้เพียงหมู่บ้านบางแห่งที่มีทิวทัศน์สวยงาม และมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมเท่านั้น ได้แก่ บ้านสวนมอน เมืองฮ่า เป็นต้น

นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สำคัญของสิบสองพันนาซึ่งรับทอดมาจากนโยบายของรัฐบาลยูนนาน ได้แก่ การพัฒนาสาธารณูปโภค เส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะเส้นทางจากเมืองไปสู่อำเภอ ส่งเสริมให้มีการลงทุนในด้านการบริการเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ โรงแรมต่างๆ สวนสาธารณะ เช่น การที่นักธุรกิจชาวเงินฮั่นได้เช่าพื้นที่ของหมู่บ้าน 5 หมู่บ้านในเขตเมืองฮ่าหรือกาลานป่า อันประกอบด้วย บ้านแกง บ้านสวนมอน บ้านกาด บ้านจา บ้านถิ่น เพื่อนำมาเปิดดำเนินการในรูปแบบของ outdoor theme park ขนาดใหญ่ในชื่อของ “หมู่บ้านวัฒนธรรมชนชาติไทกาลานป่า (Galanba Dai Cultural Village)”⁵ หรือการเปิดหมู่บ้านชนเผ่าจิวโนให้นักลงทุนเข้าร่วมจัดการบริหารเป็น “หุบผาช้างป่าและหมู่บ้านวัฒนธรรมชนชาติจิวโน (Banna Wild Elephants Valley and Jinuo Mountain Village)” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำเงินเข้ามายังสิบสองพันนาเป็นจำนวนมากแต่เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานการท่องเที่ยวยูนนานก็ระบุว่า เศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นนั้นไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐ คือ กลุ่มผู้ได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากภาคการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ใช่ชนชาติส่วนน้อยหรือชนท้องถิ่น แต่เป็นนายทุนชาวเงินฮั่นหรือนายทุนที่มาจากแหล่งอื่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังนำมาซึ่งการเสื่อมถอยของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชนชาติส่วนน้อยอีกด้วย (Jean A Berlin, 2001)

วิถีชีวิตชาวไทเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1. การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวไทลื้อ

ก. พัฒนาการด้านอาชีพของชาวไทลื้อ

รูปแบบวิถีชีวิตและการเพาะปลูกของชาวไทลื้อแบบดั้งเดิมแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมที่มีรูปแบบเศรษฐกิจเพื่อบริโภคและพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ยังไม่มีรูปแบบการแบ่งบทบาทและหน้าที่อย่างชัดเจน และด้วยสภาพภูมิประเทศที่ยากต่อการเดินทางทำให้แต่ละชุมชนแต่ละที่ราบลุ่มต้องช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันสูง อาชีพพื้นฐานของชุมชนไทลื้อ คือ เกษตรกรรม⁶

⁵ สวนสาธารณะนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 336 เฮกเตอร์ มีครัวเรือนทั้งหมด 316 ครัวเรือน สวนนี้กำลังจะได้รับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวระดับชาติ 4 ดาว โดยทางรัฐพยายามผลักดันให้สวนแห่งนี้กลายเป็นเมืองพาราณสีซึ่งเป็นชื่อเมืองที่ชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นดินแดนของชนชาติไทลื้อในอดีต (He Shaoying and Luo Ping, 2004)

⁶ แต่ตามตำนานพญาสมมุติเล่าไว้ว่า ก่อนหน้าที่จะมีการตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งสังคมชาวไทลื้อยังเป็นชุมชนเร่ร่อน อาศัยการหาพืชล่าสัตว์ในการดำรงชีพกระทั่งสังคมมีการพัฒนามากขึ้น พญาสมมุติจึงได้คิดแปลงสร้างสรรคสถาปัตยกรรมบ้านเรือนของชุมชนไทลื้อขึ้นมา ตำนานนี้สอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งกล่าวว่า ชาวไทลื้อเป็นชนชาติที่อพยพมาจากถิ่นอื่น กระทั่งอพยพมาถึงสิบสองพันนาซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของพวกฉวี่ซึ่งมีพัฒนาการทางสังคมดีกว่า จึงต้องร่นถอยขึ้นไปอาศัยบนที่สูง ตั้งแต่นั้นชาวไทลื้อสิบสองพันนาจึงอาศัยและเริ่มอาชีพการเกษตรในที่ราบลุ่ม (จูเหลียงเหวิน, 1994: 14-15)

พืชที่ชาวไทลื้อนิยมปลูก ได้แก่ ข้าวเหนียวซึ่งเป็นอาหารหลัก พืชผักสวนครัว เลี้ยงหมู ใ้ภายในบริเวณใต้ถุนบ้าน ยามว่างจากการทำไร่ทำนาหญิงไทลื้อจะลงมือปั่นฝ้ายทอผ้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ผู้ชายจะออกไปรับจ้างบ้าง สร้างสาธารณูปโภคแก่ส่วนรวมบ้าง ได้แก่ สร้างถนนหนทางสะพานและฝายน้ำ เป็นต้น นอกจากอาชีพหลักด้านการเกษตรแล้ว ยังมีอาชีพช่างหรือสล่าสาขาต่างๆ เช่น ช่างปั้น ช่างแกะสลัก ช่างเหล่านี้นักมีความชำนาญในแต่ละด้านที่มีการสืบต่อมาจากบรรพบุรุษของตนและมักจะเป็นอาชีพพิเศษเฉพาะของหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านบ้านลื้อและบ้านเต๋อมีความชำนาญด้านการปั้นหม้อ บ้านช่างชัยและบ้านทรายมีความชำนาญในการผลิตกระดาษ (ยรรยง จิระนคร, 2544: 211) อย่างไรก็ตาม ความชำนาญเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ใช่อาชีพหลักแต่เป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา

นอกจากนี้สืบเนื่องจากระบบการปกครองแบบเจ้านายและไพร่ของสิบสองพันนา ชาวไทลื้อจึงแบ่งหน่วยอาชีพและสถานะทางสังคมเป็นหมู่บ้านๆ เช่น หมู่บ้านไพร่ไทเมือง หมู่บ้านเล็กน้อย แต่ละหมู่บ้านจะมีหน้าที่ในการรับใช้เจ้าเหนือหัวของตนมากน้อยแตกต่างกันไป ทุกหมู่บ้านจะต้องจ่ายภาษีที่นาซึ่งเป็นที่ดินที่เจ้าแผ่นดินทรงประทานให้ประชากรราษฎรได้ทำกิน บางหมู่บ้านมีหน้าที่คอยรับใช้ขุนนาง ดังนั้นหน้าที่และอาชีพที่สำคัญของชาวไทลื้อจึงมีทั้งการทำกรเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีวิต และการทำหน้าที่เพื่อตอบแทนเจ้าแผ่นดินของตน

การค้าขายแลกเปลี่ยนที่ปรากฏในสิบสองพันนามี 3 ระดับ คือ 1.การค้าขายแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีความชำนาญและความเหมาะสมในการผลิตต่างกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อการบริโภคมากกว่าการค้าขายให้ได้กำไรและกลุ่มผู้ค้าคือกลุ่มผู้ผลิตเอง 2.การค้าขายระหว่างเมืองหรือระหว่างชุมชน เมืองต่างๆในสิบสองพันนามีความสามารถในการผลิตสินค้าได้แตกต่างกัน เช่น เมืองฮึงเป็นแหล่งผลิตชาผู้เอ้อฮันดี เมืองฮึงเมืองยางปลูกข้าวได้ผลผลิตสูง เมืองฮาย เมืองล่าและเมืองฮึงซึ่งอยู่บนเขาสูงเป็นศูนย์กลางการผลิตฝิ่น และเมืองล่า เมืองหน เมืองบานเป็นแหล่งทรัพยากรเกลือสินเธาว์ที่สำคัญ การค้าระดับนี้ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าชาวจีนฮ่อและมีพ่อค้าชาวไทลื้อปรากฏบ้าง 3.การค้าระหว่างอาณาจักร นอกจากสิบสองพันนามีสินค้าหลัก คือ ฝิ่นและใบชา เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญแล้ว ที่ตั้งของสิบสองพันนายังเป็นทางผ่านเส้นทางการค้าระหว่างตาลี-เมืองคูนหมิง-พม่า-ล้านนาและหลวงพระบาง ได้แก่ เส้นทางการค้าจากจีนไปเชียงตุง เริ่มจากเมืองผู้เอ้อและซือเหมา ผ่านเมืองยาง เชียงรุ่ง เมืองฮาย เมืองเชียงตุงไปยังเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญของรัฐฉาน เส้นทางการค้าจากจีนไปเชียงใหม่ จากเมืองซือเหมาผ่านเมืองยาง เชียงรุ่ง เมืองลวง เชียงแสน แม่จัน แม่สรวาย คอยสะเก็ดเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ การค้าขายระดับนี้เกือบทั้งหมดเป็นพ่อค้าชาวจีนซึ่งเดินทางเป็นกองคาราวานซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าตามเมืองต่างๆ ความพอเพียงในชีวิตความเป็นอยู่ประกอบกับภูมิ

ประเทศที่ปิดกั้นทำให้สิบสองปันนาเป็นเมืองปิด ไม่ค่อยมีการติดต่อกับภายนอกมากนัก วิถีชีวิตของชาวไทลื้อจึงยังคงเดิมอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน (ชูลิทธิ ชูชาติ, 2525)

ข. การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพภายหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจ

ในหมู่บ้านบ้านถิ่น ชาวไทลื้อส่วนหนึ่งออกจากภาคเกษตรอย่างเต็มตัว ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ เช่น ทำงานราชการในเมือง ทำการค้าและธุรกิจ ได้แก่ การเปิดร้านอาหารรองรับนักท่องเที่ยว กลุ่มคนเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาจากเมืองใหญ่ มีความคิดความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และสามารถพูดภาษาจีนได้ดี อาชีพอื่นๆนอกภาคเกษตรของชาวไทลื้อบ้านถิ่น ได้แก่ การเปิดร้านตัดเสื้อผ้าและทำอาชีพรองรับการท่องเที่ยวที่ต้องการบุคลากรเป็นชาวไทลื้อ ได้แก่ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ช่างฟ้อนรำและแม่ครัว (สัมภาษณ์อายุโนน, 18 เมษายน 2004) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นหลัก แต่เมื่อว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ก็จะออกมาทำงานอื่นๆ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัว และเป็นแรงงานรับจ้างในช่วงที่ว่างจากฤดูทำนา บางครั้งก็ไปเป็นแรงงานในสวนยางพาราหรือออกไปทำนาในเมืองอื่นที่มีระยะเวลาการลงนาเกี่ยวข้าวแตกต่างกันไป ทั้งนี้การออกไปของแรงงานชาวไทลื้อนี้ส่วนหนึ่งเนื่องจากชาวไทลื้อเจ้าของที่นาสามารถหาแรงงานชาวฮั่นราคาถูกที่อพยพเข้ามาแทนที่ได้ ในขณะที่หมู่บ้านไทลื้อที่ห่างไกลออกไปยังคงรักษาวิถีชีวิตด้านอาชีพเกษตรกรรมของตนเอาไว้ และเมื่อถึงช่วงว่างระหว่างฤดูทำนาชาวบ้านส่วนหนึ่งก็จะไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชน

2. การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างรายรับและรายจ่ายของชาวไทลื้อ

ความเป็นชุมชนและมีพื้นที่ห่างไกลทำให้ชาวไทลื้อต้องผลิตสิ่งของเครื่องใช้ ปลูกพืชผักหาอาหารด้วยตนเองเป็นหลัก ผลผลิตส่วนเกินมักแปรสภาพเป็นสินค้าจำเป็นอื่นๆผ่านการแลกเปลี่ยนกับพ่อค้าคนกลาง ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าท้องถิ่นซึ่งทำการค้าขายระยะสั้น หรือกับพ่อค้าวัวต่างชาวจีนฮ่อซึ่งเดินทางค้าขายระยะไกล นอกจากนั้นผลผลิตส่วนเกินยังถูกเก็บออมไว้เพื่อนำไปทำบุญทำทาน อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับและยังเป็นการสั่งสมบุญกุศลของตนเอง ได้แก่ การทำทานทั่วไป การเป็นพ่อออกแม่ออกซึ่งเป็นคำเรียกยกย่องผู้อุปถัมภ์การบวชเด็กชาย การทำทานถวายสลาก เป็นต้น รายจ่ายในการทำบุญของชาวไทลื้อมีมาก เพราะชาวไทลื้อมีค่านิยมว่า ครัวเรือนใดมีผลผลิตส่วนเกินมากก็จะอุปถัมภ์พุทธศาสนา มาก เพราะเชื่อว่า ผลบุญจากการค้าศาสนาจะส่งผลต่อกุศลบารมีของตนในชาติหน้า นอกจากนี้การใช้จ่ายทางศาสนายังเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมหรือชุมชนชาวไทลื้อสิบสองปันนาอีกด้วย (T'ien Ju-Kang, 1986)

ตารางที่ 3.3 รายได้ต่อหัวต่อปีในสิบสองปันนา

รายได้ต่อหัวต่อปี (หยวน)				
ปี	สิบสองปันนา	เซียงรุ่ง	เมืองฮาย	เมืองลา
1985	3,582	4,443	2,006	4,491
2000	5,422	6,765	3,010	5,713
2001	5,673	6,974	3,287	5,961

ที่มา: Yunnan Statistical Year Book, 2002

ชาวไทลื้อรู้จักการนำเงินมาเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อค้าจีนเริ่มรู้จักเส้นทางการค้าผ่านสิบสองปันนาไปยังล้านนาและพม่า การค้าในสิบสองปันนาจึงเริ่มต้นตัวมากขึ้น อย่างไรก็ตามกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ยังพบระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น การแลกเปลี่ยนหรือฝ้ายดิบจากชาวอาข่า หรือการตกลงนำฝ้ายมาทอแล้วแบ่งครึ่งหนึ่งให้กับเจ้าของฝ้าย เป็นต้น ระบบการให้เงินเป็นตัวกลางได้รับการแพร่หลายอย่างมากหลังจากที่สิบสองปันนาถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีนแล้ว ในปี ค.ศ.1912 โรงกษาปณ์ที่คุนหมิงได้ออกเหรียญครึ่งหมันใช้ในสิบสองปันนาโดยมีตัวอักษรทั้งลื้อและจีนกำกับ และในปี ค.ศ. 1925 ธนาคารมณฑลยูนนานจึงได้เริ่มออกธนบัตรใช้อย่างเป็นทางการ (ยรรยง จิระนคร, 2544: 211-212) ระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจสิบสองปันนามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในยุคเต็มเลี้ยวฝิงที่ไชน่ โยบายเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจในแนวทางทุนนิยม เปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับพื้นที่ห่างไกล การผลักดันจากภาครัฐประกอบกับกระแสความตื่นตัวต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจดึงดูดให้นักลงทุนชาวฮั่นเข้ามาประกอบธุรกิจในสิบสองปันนา รวมถึงดึงดูดชาวฮั่นที่ต้องการอพยพเข้ามาแสวงหาหนทางทำมาหากินที่นี่ด้วย

ตารางที่ 3.4 รายได้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา

มูลค่ามวลรวม (หมื่นหยวน)	1994	1995	1996
ภาคเกษตรกรรม	143,220	158,406	174,300
ภาคอุตสาหกรรม	40,658	69,707	68,808

ที่มา : หวงเจียนกั๋ว (บก.), 1998: 68-69.

จากตารางที่ 3.4 จะเห็นว่ารายได้หลักของชาวไทลื้อสิบสองปันนาในปัจจุบันมาจากภาคเกษตรกรรม แต่หมู่บ้านบริเวณเมืองเช่นหมู่บ้านบ้านถิ่นมีแหล่งรายได้ที่แตกต่างไป โดยมีสัดส่วน

รายได้หลักต่อครัวเรือน ดังนี้ รายได้จากการปลูกข้าว 3,600 หยวนต่อปี รายได้จากการปลูกผัก ผลไม้ 2,200 หยวนต่อปี และรายได้จากค่าเช่าบ้าน 15,000 หยวนต่อปี (ข้อมูลจากอ้ายโนน, 25 มกราคม 2006)

ปัจจุบันการใช้จ่ายของชาวไทลื้อส่วนใหญ่ไม่ว่าจะมีรายได้มากหรือน้อย จะใช้จ่ายไปกับการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคและการใช้จ่ายในการดำรงชีพทั่วไป ดังเช่น กรณีการใช้จ่ายของชาวไทลื้อบ้านถิ่น ซึ่งแบ่งโครงสร้างรายจ่ายเป็นค่าครองชีพ รายจ่ายในการทำบุญ รายจ่ายทางสังคมและรายจ่ายค่าต้นทุนในการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เครื่องจักรสมัยใหม่และค่าแรงงาน เป็นต้น รายจ่ายที่เพิ่มเข้ามาในยุคสมัยใหม่ คือ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก ค่าเล่าเรียนของลูกหลานและค่ากินอยู่ไฟฟ้า เป็นต้น (สัมภาษณ์อ้ายโนน, 18 เมษายน 2004)

การใช้จ่ายของชาวไทลื้อในปัจจุบันจึงสามารถแบ่งการใช้จ่ายได้เป็น 3 ทาง คือ 1. การใช้จ่ายเพื่ออุปโภคบริโภคและใช้ในชีวิตประจำวัน การใช้จ่ายในส่วนนี้มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นตามสภาพสังคม ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทลื้อผลิตสิ่งของใช้เองน้อยลง เช่น สติการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านเตื่อ เชียงรุ่ง ซึ่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผาจำนวน 20 คน แต่ภายหลังในปี ค.ศ.1978 เหลือผู้ที่สามารถทำการผลิตได้เพียง 4 คนเท่านั้น (จู เป่าเถียน: 20) หรือการทอผ้าแต่เดิมผู้หญิงไทลื้อทุกคนต้องทอผ้าตัดเย็บผ้าได้ แต่ปัจจุบันในหมู่บ้านบริเวณเมืองส่วนใหญ่ไม่มีใครทอผ้าได้⁷ และขณะที่ภาคการผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือนลดปริมาณลง การใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ 2. การใช้จ่ายในการทำบุญทำทานเพื่อผลบุญต่อชีวิตในภพหน้า แม้ว่าสัดส่วนการใช้จ่ายด้านนี้จะไม่มากนัก แต่ก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับชาวไทลื้อรุ่นใหม่ที่ต้องรักษาประเพณีและความเชื่อทางพุทธศาสนาเดิมเอาไว้และเป็นคำสั่งสอนของคนเฒ่าคนแก่ให้ชาวไทลื้ออุปถัมภ์พุทธศาสนา 3. การใช้จ่ายในการขยายการลงทุนทั้งในภาคการเกษตรที่เป็นพื้นฐานซึ่งชาวไทลื้อมีความถนัด และการลงทุนในด้านอื่นๆ เช่น ด้านบริการการท่องเที่ยว การเพิ่มการลงทุนนี้เป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวไทลื้อสิบสองพันนาโดยมีแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาปัจจุบันหรือเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชาตินี้ อย่างไรก็ตามการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนนี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่เฉพาะกลุ่มชาวไทลื้อที่มีการศึกษา และมักจะมีบ้านอยู่บริเวณเมืองใหญ่เท่านั้น เช่นกรณีหมู่บ้านบ้านถิ่นซึ่งมีการลงทุนในหลายด้าน ได้แก่ บ้านเช่า

⁷ หญิงไทลื้อในสิบสองพันนามีสัดส่วนผู้ที่สามารถทอผ้าได้ลดน้อยลง ขณะที่ชาวไทลื้อในไทยโดยเฉพาะในตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน มีประเพณีการสอนลูกสาวให้รู้จักการทอผ้าตั้งแต่อายุประมาณ 8 ขวบ ทั้งนี้จะฝึกให้ทอผ้าวันแรกในวันพระยวันหรือวันขึ้นปีใหม่ตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่า การเริ่มต้นในวันนี้ถือเป็นวันดีและจะเป็นการเริ่มต้นที่ดี (สัมภาษณ์พี่ถนอม บ้านคอนไชย ตำบล ศิลาแลง จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 13 เมษายน ค.ศ.2005)

ร้านอาหาร รวมทั้งการขยายพื้นที่การผลิตในภาคการเกษตรด้วย (สัมภาษณ์อัย โนน, 18 เมษายน 2004) ในขณะที่หมู่บ้านในชนบทโดยทั่วไปยังไม่ค่อยมีการใช้จ่ายด้านนี้เท่าใดนัก

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ

การนับถือผีและอาชีพเกษตรกรรมมีอิทธิพลต่อสภาพวิถีชีวิตของชาวไทลื้อสิบสองพันนามาก เนื่องจากชาวไทลื้อพึ่งพาธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในการทำการเกษตร อีกทั้งเชื่อว่าผีมีส่วนต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ ชาวไทลื้อจึงมีพิธีกรรมและประเพณีเพื่อเตือนให้เทวดาหรือผีทำหน้าที่ของตน ได้แก่ การจุดธูปไฟสะลดในช่วงปีใหม่เพื่อเตือนให้เทวดาผู้ดูแลฟ้าฝนได้ปล่อยฝนตามฤดูกาล พิธีกรรมเพื่อขอขมาต่อสิ่งทีชาวบ้านได้ล่วงเกิน เช่น การขอขมาพระแม่โพสพที่ชาวนาต้องเดินเหยียบย่ำในช่วงการทำนา และพิธีกรรมเพื่อขอบคุณและรำลึกถึง ได้แก่ การทานข้าวใหม่ การดำรงชีพด้วยการทำการเกษตรที่ต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติเช่นนี้ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทลื้อต้องคล้อยตามกับระยะเวลาในการทำนาด้วย แต่เดิมชาวไทลื้อปลูกข้าวปีละครั้ง เริ่มลงกล้าเมื่อต้นฤดูฝนหรือประมาณเดือนพฤษภาคม (เดือน 7 ไทลื้อ) และช่วงที่ต้องทำนาหนักที่สุดอยู่ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคมซึ่งพอดีกับช่วงเข้าพรรษา เป็นช่วงเวลาของการเก็บเกี่ยวและเนื่องจากการเก็บเกี่ยวจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก เพื่อเก็บเกี่ยวให้ทันเวลาก่อนที่ข้าวจะร่วงทำให้ผลผลิตเสียหาย ในชุมชนจึงมีระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยแต่ละครัวเรือนจะกำหนดช่วงเวลาที่จะต้องเก็บเกี่ยวไม่ให้ทับซ้อนกัน ไม่เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้นญาติที่อยู่ต่างเมืองก็ต้องเดินทางมาช่วยในยามนี้ด้วย และในทางกลับกันเมื่อครัวเรือนอื่นในชุมชนหรือเครือญาติต้องการแรงงานก็ต้องส่งตัวแทนของครอบครัวตนไปร่วมช่วยเหลือด้วย ในระหว่างการเก็บเกี่ยวนี้เองที่หนุ่มสาวจะมีโอกาสพบปะพูดคุยและทำความรู้จักกันได้มากขึ้น และในช่วงที่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากนี้ จารีตสังคมก็กำหนดห้ามไม่ให้มีการจัดงานรื่นเริงใดๆทั้งสิ้น เว้นแต่งานบุญในช่วงเข้าพรรษาและช่วงออกพรรษาเท่านั้น เมื่อได้ผลผลิตแล้วนอกจากการส่งเป็นภาษีให้แก่เจ้าเมือง ชาวไทลื้อจะเก็บข้าวใหม่ไว้ในยุ้งข้าวให้พอกินพอใช้ตลอดทั้งปี ส่วนที่เหลือจะนำไปแลกกับสินค้าอื่นๆ ได้แก่ เกลือ ของป่า และนำเงินส่วนหนึ่งออมเก็บไว้สำหรับทำบุญทำทานในเทศกาลงานประเพณีต่างๆ

วิถีชีวิตแบบจารีตต้องเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเกษตรกรต้องใช้เวลาในการทำนามากขึ้นจากปีละครั้งเป็นปีละสองครั้ง ช่วงเวลาพักจากการทำนายน้อยลง เทคโนโลยีทางการเกษตรช่วยให้ชาวนาไม่ต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แม้ว่าระยะเวลาการทำนาจะมากขึ้นแต่ก็ยังอยู่บนพื้นฐานจารีตประเพณีที่ควบคู่กันมา ในขณะที่กลุ่มที่ออกนอกภาคเกษตรไปจะมีวิถีชีวิตที่ต่างออกไปจากชุมชนอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาทำงาน ความเชื่อถือผีที่รองรับอาชีพชุมชนก็ไม่

สามารถตอบรับอาชีพใหม่ได้ อีกทั้งไม่มีความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งเป็นกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติและชุมชน

ทวิลักษณ์ทางเศรษฐกิจในสิบสองปันนาตั้งแต่การปฏิรูปเศรษฐกิจโดยเติ้งเสี่ยวผิง

ทวิลักษณ์เศรษฐกิจของชาวไทลื้อในยุคการปฏิรูปเศรษฐกิจมีความชัดเจนมาก นโยบายการพัฒนาหลังไหลเข้ามายังสิบสองปันนาเพื่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น กระแสการพัฒนาดังกล่าวได้เข้าแทรกแซงวิถีชีวิตของชาวไทลื้อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชากรจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเข้ามาของกระบวนการพัฒนาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดทวิลักษณ์ขึ้นในหมู่ชาวไทลื้อ และเห็นได้ชัดในความแตกต่างระหว่างวิถีปฏิบัติและวิถีคิดของกลุ่มอาชีพชาวนาไทลื้อกับกลุ่มอาชีพนอกภาคการเกษตร ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรนั้นแม้ว่าพืชผลและเทคนิคการเพาะปลูกจะมีการพัฒนาไปมาก แต่พื้นฐานความเชื่อของคนกลุ่มนี้ยังผูกติดอยู่กับผีเทวดาและผูกพันอยู่กับชุมชน แต่ในด้านการใช้จ่ายของคนกลุ่มนี้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสังคมโดยรวม คือ ต้องซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้น เนื่องจากชาวไทลื้อทำการผลิตเครื่องอุปโภคและหัตถกรรมน้อยลง เหตุนี้ชาวไทลื้อในปัจจุบันจึงต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น กระนั้นในคติความเชื่อของเกษตรกรไทลื้อยังยึดถือหลักแบบเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ คือ ยังมีความพอเพียงในการหารายได้ยังเชื่อในเรื่องโลกหน้าและการตั้งสมณูปการมีในชาติภพปัจจุบัน

สำหรับทวิลักษณ์ทางเศรษฐกิจ การอยู่ใกล้เมืองทำให้บ้านถิ่นได้รับการพัฒนาและอยู่ใกล้ชิดกับการบริโภคนิยมมากกว่าหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล เศรษฐกิจและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวไทลื้อบ้านถิ่นจึงค่อนข้างโน้มเอียงไปสู่ลักษณะความเป็นเมืองมากกว่า กระนั้นหากเทียบกับหมู่บ้านใกล้เมืองด้วยกัน โดยเฉพาะหมู่บ้านเชียงล้าน หมู่บ้านบ้านถิ่นกลับมีทวิลักษณ์ทางเศรษฐกิจในแบบชุมชนไทลื้อดั้งเดิมมากกว่า ปัจจัยสำคัญที่สร้างความแตกต่างระหว่างสองหมู่บ้านนี้ คือ หมู่บ้านบ้านถิ่นยังมีพื้นที่ทำนาและอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านบ้านถิ่นยังคงอาชีพด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจของหมู่บ้านกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเอาไว้

3.3.3 ทวิลักษณ์ทางสังคม

สังคมสิบสองปันนาต้องผันแปรไปตามสภาพการเมืองการปกครอง และระบบเศรษฐกิจที่มาจากส่วนกลางตั้งแต่จีนเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นสังคมนิยม การแบ่งช่วงวัยทางสังคมในปัจจุบันประกอบไปด้วยคนที่เติบโตมาในแต่ละยุคสมัย ต่างประสบการณ์ แนวคิดต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคนเหล่านี้จึงแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความคิดความเชื่อ ในที่นี้ผู้เขียนจะอธิบายทวิลักษณ์ทางสังคมในแต่ละประเด็นโดยแบ่งแยกตามช่วงวัยต่างๆ เพื่อให้เห็นพัฒนาการของสังคม และเห็นถึงอิทธิพลจากภายนอกต่อชาวไทลื้อในช่วงวัยต่างๆ

ช่วงวัยชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป) เกิดในช่วง ค.ศ.1934 หรือก่อนนั้น เด็บโตมาในยุคสมัยที่สิบสองพันนายังไม่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกมากนัก มีความเชื่อแบบจารีต นับถือผีและพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ช่วงวัยกลางคน (อายุ 40-50 ปี) เกิดในช่วง ค.ศ.1944-1954 เด็บโตมาในยุคที่บ้านเมืองเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง ช่วงที่ความแตกต่างทางเชื้อชาติเป็นสิ่งผิด การปลุกฝังความเชื่อเรื่องผีและคติความเชื่อพุทธจึงไม่มากเท่าคนรุ่นเก่า แต่ช่วงวัยนี้ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และปฏิบัติตามจารีตของสังคมทั้งพิธีกรรมและข้อห้ามต่างๆ แต่รู้เหตุผลหรือหลักการของการปฏิบัติต่างๆ ไม่มากนัก

ช่วงวัยผู้ใหญ่ (อายุ 25-35 ปี) เกิดในช่วง ค.ศ. 1969-1979 วัยผู้ใหญ่นี้เกิดในช่วงภายหลังความผันผวนทางการเมืองและเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิรูปเศรษฐกิจ เป็นกลุ่มที่มีการผสมผสานระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนและอยู่ในภาคการเกษตร แต่ก็มีกลุ่มคนที่เริ่มเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งโดยมากเป็นเพศหญิงที่ประกอบอาชีพพื่อนรำ

ช่วงวัยรุ่น (อายุ 15-25 ปี) เกิดในช่วง ค.ศ.1979-1989 วัยรุ่นรุ่นใหม่เกิดในยุคสมัยที่ผ่านพ้นความแปรปรวนของเหตุบ้านการเมืองมาแล้ว และเด็บโตมาในสมัยของเศรษฐกิจระบบเปิด ผ่านกระบวนการขัดเกลาสังคมของทางรัฐจีน คือ ระบบโรงเรียนสากล ส่งผลต่อความคิดและความเชื่อของคนกลุ่มนี้ที่แตกต่างและห่างไกลจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนเป็นอย่างมาก

3.3.3.1 ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาและความเชื่อสำหรับชาวไทยเชื้อสายสิบสองพันนามีการรับสิ่งใหม่ ปรับเปลี่ยน และผสมผสานให้เข้ากับเชื่อเก่าอยู่เสมอ ดังเช่นพุทธศาสนาเถรวาทในสิบสองพันนาก็ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า เป็นพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแท้จริง⁸ แต่เป็นพุทธศาสนาที่ได้มีการปรับเข้ากับลัทธิความเชื่อดั้งเดิมหรือความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อที่ชาวไทยเชื้อสายกัมพูชาอย่างลึกซึ้ง โดยเมื่อพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาสอดแทรกกับความเชื่อดั้งเดิม จึงเกิดความเชื่อแบบผสมผสานพุทธกับผี โดยที่พุทธมักมีอิทธิฤทธิ์เหนือกว่าอำนาจผี แต่ทั้งสองสิ่งนี้ก็กลับไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะมีความเกี่ยวโยงระหว่างกันสูง กระทั่งเมื่อความเชื่อผีและพุทธศาสนาได้รับผลกระทบจากการปฏิวัติวัฒนธรรม หลังจากนั้นแม้รัฐบาลจะมิโนบายให้ฟื้นฟูศาสนา ประเพณีและความเชื่อของชนชาติส่วนน้อยขึ้นมาใหม่ แต่การถูกกดดันและการขาดช่วงของพุทธศาสนาและความเชื่อในช่วงกว่า 10 ปีทำให้แนวคิดและค่านิยมเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธเปลี่ยนแปลงไป ความเข้มงวดใน

⁸ พุทธศาสนาเถรวาท (Theravada) หรือหินยาน เป็นนิกายที่เก่าแก่ที่สุด มุ่งสอนให้พระสงฆ์ปฏิบัติเพื่อดับกิเลสของตนเองก่อน และห้ามเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระธรรมวินัยอย่างเด็ดขาด ยึดถือพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด นิกายนี้มีผู้นับถือมากในประเทศศรีลังกา พม่า ลาว ไทย และกัมพูชา (<http://www.dhammathai.org/buddha/g85.php>, 6 มีนาคม 2549)

กิจวัตรสงฆ์รวมถึงความเข้มงวดในศีลธรรมของชาวไทลื้อเสื่อมถอยลงไปมาก อีกทั้งปัจจุบันความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นจากระบบการศึกษาแบบใหม่ส่งผลให้ความเชื่อในหมู่ชาวไทลื้อสิบสองพันนามีการปรับและผสมผสานอีกครั้ง ในครั้งนี้ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติกลายเป็นส่วนที่ได้รับความกระทบโดยตรง

โดยทั่วไปจะเห็นได้ว่า คติความเชื่อเป็นพัฒนาการทางความเชื่อของมนุษย์ซึ่งความเชื่อนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการทางสังคม ในสังคมแบบจารีตดั้งเดิมความเชื่อที่ได้รับการยอมรับคือความเชื่อเรื่องผี ขณะที่กลุ่มคนที่มีพัฒนาการด้านความคิดจะละทิ้งหรือลดหย่อนความเชื่อเรื่องผีไปและรับเอาความเชื่อที่มีปรัชญาซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งเป็นความเชื่อที่สามารถตอบคำถามทั้งเรื่องธรรมชาติและเรื่องชีวิตได้มากกว่า ปรัชญาเหล่านี้พัฒนาขึ้นมาเป็นศาสนาต่างๆ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ศาสนาเหล่านี้พัฒนาขึ้นมาพร้อมกับพัฒนาการของสังคมมนุษย์ มนุษย์เริ่มคิดค้นการใช้อักษรเขียนในการจดบันทึก มีการพัฒนาระบบการเมืองการปกครอง สำหรับสังคมที่มีวิวัฒนาการช้ากว่าสังคมอื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชนชาติที่อาศัยบนที่สูงหรือเข้าถึงยาก มักจะมีอักษรเขียนของตนเองหลังจากรับเอาศาสนาเข้าไปแล้ว ดังเช่นชาวไทลื้อสิบสองพันนาซึ่งนอกจากจะรับความเชื่อจากพุทธศาสนาแล้ว ยังรับเอาประเพณีวัฒนธรรมและความรู้ใหม่ๆเข้ามาด้วย ได้แก่ ยารักษาโรค ระบบปฏิทินเพาะปลูก และที่สำคัญพุทธศาสนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการปกครองและกำหนดสังคมแบบมีชนชั้นของชาวไทลื้อขึ้น (Leshan Tan, 1995)

พหุลักษณะด้านความเชื่อและศาสนาของชาวไทลื้อ

ความเชื่อเรื่องผี เดิมทีชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่นับถือผีบรรพบุรุษและเทวดาผู้อารักษ์ธรรมชาติ การนับถือผีอาจสืบเนื่องมาจากลัทธิเชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติ (Animism) แนวคิดนี้เป็นพัฒนาการของความเชื่อซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างและสภาพสังคม ในสังคมที่มีวิทยาการและวิทยาศาสตร์มากขึ้นก็จะละทิ้งหรือลดหย่อนความเชื่อเรื่องผีไป ความเชื่อเรื่องผีนั้นนักมานุษยวิทยากำหนดให้การนับถือผีเป็นศาสนาในยุคก่อนประวัติศาสตร์ (อมรา พงศาพิชญ์, 2534: 52) นอกจากความเชื่อเรื่องผีจะดำรงอยู่ในหมู่ชนไทลื้อแล้ว ในกลุ่มชนชาติไต-ไทต่างมีคติความเชื่อเรื่องผีอยู่ทั้งไทใหญ่ ไทจีน และไทยวน ผีในคติความเชื่อของไทลื้อมีจำนวนมากและมีอยู่ในทุกแห่งทั้งเมือง หมู่บ้าน บ้านทุ่งนา แม่น้ำ เหมืองฝาย ป่า ภูเขา ผีเหล่านี้ทั้งให้คุ้มและให้โทษแก่มนุษย์ แต่โดยมากแล้วมักจะให้การปกป้องคุ้มครองแก่มนุษย์หากมนุษย์กระทำความผิดต่อผี แต่หากเป็นไปในทางตรงกันข้าม ผีก็พร้อมจะลงทัณฑ์มนุษย์ได้เช่นเดียวกัน

ในบรรดาผีมีลำดับชั้นตอนอำนาจและหน้าที่ของตัวเอง (รัตนพร เศรษฐกุล, 2542: 7-30) คือ ในแต่ละหมู่บ้าน ตำบลและเมืองจะมีวิญญาณคุ้มครองประจำ ในเชิงรุ่งแต่เดิมมีการเลี้ยงผีเมืองคือ ผีอะละวะกะโตดา ซึ่งจะจัดเลี้ยงปีละสองครั้งในเดือนเจียงเพื่อขอแดดและในเดือนแปดเพื่อขอ

ฝน แต่พิธีกรรมการเลี้ยงผีเมืองดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไปเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยลดอำนาจของเจ้านายเชื้อสายเจ้าผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมการเลี้ยงผีดังกล่าว ขณะที่ในหมู่บ้านมีผีบ้านซึ่งควบคุมดูแลพื้นที่หมู่บ้านและมีผีวิญญาณผู้คุ้มครองสิ่งต่างๆ ได้แก่

1. ผีประจำเรือนหรือผีเฮือนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ชาวไทลื้อจะอัญเชิญให้อยู่บนชั้นในห้องนอนหรือทำหิ้งไม้ไผ่เหนือเตาไฟ การบูชาผีเฮือนต้องนำข้าวหนึ่งก้อนกับน้ำหนึ่งถ้วยไปเช่นไหว้ทุกเช้า ในปีหนึ่งๆอาจมีพิธีกรรมไหว้ผีเฮือนได้หลายโอกาส ได้แก่ หากสมาชิกในตระกูลเจ็บป่วยก็จะไหว้เพื่อขอมาหรือขอการคุ้มครองจากผีเฮือน การแต่งงานเพื่อเป็นการขออนุญาตเพื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของตระกูล งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

2. ผีประจำเตาไฟ ภายในเรือนมีเตาไฟซึ่งมีกฎข้อห้ามมากมาย เนื่องจากเตาไฟเป็นตัวแทนของคุณและโทษของไฟ ซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อชาวไทลื้อมากทั้งให้ความอบอุ่นและแสงสว่าง ใช้ในการหุงต้ม ยังใช้ในการเผาฟางและถางป่าเพื่อให้ได้ที่ดินในการเพาะปลูกอีกด้วย นอกจากนี้คติความเชื่อเกี่ยวกับไฟยังมีอยู่ในตำนานเรื่องการสร้างบ้านเมืองของชาวไทลื้อ โดยพระยาสมมุติกำหนดให้ใช้ไฟเผาถางที่เมื่อไฟมอดดับบริเวณใดให้ถือบริเวณนั้นเป็นขอบเขตของหมู่บ้าน

3. หอผีหรือที่สิงสถิตของผีประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านมักตั้งหอผีบริเวณต้นไม้ใหญ่ ในหมู่บ้านบางแห่งอาจสร้างบริเวณชายป่าข้างหมู่บ้าน การบูชาผีเลี้ยงผีบ้านซึ่งมักกระทำก่อนการไถหว่านปักดำหรือแล้วแต่แต่ละหมู่บ้านจะกำหนด และในการบูชาผีบ้านนี้หมู่บ้านจะต้องทำการปิดประตูหมู่บ้านด้วยติดตาเหล็ก^๑ ซึ่งเป็นเครื่องหมายบอกให้ชาวบ้านทั้งในและนอกหมู่บ้านรู้ว่ากำลังมีพิธีกรรม ห้ามไม่ให้มีการเดินทางเข้าออกหมู่บ้านในช่วงพิธีกรรมเด็ดขาด

4. ใจบ้าน หมู่บ้านยังมีการไหว้ใจบ้านซึ่งเป็นศูนย์รวมชุมชนทางพิธีกรรมและมีกฎข้อห้ามมากมาย ใจบ้านมีตำนานว่า พระยาสมมุติเมื่อให้มีการเผาพื้นที่ซึ่งเมื่อไฟหยุดที่ใดก็ให้เขตนั้นเป็นขอบเขตของหมู่บ้าน และให้มีการตั้งใจบ้านขึ้นบริเวณเขตแดนหมู่บ้าน ถือเป็นเสาหลักของหมู่บ้าน โดยห้ามไม่ให้มีการย้ายหมู่บ้าน ยกเว้นใจบ้านจะพังทลายลงมาเอง ชาวไทลื้อเชื่อว่า ใจบ้านมีบทบาทในการคุ้มครอง ดูแลรักษาคนและสัตว์ในหมู่บ้านให้อยู่รอดปลอดภัย (รัตนพร เศรษฐกุล, 2542: 21-22)

^๑ ตาเหล็กหรือเหล็ก คือ เครื่องหมายทางพิธีกรรมที่ทำจากไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่เล็ก แล้วนำมาสานเป็นทรงหกเหลี่ยม ตาเหล็กเป็นสัญลักษณ์ป้องกันสิ่งไม่ดีและผีสง่าไม่ให้เข้าไปยังบริเวณพิธีกรรมหรือบริเวณที่ติดตาเหล็กเอาไว้

ภาพที่ 3.3 ใจบ้านหมู่บ้านบ้านถิ่น เชียงรุ่ง

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

5. ผีที่อาศัยในบริเวณอื่นๆ ภายนอกบ้านเรือน มีผีไร่นาคุ่มครองบริเวณไร่นา ดงเสือหรือ หอผีบรรพชนที่ชาวไทลื้อร่วมกันสร้างไว้ให้อยู่บริเวณป่าชุมชน ย่าขวัญข้าวและแม่ธรณี แม้กระทั่งใน วัดความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทลื้อก็ยังสอดแทรกหาพื้นที่ของตนอยู่ได้ คือ หอเทวดาวัดหรือเสี้ยววัด ผี แต่ละคนมีอำนาจและหน้าที่ของตนเองซึ่งการแบ่งหน้าที่ของผีสะท้อนให้เห็นโครงสร้างและสภาพ สังคมของชาวไทลื้อว่า เป็นกลุ่มชนที่มีความเป็นชุมชนเข้มแข็งตั้งแต่ระดับเครือญาติ ซึ่งเกี่ยวโยงกัน ด้วยผีบรรพบุรุษ ในระดับชุมชนมีผีเสี้ยวบ้านและใจบ้านแสดงบทบาทสำคัญในการรักษาความสนิท ชิดเชื้อภายในสมาชิกชุมชน

ความเชื่อเรื่องผีมีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อมาตั้งแต่อดีตกาล แต่โดยมาก การประกอบพิธีเลี้ยงผีในระดับต่างๆมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การขอความอุดมสมบูรณ์และการ คุ่มครอง เน้นเรื่องความต้องการทางโลกเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อพุทธศาสนาซึ่งมีปรัชญาเกี่ยวกับโลก ปัจจุบันและโลกหน้าแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามายังสิบสองพันนา พุทธศาสนาจึงได้รับการยอมรับและ กลายเป็นศาสนาหลักของชาวไทลื้อสิบสองพันนาไปในที่สุด

ความเชื่อเรื่องผีในหมู่บ้านที่มีการพัฒนาทางวัดดูอย่างหมู่บ้านบ้านถิ่น ก็ลดน้อยลงไปตาม กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่ตอบรับระบบทุน นิยมและบริ โภคนิยมได้มากกว่า ปัจจุบันชาวบ้านถิ่นจำนวนมากรวมทั้งกลุ่มคนชราส่วนหนึ่งได้ เปิดรับความคิดทางวิทยาศาสตร์ มีการใช้หลักเหตุและผลในการตีความปรากฏการณ์ต่างๆซึ่งเดิม ถูกอธิบายด้วยความเชื่อทางผี ได้แก่ การยอมรับเหตุแห่งโรคร้ายไข้เจ็บที่อธิบายโดยการแพทย์ สมัยใหม่ แทนที่การโยงความเจ็บไข้เข้ากับพฤติกรรมผิดผี รวมถึงการยอมรับวิธีการรักษาของ วิชาการแพทย์แผนปัจจุบัน การรับทราบสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดภัยทางธรรมชาติโดยเฉพาะ

ปัญหาจากการตัดไม้ทำลายป่า กระนั้นแม้ว่าความคิดทางวิทยาศาสตร์จะสามารถตอบคำถามเรื่องปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างแม่นยำมากกว่า แต่ชาวไทลื้อบ้านถิ่นทุกวัยก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อเรื่องผีไปอย่างสิ้นเชิง (สัมภาษณ์กลุ่มชาวไทลื้อบ้านถิ่น, เมษายน 2004) เนื่องจากในแง่ของความสัมพันธ์ในชุมชนนั้น การนับถือผียังมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงและควบคุมโครงสร้างความสัมพันธ์ของชาวไทลื้อในแต่ละเพศแต่ละวัย

ความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาท การเผยแพร่เข้ามาของพุทธศาสนาเถรวาทกระทั่งปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานที่แน่ชัด มีข้อสมมุติฐานว่าพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาในช่วงศตวรรษที่ 6-8 แต่ไม่ช้ากว่าศตวรรษที่ 15 ตามหลักฐานแล้วอาจมีการเผยแพร่ตามที่นักวิชาการเสนอ ได้แก่ เมื่อพญาเจืองตั้งเมืองเชียงรุ่งในช่วงปี ค.ศ. 1160 อีกข้อสันนิษฐานคือ ในศตวรรษที่ 14 พระเจ้าอโนรุธในราชวงศ์พุกามกำหนดให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้วจึงค่อยๆ แผ่ขยายเข้ามาในยูนนาน แต่มีนักวิชาการอีกกลุ่มให้ความเห็นที่แตกต่างว่า พุทธศาสนาเข้ามาจากล้านนาในช่วงพระเจ้ามังรายซึ่งก่อตั้งอาณาจักรหริภุญชัยในปี ค.ศ. 1281 และแนวคิดสุดท้ายคือ พุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 ที่มีหลักฐานแน่ชัดว่า มีการแต่งตั้งเจ้าแผ่นดินโดยมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา (Leshan Tan, 1995: 38-44)

ด้วยสังคมไทลื้อเป็นสังคมที่มีความเชื่อดั้งเดิมมายาวนาน ถึงแม้พุทธศาสนาจะเข้ามาแทนที่ความเชื่อเรื่องผีได้บ้าง แต่โดยเนื้อแท้แล้วชาวไทลื้อยังคงมีความผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิมของตนอย่างลึกซึ้ง การเข้ามาแทรกแซงของพุทธศาสนาจึงต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตำนานเกี่ยวกับกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ เรื่องอาละวะกะโศดาซึ่งเป็นยักษ์คู่ร้ายแต่เมื่อได้รับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็หันมาบำเพ็ญธรรม การต่อสู้ระหว่างพุทธกับผีดำรงควบคู่กันมาเรื่อย มีทั้งพุทธเหนือผีและผีเหนือพุทธ เช่น เรื่องการพ่ายแพ้ต่อยาวิญญูข้าวของพระพุทธเจ้า หรือการที่ผียักษ์ถูกพระพุทธเจ้าปราบลง (จาง กงจิ้น, 2530) แต่เมื่อเวลาผ่านไปพุทธศาสนาซึ่งมีความสมบูรณ์ทางจิตใจมากกว่าก็ได้รับการยอมรับ กลายเป็นศาสนาของมวลชนและปรากฏสภาพอันรุ่งเรืองในภายหลังจากการที่มีวัดอยู่แทบทุกหมู่บ้าน ทั้งความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาต่างเคียงคู่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทลื้อร่วมกัน ดังเช่นการดำรงอยู่ควบคู่กันไปของใจบ้านกับวัด พุทธศาสนาในสิบสองปันนาเข้ามาเติมเต็มหลักการในชีวิตปัจจุบันและโลกหน้า ทำให้เกิดความเชื่อโดยทั่วไปถึงการสะสมบุญกุศลในชาตินี้เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในชาติหน้า การทำทานของชาวไทลื้อสิบสองปันนาจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาและต่อความเชื่อของชาวบ้าน การผสมผสานนี้เป็นไปในลักษณะของพุทธเหนือผี พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีหลายพิธีกรรมเริ่มมีพุทธเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การตาย การไหว้ใจบ้านซึ่งเดิมเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเหนือธรรมชาติที่มีการบูชาไหว้ใจบ้านทุกปี ต่อมามีการนำความเชื่อพุทธเข้ามาผสมผสาน ปัจจุบันการ

ไหว้ใจบ้านจึงต้องนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญสวดชะตาเป็นขั้นตอนพิธีกรรมหนึ่ง หรือพิธีเลี้ยงยาขวัญข้าวในเดือน 4 ลือ หรือราวๆเดือนกุมภาพันธ์ก็ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นพิธีทำทานข้าวใหม่โดยการถวายข้าวให้พระแทน

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของพุทธศาสนาก็มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมืองด้วย ดังตำนานเรื่องอาละวะกะโศดาซึ่งเป็นตำนานเรื่องยักษ์กินคนที่หันมานับถือพุทธศาสนา และเปลี่ยนชื่อมาเป็นอาละวะกะโศดา ต่อมาชาวไทลื้อยกย่องให้เป็นพระลือเมืองมีการทำพิธีบวงสรวงตามธรรมเนียมทุกปี การบวงสรวงอาละวะกะโศดามีความพิเศษกว่าการบวงสรวงพระลือเมืององค์อื่นๆ เนื่องจากมีพิธีสืบสันษัยไมตรี หรือการสืบทอดชัชไมตรีระหว่างเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งกับอาละวะกะโศดา ตำนานนี้มีการวิเคราะห์ว่า อาละวะกะยักษ์นี้ก็คือ ข้าสี่แสนหมอนม้าหรือเจ้าครองชนเผ่าปลัง เจ้าของดินแดนเชียงรุ่งแต่เดิม หรืออีกชื่อหนึ่งคือ พาราณสิน้อย¹⁰ การมีชัยของพุทธศาสนาเหนือเหล่าวิญญาณและยักษ์ จึงเป็นการแสดงออกถึงสถานะของชาวไทลื้อต่อชนพื้นเมืองอื่นๆ (จู เต๋อะฝู, อ้างใน ยรรยง จิระนคร, 2544: 18-19)

ในปีหนึ่งๆชาวไทลื้อจะมีพิธีทางศาสนาหลายครั้ง เช่น ทอดกฐินเดือนอ้ายตามปฏิทินไท หลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วก็เอาข้าวเปลือกไปถวายวัด วันเพ็ญเดือนแปดทำพิธีช่อมองค์พระพุทธรูปปฏิมากร เดือน 11 ประกอบพิธีถวายพระคัมภีร์ วันสงกรานต์เป็นวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ มีพิธีขนทรายเข้าวัดและก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสงฆ์น้ำพระ พิธีแต่งเรือนดอกไม้ การรดน้ำสาदनน้ำ พิธีเข้าพรรษาจากวันเพ็ญเดือน 9 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 ตามปฏิทินจันทรคติ (เดือนกรกฎาคมถึงตุลาคม) วันถวายพระคัมภีร์ซึ่งเป็นวันที่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบุญจ้างช่างคัดลอกพระธรรมบางบทลงบนไม้ไผ่และตั้งขบวนแห่เข้าไปถวายวัดเป็นสมบัติของวัดเพื่อใช้ในการเผยแพร่ต่อไป งานบุญพระธาตุ งานบวชลูกแก้ว งานทานกัวยสลาก เป็นต้น โดยที่พิธีกรรมต่างๆจะมีลำดับความสำคัญและขอบข่ายของงานแตกต่างกันไป เช่นเดียวกับสังคมสงฆ์ซึ่งมีการจัดลำดับขั้นขึ้นเพื่อสะดวกในการปกครองคือ ลำดับชั้นพระ ๓ คือ ครูบา สุวาที สุวามี และสังฆราช (Leshan Tan, 1995: 41-42) เด็กชายที่บวชตั้งแต่อายุน้อยเรียกว่าตุน้อย พระที่มีอายุมากแล้วเรียกว่า ตู๋หลวง และเมื่อภิกษุลาสิกขาบทแล้วจะถูกเรียกว่า ขนาน มีสถานภาพพิเศษสามารถเป็นผู้นำชุมชนต่อไปได้ แต่ปัจจุบันสถานภาพดังกล่าวไม่ได้เว้นไว้เพื่อขนานอีกต่อไป หากแต่เป็นตำแหน่งสำหรับผู้ที่มีความรู้ทางภาษาจีนและสามารถต่อรองเพื่อผลประโยชน์ต่อชุมชนได้ ส่วนวัดมีการแบ่งออกเป็นวัดหลวง วัดเก่าและวัดประจำ

¹⁰ เมืองพาราณสิน้อยปรากฏอยู่ในตำนานเมืองก่อนที่พระยาเจียงจะสถาปนาอำนาจ ตำนานเล่าว่าแต่ก่อนดินแดนเชียงรุ่งนี้มีชื่อเรียกว่า เมืองพาราณสิน้อย ปกครองโดยเจ้าแผ่นดินทั้งหมด 13 พระองค์ ประชากรส่วนใหญ่เป็นเผ่าปลังมีชาวไทอาศัยอยู่เพียง 7 หมู่บ้านเท่านั้น นอกจากนี้ทั้งชาวบ้านและเจ้าผู้ครองต่างก็ยังไม่นับถือพุทธศาสนาทั้งสิ้น (ยรรยง จิระนคร, 2544: 19-21) และในปัจจุบันรัฐบาลเชียงรุ่งก็ได้นำชื่อ เมืองพาราณสีมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้คำขวัญ สิบสองปันนาเมืองพาราณสี (西双版纳猛巴拉娜西)

หมู่บ้าน ซึ่งแบ่งแยกกันตามสถานะของวัด แต่วัดหลวงไม่ได้มีอำนาจใดๆในการบริหารและแทบจะไม่ปรากฏการแทรกแซงกันภายใน ในสิบสองพันนาเกือบทุกหมู่บ้านมีวัดประจำหมู่บ้าน เว้นเพียงหมู่บ้านขนาดเล็กและสถานะทางเศรษฐกิจไม่ดีจะไปใช้วัดร่วมกับหมู่บ้านข้างเคียง เนื่องจากวัดสำหรับชาวไทลื้อไม่ใช่เพียงสถานที่ประกอบกิจทางศาสนาเท่านั้นแต่ยังเป็นแหล่งความรู้หรือเป็นโรงเรียนของพระเณรที่บวช เป็นศูนย์กลางการสอนภาษาบาลีซึ่งกษัตริย์ในวัดมีหน้าที่คัดลอกพระธรรมจากภาษาบาลีไปเป็นภาษาไทยก่อนจะเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้านทั่วไป มีทั้งเอกสารเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน พงศาวดาร ตำราดาราศาสตร์ ตำรายารักษาโรค ตำราคณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และปฏิทิน

ศาสนาและความเชื่อของชาวไทลื้อในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆ ในประเทศจีน คือได้ถูกทำลายลง มีการเผาวัดโบสถ์วิหาร คัมภีร์ทางพุทธศาสนาต่างๆ พระถูกบังคับให้สึกออกมาเป็นแรงงานให้กับระบบคอมมูน เกิดความตึงเครียดในหมู่ชาวไทลื้อและส่งผลให้มีพระและชาวบ้านจำนวนมากอพยพออกไปจากสิบสองพันนา รัฐบาลจีนเริ่มผ่อนคลายนโยบายต่อศาสนาในทศวรรษ 1980 จากรัฐธรรมนูญปี 1982 มาตราที่ 36 ซึ่งระบุว่า ประชาชนจีนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ไม่มีองค์กรของรัฐหรือของสังคมนวมถึงปัจเจกชนที่จะสามารถบังคับการเลือกนับถือศาสนาของประชาชนจีนได้ ในสิบสองพันนาวัดถูกบูรณะขึ้นมาใหม่ มีการเชิญพระและผู้รู้มาจากรัฐไทต่างๆ โดยเฉพาะไทยและรัฐฉานในพม่า ทำให้ปริมาณพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้นดังตารางที่ 3.4 อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ทางรัฐบาลยูนนานก็ได้ประกาศควบคุมกิจกรรมทางศาสนา และได้สั่งเข้มงวดการเดินทางเข้าออกด่านชายแดนจีน-พม่าโดยยกปัญหาการขนย้ายยาเสพติดขึ้นมา เหตุนี้ยังทำให้ปริมาณพระในสิบสองพันนาลดลงอย่างรวดเร็วและเกิดปัญหาการขาดแคลนพระอาวุโสและพระที่มีความรู้ทางธรรมในเขตพื้นที่ต่างๆในสิบสองพันนา นอกจากนี้การฟื้นฟูศาสนาที่ไม่ได้ทำให้พุทธศาสนากลับมารุ่งเรืองเช่นในอดีต สังเกตได้จากการลดจำนวนลงของเด็กชายที่มาบวชเรียนในช่วงทศวรรษ 1990 พร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงการเสื่อมถอยลงของคำสอนทางศาสนา เช่น การลงกลอนประตูและสร้างรั้วกันบ้านอย่างแน่นหนา มีการขโมยพืชผักที่ปลูกไว้บ่อยครั้งจนต้องปล่อยสวนร้างเพราะไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เป็นต้น

ตารางที่ 3.5 จำนวนวัดและภิกษุสามเณร

ปี	วัด	ภิกษุและเณร
1950s	574	6,490
1981	145	691
1987	485	5,801
1991	526	7,479

ที่มา: Xishuangbanna Daizu Shehui Zonghe Diaocha (Comprehensive Investigations of Sipsong Panna Tai Society) Vol.2, 1984: 115, Prefectural Department of United Front Work of Sipsong Panna and the Prefecture Bureau of Statistics of Sipsong Panna. (อ้างใน Leshan Tan, 1995: 126)

เมื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมสิ้นสุดในปลายทศวรรษ 1970 พุทธศาสนาก็ค่อยๆ ได้รับการฟื้นฟูและกลับมาเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชาวไทลื้ออีกครั้ง แต่เนื่องจากหลักการความต่างระหว่างวิถีชีวิตชาวไทลื้อกับวิถีชีวิตที่รัฐจีนต้องการพาไปสู่การพัฒนา ทำให้พุทธศาสนาไม่สามารถฟื้นฟูอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาความทันสมัยได้ ดังเช่น ค่านิยมการบวชเรียนเมื่ออายุน้อยซึ่งขัดแย้งกับการส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของจีน ทั้งนี้ในช่วงทศวรรษ 1980 ได้มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ จำนวนการบวชก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สวนทางกับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพราะพ่อแม่ชาวไทลื้อนิยมส่งเสริมให้บุตรหลานของตนบวชเรียนเพื่อศึกษาความรู้ทางธรรมและทางโลกไปพร้อมๆ กันมากกว่า แต่เมื่อถึงทศวรรษ 1990 สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ชาวไทลื้อสืบสองพันนามีความเกี่ยวพันกับโลกภายนอกมากขึ้น การศึกษาในวัดไม่สามารถตอบสนองความต้องการในสังคมใหม่นี้ได้ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนจีนจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่พ่อแม่ชาวไทลื้อเลือก พร้อมกันนี้รัฐก็ได้พยายามส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนจีนและให้สิทธิพิเศษแก่ชนชาติส่วนน้อยในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา รัฐให้คะแนนพิเศษแก่เด็กที่เป็นชนชาติส่วนน้อยในการสอบเข้าเรียนมหาวิทยาลัย มีโควตาสำหรับฝึกฝนข้าราชการชนชาติส่วนน้อยเป็นต้น ทั้งหมดนี้ดึงดูดให้ชนชาติกลุ่มน้อยให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาจีนมากขึ้น การตอบโต้ของนักวิชาการไทลื้อและข้าราชการจึงมักปรากฏโดยใช้พุทธศาสนาและอักษรธรรมเป็นสัญลักษณ์ เช่น การแต่งตั้งครูบาเมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ.2004 ซึ่งเป็นการแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกตั้งแต่เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม นอกจากนี้พิธีกรรมที่จัดในงานแต่งตั้งครูบาก็มีการพยายามจัดให้คล้ายกับพิธีกรรมในสมัยก่อนให้มากที่สุด

หมู่บ้านบ้านถิ่นเป็นหมู่บ้านที่มีภูมิศาสตร์ใกล้ชิดกับศูนย์กลางการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นในปัจจุบันหรือในอนาคตชาวบ้านถิ่นก็ต้องติดต่อกับชายและมีปฏิสัมพันธ์กับระบบโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบสมัยใหม่ ดังนั้นจึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ชาวไทลื้อบ้านถิ่นตัดสินใจส่งลูกหลานเข้าสู่ระบบมากขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแข่งขัน (สัมภาษณ์พ่อกองคำ, 20 เมษายน 2004) แนวโน้มด้านการศึกษาเช่นนี้ส่งผลต่อการสืบทอดพุทธศาสนาของหมู่บ้าน เนื่องจากขาดพระเณรประจำวัด ดังเช่นในวัดประจำหมู่บ้านบ้านถิ่น มีการบวชลูกแก้วครั้งล่าสุดตั้งแต่ปี ค.ศ.2001 และมีการบวชเณรเพียง 12 รูปเท่านั้น (สัมภาษณ์พระสุภปัญญา, 8 เมษายน ค.ศ. 2004) เช่นนี้ส่งผลให้บทบาทของพุทธศาสนาในหมู่บ้านบ้านถิ่นลดน้อยลงในด้านการศึกษา กระนั้นพุทธศาสนาก็ไม่ได้ลบลบบทบาทในด้านความศรัทธาและบทบาทในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชนแต่อย่างใด เห็นได้ชัดจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญทำทานและการอุปถัมภ์พุทธศาสนาภายในหมู่บ้าน เช่น เมื่อระหว่างปี ค.ศ. 2003-2005 ทางวัดบ้านถิ่นได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ โดยมีการสร้างวิหารขึ้นมาใหม่แทนที่วิหารเก่า เป็นต้น

แนวความคิดทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่พยายามเข้ามาแทนที่ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติของชนชาติต่างๆ รัฐพยายามสอดแทรกคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆทางธรรมชาติด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ผ่านระบบต่างๆ ได้แก่ ระบบการศึกษา การสื่อสารด้านต่างๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ความคิดทางวิทยาศาสตร์นี้รวมถึงความรู้ในชีวิตประจำวัน เทคโนโลยี ความคิดความเชื่อในเรื่องต่างๆ ซึ่งความรู้เหล่านี้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ เช่น ด้านการเกษตร แนวคิดทางวิทยาศาสตร์เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสิบสองพันนาตั้งแต่การปกครองของตั้งเสี้ยวฝิงที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ ชาวไทลื้อที่ได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์อยู่นอกเมืองมักจะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากชาวไทลื้อภายในชุมชนโดยมีความต้องการจะพัฒนาดินแดนของตนไปสู่ความทันสมัย ซึ่งฝ่ายที่ต้องการให้พัฒนา ได้แก่ กลุ่มผู้มีอำนาจในการปกครองและมีประโยชน์เมื่อสังคมอยู่ในกระแสการพัฒนาดังกล่าว อย่างไรก็ตามภายในชุมชนก็ยังมีกระแสที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะกลุ่มคนสูงอายุและผู้ที่มีความรู้ในแบบเดิม คนเหล่านี้ต้องการให้หันกลับมามองรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนมากกว่าจะมุ่งพัฒนาทางวัตถุ กลุ่มที่ต้องการการอนุรักษ์ส่วนมากมักจะเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพิธีกรรมและประเพณีที่ถูกลดความสำคัญลง เช่น กลุ่มช่างขับ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยึดถือแนวทางทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

การเข้ามาแทรกของแนวคิดทางวิทยาศาสตร์เห็นได้ชัดในกรณีของหมู่บ้านบ้านถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการนำเอาเครื่องจักร สารเคมีและเทคโนโลยีทางการเกษตรมาปรับใช้กับการเกษตรกรรมของหมู่บ้าน และ การใช้วิทยาศาสตร์อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆมากขึ้น กระนั้นในหมู่บ้านบ้านถิ่นเองก็มีกลุ่มที่มีมุมมองในด้านความเชื่อแตกต่างกันไป คือ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งค่อนข้างจะยึดถือใน

ความเชื่อแบบดั้งเดิมของตน แต่ก็ยังเปิดกว้างให้การเปลี่ยนแปลง การพัฒนาและแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และไม่ขัดแย้งต่อต้านกับวิถีทางการพัฒนาทางวัตถุที่ลูกหลานชาวบ้านถิ่นกำลังนำหมู่บ้านไปตามกระแสการพัฒนาอย่างเข้มข้นของทางการจีน ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านถิ่นรุ่นใหม่ที่มีอายุตั้งแต่สี่สิบปีลงมา จะเป็นกลุ่มที่ผลักดันแนวทางของหมู่บ้านเพื่อปรับตัวให้ชุมชนอยู่รอด โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์และเศรษฐกิจแบบเปิดเป็นแนวทางในการพัฒนา

ในปัจจุบันความเชื่อทั้งสามแบบดำรงอยู่ควบคู่กันไปในสังคมไทลื้อ ทั้งในชุมชนที่ติดกับเมืองใหญ่อย่างบ้านถิ่น หมู่บ้านบริเวณเมืองฮายหรือเมืองล่า และหมู่บ้านในชนบทที่อยู่ห่างไกล เพียงแต่สัดส่วนของความเชื่อแต่ละอย่างในพื้นที่แต่ละแห่งแตกต่างกันไป ยิ่งในชนบทที่ห่างไกล การพัฒนา ความเชื่อเรื่องผีแบบดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่น ในขณะที่หมู่บ้านบริเวณเมืองวิทยาศาสตร์ได้แทรกเข้าไปมีบทบาทแทนพิธีกรรมไหว้ผีต่างๆมากกว่า ดังเช่น พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งรายละเอียดพิธีกรรมและความเชื่อในชุมชนแต่ละแห่งแตกต่างกันไป ในอดีตนั้นชาวไทลื้อจัดแบ่งป่าช้าไว้หลายแห่ง เช่น ป่าช้าเจ้าแผ่นดิน ป่าช้าชาวจีนฮ่อ ป่าช้าชาวบ้านที่ตายตามปกติ ป่าช้าภิกษุสามเณร ป่าช้าเด็ก ป่าช้าคนต่างเมืองและป่าช้าผีดิบ เป็นต้น ในพิธีศพทั่วไปชาวบ้านจะนำศพไว้ที่บ้านก่อนจะใส่โลงแล้วมีคนแบกออกหน้า¹¹ ไปยังป่าช้าทั่วไป เมื่อศพถึงป่าช้าจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุล กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เดินเวียนรอบปราสาท รอบลี้หรือจะยกเอาโลงศพไปยังที่ลับตาคน เอน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ นำศพไปฝังพร้อมสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตาย จากนั้นสองสามวันชาวบ้านจะนำไม้ที่เขียนชื่อผู้ตายไปปักเป็นเครื่องหมาย แต่หากเป็นศพที่ตายผิดธรรมชาติจะไม่นิมนต์พระสงฆ์มาสวด ไม่ใส่โลงและจะไม่เอาศพไว้บนบ้านนาน และมักจะเชิญหมอผีประจำหมู่บ้านมาทำพิธีส่งผีน้ำผิ ดิน หากตกน้ำตายจะฝังบริเวณที่พบศพและจะคิดค่าแหลวคาเคียวไว้สี่มุมบ้านและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์สังฆะหะจับไล่ผีปีศาจ เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าหากเป็นผีตายโหงดวงวิญญาณจะไม่ได้ไปเกิดตลอดไป ถือว่าความเจ็บไข้ทั้งปวงเกิดจากบรรดาผีเหล่านี้ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 274-279) แต่การจัดงานศพในปัจจุบันพิธีศพมีความแตกต่างไปบ้าง ที่สำคัญคือชาวไทลื้อจะใช้วิธีเผาแทนการฝังศพ แต่จะเอาศพไว้ที่บ้านนิมนต์พระมาสวดก่อนจะนำไปเผายังป่าช้า ส่วนความเชื่อเรื่องการตายแบบธรรมชาติกับตายโหงก็ยังคงมีอยู่ ชาวไทลื้อจะไม่เก็บศพผู้ตายโหงไว้นานจะใช้ผ้าหรือเสื่อพันไม้ใส่โลงแล้วนำไปเผาทันที ทั้งนี้รวมถึงความต่างของพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพอยู่ที่ความเชื่อเกี่ยวกับผู้ล่วงลับ

¹¹ คนเดินนำหน้ากระบวนศพจะแต่งกายด้วยชุดสีขาวล้วนหรือไม่ก็ดำล้วน สะพายดาบยาวของผู้ตายข้างหนึ่ง อีกข้างสะพายย่ามสีขาวบรรจุข้าวเหนียว เนื้อแห้งและอาหารอื่นๆ บุหรี่ ไม้ขีดไฟ หมากพลู ถ้วยชงชูกิ่งไฟเดินนำหน้า เมื่อถึงป่าช้าจะเอาไม้ปักแวนลงย่านบริเวณหัวนอนศพ ถอดดาบปักไว้ เมื่อบังสุกุลเสร็จ คนผู้นี้จะยึดดาบยาวของผู้ตายไว้เป็นกรรมสิทธิ์ของตน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 286)

เช่น หลังจากคนตายแล้วเกิดโรคร้ายไข้เจ็บขึ้นในหมู่บ้าน หมู่บ้านชนบทจะเชื่อว่าเป็นผีมารบกวน ส่วนหมู่บ้านบริเวณเมืองที่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะมองว่าเกิดจากปัญหาสาธารณสุข ใช้วิธีการทางการแพทย์มาแก้ไข เป็นต้น

ทวิลักษณ์ในทางศาสนาและความเชื่อในช่วงวัยต่างๆ วัยชราเป็นวัยที่ผ่านกระบวนการสืบทอดด้านวิถีชีวิต ประเพณีและคติความเชื่อแบบจารีตดั้งเดิม แม้ว่าสังคมภายนอกชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปมาก แต่สำหรับวัยชราชาวไทลื้อแล้วมันจะอาศัยอยู่ในชุมชน ในบ้านเรือนของตนและไปนอนวัดเป็นครั้งคราวไป แนวคิดในด้านความเชื่อของช่วงวัยนี้จึงยังคงมีความดั้งเดิมอยู่มาก การไหว้ผีและการทำทานก็เป็นคนกลุ่มนี้ผลักดันให้คนในครอบครัวร่วมกันปฏิบัติ อย่างไรก็ตามคนวัยนี้ก็ยอมรับเรื่องทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผล พิสูจน์ได้ โดยเฉพาะด้านการแพทย์ (สัมภาษณ์ย่อทองคำ, 20 เมษายน 2004) กระบวนการทวิลักษณ์ของช่วงวัยนี้จึงไม่ใช่เป็นการปฏิเสธความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการเลือกรับในบางด้านและอาศัยอยู่กับความเคยชินที่เหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตของพวกเขาคนมากกว่า ช่วงวัยที่สองคือช่วงวัยกลางคนซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เป็นแรงงานหลัก เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ในครัวเรือน คติความเชื่อของคนกลุ่มนี้มีความหลากหลายและมีกลิ่นอายของความเชื่อทางวิทยาศาสตร์มากกว่าคนวัยชรา ในชีวิตประจำวันคนวัยนี้ต้องอาศัยและพึ่งพาเทคโนโลยีทางการเกษตรในการเพาะปลูก (สัมภาษณ์อีแก้ว, 13 เมษายน 2004) ภูมิปัญญาและการเช่นไหว้ผีสงเคราะห์ โดยที่ความเชื่อทางพุทธศาสนาก็ยังเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต ช่วงวัยสุดท้าย ช่วงวัยรุ่นที่ได้รับการขัดเกลาจากสังคมภายนอกน้อยลง มีการเรียนรู้และสั่งสมความรู้จากระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เด็กวัยรุ่นจึงถูกสั่งสมความคิดที่แตกต่าง 3 ระบบ คือ 1. วิทยาศาสตร์ในฐานะองค์ความรู้ใหม่ที่เข้ามาแทนความเชื่อและข้อห้ามในระบบการนับถือผี ได้แก่ การแพทย์ การสร้างบ้านเรือนและหลักเหตุผลเรื่องสถานะทางธรรมชาติต่างๆ 2. หลักธรรมพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต และ 3. การนับถือผียังคงมีความเข้มแข็งในฐานะตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติผ่านระบบผีบรรพบุรุษ

3.3.3.2 ความสัมพันธ์ในชุมชน

สถาบันครอบครัว

สังคมไทลื้อในอดีตมีเพียงสถาบันครอบครัวเท่านั้นที่ทำหน้าที่และมีบทบาทสำคัญในการปกป้องดูแล ขัดเกลา รับรองสถานะทางสังคมและเป็นสถาบันเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับชุมชน ในครอบครัวหนึ่งๆประกอบไปด้วยคนหลายรุ่น คนไทลื้อเดิมอาศัยอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ ในบ้านเรือนหลังหนึ่งอาจอาศัยอยู่ถึง 3-4 ครอบครัว แต่ละครอบครัวจะอาศัยอยู่อย่างแบ่งแยกกัน เช่น แบ่งแยกมุ้งนอน แบ่งแยกเตาไฟ เป็นต้น แต่การอยู่ร่วมกันก็เป็นไปอย่างสงบสุข ไม่ค่อยมีปัญหา

ความขัดแย้งรุนแรงภายในครัวเรือน แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมและคติธรรมของชาวไทลื้อ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547ค: 1-15) ในปัจจุบันครอบครัวชาวไทลื้ออาศัยอยู่ร่วมชายคาเดียวกันน้อยลง ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นเนื่องจากเมื่อเศรษฐกิจดีขึ้นและเปิดพื้นที่ทำกินมากขึ้น สมาชิกก็จะแยกตัวออกมาสร้างบ้านของตนเองมากขึ้น

โดยทั่วไปในครอบครัวชาวไทลื้อหนึ่งๆอาจอาศัยอยู่รวมกันสามถึงสี่รุ่น คือ รุ่นปู่ย่า รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกและรุ่นหลาน หากแบ่งตามระดับวัยหรือช่วงอายุก็อาจแบ่งได้เป็นสี่รุ่นด้วยกัน โดยความแตกต่างทางสภาพร่างกาย วิทยุฒิ วุฒิภาวะและเพศจะเป็นปัจจัยที่แบ่งบทบาทและหน้าที่ของแต่ละช่วงวัยภายในครอบครัวและสังคม ประกอบด้วย ช่วงวัยเด็ก ช่วงวัยรุ่น ช่วงวัยผู้ใหญ่และช่วงวัยชรา (T'ien Ju-K'ang, 1986)

1. ช่วงวัยเด็ก เริ่มจากถือกำเนิดขึ้นมาจนกระทั่งอายุประมาณ 10 ขวบ เด็กในช่วงนี้ยังมีร่างกายที่อ่อนแอ มีวุฒิภาวะและคุณวุฒิต่ำ จำเป็นที่ช่วงวัยอื่นๆในครอบครัวจะต้องช่วยกันดูแล และเด็กในช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่จะต้องซึมซับเรียนรู้กฎกติกาของสังคม แยกแยะความดีงามถูกต้องตามจารีตประเพณีของสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่ได้ เป็นหน้าที่ของครอบครัวโดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นและวัยชราที่จะต้องให้การอบรมสั่งสอน ส่วนใหญ่แล้วเด็กวัยนี้มักจะติดพันอยู่กับปู่ย่าตายายของครอบครัวนั้นๆ เวลาปู่ย่าไปวัดก็จะตามไปด้วย เว้นแต่เด็กชายที่จะต้องบวชเรียนเพื่อเรียนรู้พุทธศาสนาและแนวทางในการดำรงชีวิต ในช่วงนี้เด็กชายก็จะได้รับการอบรมดูแลโดยพระ ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะได้รับการสอนให้ฝึกทำเครื่องใช้ในครัวเรือนและหัตถกรรมต่าง เช่น เรียนรู้การทอผ้า จักสาน การทำอาหาร เป็นต้น

2. ช่วงวัยรุ่น การก้าวเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นขึ้นอยู่กับบทบาทของบุคคลนั้นๆ บางคนอาจเริ่มตั้งแต่ 10 ขวบบางคนอาจเริ่มต้นช้ากว่านั้น วัยรุ่นจะต้องมีส่วนร่วมมีหน้าที่และบทบาทต่อกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น เช่น มีส่วนช่วยเหลืองานบุญ งานประเพณีต่างๆ นอกจากนี้สถานะของวัยรุ่นจะได้รับสถานภาพการเป็นสมาชิกของครอบครัวอย่างเต็มตัวและถูกนับเป็นแรงงานหน่วยหนึ่ง ซึ่งหมายถึงครอบครัวจะได้รับการปันส่วนในที่ดินเพิ่มมากขึ้น เมื่อถึงเวลาแลกเปลี่ยนแรงงานในการลงนาเก็บเกี่ยวผลผลิตระหว่างครัวเรือนก็มักจะส่งวัยรุ่นทั้งหญิงชายไปเป็นตัวแทนของครอบครัว ทั้งนี้หนุ่มสาวจะมีโอกาสพบปะรู้จักกันมากขึ้นด้วย ช่วงวัยนี้เป็นวัยสำคัญเพราะจะต้องเป็นแรงขับเคลื่อนทางสังคมและชุมชนต่อไปในอนาคต ขณะที่ความสนใจของวัยนี้จะอยู่ที่เรื่องของตัวเองและเรื่องการเมืองหาคู่ครองที่เหมาะสมมากกว่าเรื่องทางสังคม กิจกรรมและประเพณีหลายอย่างเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกัน เช่น งานประจำปี งานวัด ตลาดนัด การรู้จักมักคุ้นกันจะนำไปสู่การเกี่ยวพาราสีและการตกลงปลงใจแต่งงานสร้างครอบครัวกันในที่สุด ช่วงวัยรุ่น

จบอยู่ที่การแต่งงานซึ่งจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และทัศนคติของชาย-หญิงคู่หนึ่งในการดำรงชีวิตในชุมชน

3. ช่วงวัยผู้ใหญ่หรือเริ่มจากการแต่งงานมีลูก กระทั่งเข้าสู่วัยชรา เป็นช่วงวัยที่มีช่วงระยะเวลาที่นานที่สุด บางคนอาจจะเริ่มตั้งแต่อายุ 20 ปี กระทั่งอายุ 50 หรือ 60 ปี ขึ้นอยู่กับความพร้อมด้านสถานะทางเศรษฐกิจและความพร้อมทางจิตใจ วัยนี้จึงเป็นแรงงานหลักของครอบครัวและชุมชน มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาสังคม ทั้งหญิงและชายมีหน้าที่รับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว หลังจากมีลูกแล้วแม่ต้องใช้เวลาระยะหนึ่งในการเลี้ยงดูลูก จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของตายายในการอบรมดูแลเมื่อบุตรหลานโตขึ้น ขณะที่ผู้เป็นแม่ต้องกลับไปทำหน้าที่เป็นแรงงานต่อไป นอกจากหน้าที่ในครอบครัวแล้ว ช่วงวัยผู้ใหญ่ก็ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับหนึ่งด้วย ผู้ชายที่ผ่านการบวชเรียนมามาก มีความรู้ความสามารถมักจะได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งสำคัญของหมู่บ้าน เช่น นายบ้าน ผู้ช่วยนายบ้าน เป็นต้น หากไม่มีตำแหน่งก็ต้องมีหน้าที่ในการรับใช้สังคม เช่นการเป็นทหารหมู่บ้าน การออกแรงงานซ่อมแซมสร้างสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าช่วงวัยนี้เป็นช่วงเวลาในการอุทิศตนเองให้กับครอบครัวและสังคมอย่างเต็มที่

4. ช่วงวัยชรา ด้วยสภาวะทางร่างกายที่ไม่เหมาะสมกับการใช้แรงงานและสภาวะทางจิตใจที่มีการกล่อมเกลாதงทางพุทธศาสนา ช่วงวัยนี้จึงเริ่มละตัวเองออกมาสู่ทางธรรมมากขึ้น หากมีเวลาว่างจากการดูแลบุตรหลานในบ้าน วัยนี้จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ไปนอนวัดทำจิตใจให้สงบ ทำบุญทำทานสังฆมกุศล วัยนี้จึงต้องพึ่งพาความรับผิดชอบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและมีเงินออมส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในงานบุญ บทบาทของวัยชราที่สำคัญคือการทำนุบำรุงศาสนา อบรมสั่งสอนหลานให้รู้จักการให้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงอยู่ในสังคม

บทบาทและหน้าที่ของสถาบันครอบครัว

1. การปกป้องคุ้มครอง สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ในการคุ้มครองความปลอดภัยทั้งทางกายและทางจิตใจให้กับสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะสมาชิกในช่วงวัยเด็กซึ่งยังต้องการการคุ้มครองมากกว่าช่วงวัยอื่นๆ

2. การรับรองสถานะทางสังคม การอยู่เป็นชุมชนของชาวไทยที่นอกจากจะได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันแล้ว สมาชิกจะได้รับการจัดสรรที่ดินในการทำมาหากินด้วย การได้รับการรับรองให้เป็นสมาชิกของชุมชนจึงมีนัยสำคัญต่อสิทธิประโยชน์ดังกล่าว โดยทั่วไปเด็กที่เกิดจากครัวเรือนในชุมชนจะได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกของชุมชนไปโดยอัตโนมัติ หรือ

กรณีการแต่งงานข้ามชุมชนและย้ายเข้ามาอาศัยอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะได้รับสิทธิประโยชน์ต่างๆ เช่นกัน

3. การขัดเกลาทางสังคม หน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสถาบันครอบครัว คือ หน้าที่ในการอบรมกล่อมเกลาเด็กให้สามารถดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เด็กไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายจะต้องได้รับการอบรม ขัดเกลาในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องศีลทวดา และพุทธศาสนา การได้อยู่ดูแลใกล้ชิดระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ทำให้เกิดการถ่ายทอดวิถีคิด ประเพณี และจารีตต่างๆ ไปพร้อมๆ กัน ดังเช่น การพาเด็กเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กได้ซึมซับและเรียนรู้ด้วยตัวเองในการปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตที่เป็นมาภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชน

ในสังคมไทยถือความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนหรือความเป็นปัจเจกมักจะถูกความเป็นครอบครัวหรือชุมชนกลืนไป เช่น การเรียกชื่อบุคคลหรือการแนะนำบุคคล มักจะกล่าวแนะนำบุคคลนั้นด้วยชื่อเฉพาะตัว และความสัมพันธ์กับครัวเรือนใดๆ ในชุมชน เช่น อีแก้วลูกอีคำ¹² (อีแก้ว หมายถึง ชื่อตัวและลูกอีคำ หมายถึง ความสัมพันธ์ในสถานะลูกของอีคำซึ่งเป็นสมาชิกหลักของครัวเรือนในชุมชน) หรือ พ่ออ้ายมอน ซึ่งใช้เรียกบุคคลที่มีสถานะเป็นบิดาของอ้ายมอน เป็นต้น การเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวถือได้ว่ามีความสัมพันธ์ระดับปัจเจกมากที่สุด คือ หนุ่มสาวจะพิจารณาเพศตรงข้ามที่ความเป็นตัวตนเป็นหลัก เช่น อุปนิสัย บุคลิกหน้าตา การบวชเรียน ความสามารถในการทำงานบ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเลือกคู่ครองก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว เนื่องจากหนุ่มสาวและพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายต่างก็ต้องพิจารณาพื้นฐานครอบครัวของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวต่อครอบครัว ในช่วงปีหนึ่งๆ ครอบครัวชาวไทลื้อในชุมชนมีการติดต่อประสานสัมพันธ์กันตลอดเวลา ทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านแรงงาน การร่วมลงแรงงานบุญ การเอื้อเฟื้อในวิถีชีวิตในชุมชน ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมงานบุญต่างๆ ที่มีตลอดทั้งปี ดังนี้

เดือนเมษายน หรือเดือนหกไทลื้อ เป็นช่วงปีใหม่ของชาวไทลื้อ มีงานเทศกาลประเพณีขึ้นปีใหม่และการละเล่นต่างๆ

เดือนพฤษภาคม – เดือนกรกฎาคม (เดือนเจ็ด – เดือนเก้า) เข้าสู่ฤดูฝนชาวไทลื้อจะเตรียมที่นาให้พร้อมและทำการเพาะปลูกเมื่อต้นกล้าเติบโต

¹² การเรียกชื่อของชาวไทลื้อจะถูกเปลี่ยนตามสถานภาพ คือ เมื่อแรกเกิดจะมีชื่อหนึ่ง หากบวชเป็นเณรก็จะมีอีกชื่อหนึ่ง เมื่อลาสิกขาใช้ชื่อหนึ่ง หากแต่งงานมีบุตรแล้วจะใช้ชื่อบุตรคนใดเป็นเกณฑ์ เช่น หากลูกคนโตชื่ออ้อแสง ชื่อของแม่และพ่อจะเปลี่ยนเป็น แม่อ้อแสงและพ่ออ้อแสง และในกรณีที่รับราชการก็จะใช้ชื่อตำแหน่งเรียกเป็นการให้เกียรติ เช่น เจ้าเชียงฮ้า เป็นต้น (หลิวจี้, 2527: 49)

เดือนกรกฎาคม (เดือนเก้า) ช่วงเข้าพรรษา ชาวไทลื้อทั้งหญิงและชายต่างไปวัดทำบุญวันเข้าพรรษา ถือเป็นเทศกาลการทำบุญที่สำคัญของชาวไทลื้อ นอกจากนี้ในช่วงสามเดือนของการเข้าพรรษายังเป็นช่วงที่เมล็ดข้าวออกงามเต็มที่พร้อมแก่การเก็บเกี่ยว จึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ชาวไทลื้อทั้งญาติมิตรและเพื่อนบ้านต่างลงแรงช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เดือนตุลาคม (เดือนสิบสอง) สิ้นสุดการจำพรรษา หรือเทศกาลออกพรรษา ชาวไทลื้อจะมีงานบุญครั้งใหญ่อีกครั้งหลังจากงานเข้าพรรษา นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังนิยมจัดงานทางสลากภัตหรือกินก้วยสลากในช่วงนี้อีกด้วย ในอดีตที่ชาวไทลื้อเพาะปลูกข้าวเพียงปีละครั้งเมื่อถึงคราวการออกพรรษาจะหมายถึงการสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวด้วย จากนั้นเป็นต้นไปจนกว่าจะถึงฤดูกาลทำนาครั้งต่อไปชาวไทลื้อจะปลูกพืชไร่พืชสวน หรือออกไปทำงานรับจ้างตามสถานที่ต่างๆ แต่ในปัจจุบันพืชพันธุ์ข้าวได้รับการพัฒนาและสามารถปลูกข้าวได้ปีละสองหน ระยะเวลาการเพาะปลูกจึงลดน้อยลงจากปีละ 6 เดือน มาเป็นปีละประมาณ 4-5 เดือนเท่านั้น ดังนั้นประมาณเดือนกันยายนจึงจะเริ่มทำการเพาะปลูกครั้งต่อไป

เดือนพฤศจิกายน – มกราคม (เดือนเจียง – เดือนสาม) เป็นช่วงการทำตานเจดีย์ แต่ละเมืองแต่ละหมู่บ้านจะกำหนดเวลาการตานเจดีย์ของตนเองภายในระยะเวลาสามเดือนนี้ และงานตานนี้เองที่ญาติพี่น้องชาวไทลื้อจะเดินทางมาเยี่ยมเยียนและทำบุญร่วมกัน

เดือนมีนาคม – เดือนเมษายน (เดือนห้า – เดือนหก) ช่วงนี้เป็นช่วงที่คาบเกี่ยวกับช่วงปีใหม่ของชาวไทลื้อจึงนิยมจัดกิจกรรมที่เป็นมงคลและมีนัยถึงการเริ่มต้นใหม่ ได้แก่ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งเป็นงานใหญ่งานหนึ่ง การจัดงานขึ้นบ้านใหม่บางแห่งจัดต่อเนื่องกันถึงสามวัน เพื่อนบ้านและญาติสนิทต่างเดินทางไปร่วมกันมากมาย รวมถึงงานแต่งงานก็มักจะจัดขึ้นในช่วงนี้ด้วย

กิจกรรมอื่นๆตลอดทั้งปี ได้แก่ การทำตานทั่วไป การสร้างบ้าน การทำถนนและสาธารณูปโภค การบวช งานศพ การจัดงานวัดและงานรื่นเริง กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ทับซ้อนระหว่างความสัมพันธ์ระดับปัจเจกกับความสัมพันธ์ระดับครอบครัว เช่น เด็กที่จะทำการบวชต้องบวชเป็นหมู่หรือที่เรียกว่า การบวชลูกแก้ว ซึ่งเด็กที่จะบวชเณรแต่ละคนต้องมีพ่อออกแม่ออกผู้ซึ่งตนเองและครอบครัวนับถือ พ่อออกแม่ออกมีหน้าที่ในการจัดการเรื่องการบวชและค่าใช้จ่ายทั้งหมด ดังนั้นผู้ที่จะเป็นพ่อออกแม่ออกได้จึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงสถานะทางสังคมที่สูงในระดับหนึ่ง เป็นที่เคารพและนับถือของคนทั่วไปในชุมชน ความสัมพันธ์นี้นอกจากจะเป็นการเชื่อมโยงผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงกับชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังเป็นการลดช่องว่างความต่างทางเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยทดแทนด้วยการได้รับการยอมรับนับถือ และเรื่องของบุญกุศลซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าการเป็นพ่อออกแม่ออกหรือผู้อุปถัมภ์การบวชและพุทธศาสนาคะ

ได้รับบุญกุศลมาก ในกิจกรรมงานอื่นก็เช่นกันมักมีส่วนในการกระชับความสัมพันธ์ของครอบครัวต่างๆทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน

ในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความเคารพนับถือในชุมชนไทลื้อสิบสองพันนานั้น ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ชาวไทลื้อมีความเคารพนับถือผู้เป็น “เจ้านาย” ว่าเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาสูง ลักษณะความสัมพันธ์จึงเป็นในแนวตั้ง ซึ่งเจ้านายในที่นี้หมายถึงเจ้านายชั้นสูงและเชื้อพระวงศ์ แต่หากเป็นนายในระดับชุมชน เช่น นายบ้าน หัวสิบ รูปแบบความสัมพันธ์จะแตกต่างกันออกไป คือ มีทั้งในแนวตั้งและในแนวนอน ในด้านหน้าที่การงานความสัมพันธ์ระหว่างนายกับชาวบ้านจะเป็นแนวตั้งเป็นเรื่องของอำนาจและความยำเกรงในการปกครอง ขณะที่เมื่อวางบทบาทนายลงก็จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับไพร่ซึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับไพร่เองก็มีรายละเอียดในเรื่องความต่างด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ เช่นเดียวกับลักษณะความสัมพันธ์ของชนชาติพันธุ์ไท โดยทั่วไปที่จะให้ความเคารพนับถือผู้ที่มีคุณวุฒิและสูงวัยกว่า ดังนั้นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่หรือผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นนายจะต้องประพฤติตนให้เหมาะสมกับวัยและคุณวุฒิของตนด้วย เช่น นายต้องมีความรู้ มีวิจารณ์ญาณในการแยกแยะถูกผิด มีความเที่ยงตรงและไม่ลำเอียงในการตัดสินข้อขัดแย้ง มีคุณธรรมในการปกครองเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งหากนายที่ชาวบ้านเลือกขึ้นมาประพฤติตนไม่เหมาะสมในภายหลัง ชาวบ้านก็อำนาจในการขับนายของตนออกจากตำแหน่งได้เช่นกัน

ความสัมพันธ์ชายหญิงและการเลือกคู่ครอง

ค่านิยมในการเลือกคู่ครองของชาวไทลื้อบ้านถิ่นในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป และขอบเขตจำกัดด้านเชื้อชาติก็ลดน้อยลงไปมาก วิถีรุ่นในปัจจุบันเติบโตมาในสภาพสังคมที่เปิดกว้างมากขึ้น ได้เรียนรู้สังคมภายนอกจากการเข้าระบบโรงเรียนจีนและมีโอกาสในการสัมผัสกับชนชาติอื่นที่หลากหลายมากขึ้น ในอดีตชาวไทลื้อไม่นิยมแต่งงานกับชนชาติอื่นด้วยเหตุผลเรื่องการสื่อสารและความแตกต่างทางสถานะสังคม ค่านิยมในหมู่ชาวไทลื้อมองว่าชนชาติบนที่สูงมีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำด้อย เช่น อีเก้อ ปุ่ลั้ง เย้า เนื่องด้วยชาวไทลื้อมองว่าชนชาติบนที่สูงเหล่านี้ไม่มีศาสนา ชุมชนและวัฒนธรรมก็ไม่มี ความเข้มแข็งพอจะก่อตั้งศูนย์กลางการปกครองของตนเองได้จึงต้องเป็นชนชั้นข้าภายใต้การปกครองของลื้อ และลื้อยังเรียกชาวเขาเหล่านี้ว่า “ข้า” โดยมีชื่อเผ่าตามหลัง เช่น ข้าก้อ ข้ามูเซอ (ยรรยง จิระนคร, 2544: 182) สำหรับชนชาติอื่น ชาวไทลื้อมองว่ามีคุณสมบัติที่ดีพร้อมกว่าชนชาติบนที่สูงแต่เป็นชนชาติที่เจ้าเล่ห์ไม่น่าไว้วางใจ เนื่องจากความเป็นพ่อค้าหาหาไรของชาวฮั่นนั่นเอง ต่อมาภายหลังทศวรรษ 1980 มีการแต่งงานข้ามชนชาติมากขึ้นโดยเฉพาะการแต่งงานระหว่างชาวฮั่นกับชาวไทลื้อ

ธรรมเนียมในการแต่งงานข้ามชนชาติในหมู่บ้านบ้านถิ่น ส่วนใหญ่หากเป็นหญิงไทลื้อแต่งงานกับชายชาวฮั่นก็จะย้ายออกไปอยู่กับครอบครัวสามี ขณะที่หากฝ่ายชายไทลื้อแต่งงานกับหญิงฮั่นก็จะรับ

หญิงฮั่นเข้ามาอยู่ในครัวเรือนของตน ปัจจุบันปัญหาด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มแต่งงานต่างชนชาติเป็นปัญหาที่ค่อยๆ คืบคลานลง (สัมภาษณ์อ้อแก้ว¹³, 13 เมษายน 2004) เนื่องจากการให้การศึกษาและความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติต่างๆ และชาวจีนเองก็ได้รับแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับความเท่าเทียมของหญิงชายมากขึ้น ช่องว่างความต่างทางวัฒนธรรมค่อยๆ ลดลง ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการเผยแพร่วัฒนธรรมอันสมัยใหม่หรือค่านิยมที่มาพร้อมกับการเปิดประเทศและระบบการศึกษา

ในส่วนของค่านิยมในการเลือกคู่ครองนั้น ในอดีตหญิงสาวไทลื้อจะเลือกคู่ครองโดยเริ่มจากการพบปะกันตามโอกาส เกี่ยวพาราสิกันกระทั่งแต่งงานกัน ในที่สุด ชายหนุ่มที่หญิงสาวหมายปองต้องมีสถานะทางสังคมภายในชุมชนสูง มีความเป็นชายชาติซึ่งมีสัญลักษณ์คือรอยสักตามตัวและความเข้มแข็งทางร่างกาย ที่สำคัญชายนั้นต้องเคยบวชเป็นภิกษุหรือเณรมาก่อนและยังบวชนานเท่าไรก็จะได้รับความเคารพนับถือมากขึ้นเท่านั้น แต่ในปัจจุบันรอยสักกลายเป็นสัญลักษณ์ของความป่าเถื่อน ขณะที่การบวชก็ไม่ใช่กระบวนการทำให้สุกและไม่ได้เป็นปัจจัยในการเลือกคู่ครองของหญิงสาวบ้านถิ่นอีกแล้ว นอกจากนี้หญิงสาวบ้านถิ่นที่มีการศึกษาสูงและมีโอกาสไปศึกษาในเมืองใหญ่จะมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปมากและได้รับอิทธิพลความคิดในส่วนภาพลักษณ์ของชาวไทลื้อจากสายตาชาวฮั่นมาก คือ มีความเห็นว่าผู้ชายไทลื้อก็ทำงานน้อยกว่าผู้หญิง เอาเปรียบผู้หญิง อีกทั้งมีความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจต่ำเมื่อเทียบกับชาวฮั่นในเมืองใหญ่ หญิงวัยรุ่นเหล่านี้จึงพอใจคู่ครองที่เป็นชนชาติฮั่นมากกว่าชนชาติไทลื้อ ส่วนหญิงสาวที่ทำงานเป็นช่างฟ้อนรำที่มีโอกาสพบปะกับนักท่องเที่ยวชาวฮั่นก็มีค่านิยมเลือกคู่ครองชาวฮั่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม อย่างไรก็ตามหญิงสาวที่เติบโตในสังคมไทลื้อก็ยังคงมีความเคยชินกับคู่ครองไทลื้อที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและสื่อสารในภาษาเดียวกันมากกว่า

ทวิลักษณ์ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน

ครอบครัวชาวไทลื้อบ้านถิ่นในปัจจุบันมีการติดต่อสัมพันธ์กันน้อยกว่าในอดีต เนื่องจากปัจจุบันช่วงวัยพ่อแม่และช่วงวัยเด็กต่างก็มีหน้าที่และภาระภายนอกบ้านของตนเอง พ่อแม่บางบ้านไม่เพียงแต่ทำนาเท่านั้นแต่ยังทำการค้าขายซึ่งต้องเดินทางมากขึ้น มีเวลาอยู่บ้านและปฏิสัมพันธ์กับคนในบ้านน้อยลง ส่วนวัยเด็กถึงวัยรุ่นก็ต้องเข้าระบบโรงเรียนจีนเพื่อไม่ให้เกิดความเสียเปรียบในการดำเนินชีวิตและหน้าที่การงานในอนาคต จึงเหลือเพียงคนชราซึ่งนิยมไปเข้าวัดร่วมกับคนชราอื่นๆ ในหมู่บ้าน โครงสร้างความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนจึงถูกแบ่งแยกด้วยหน้าที่การงาน ครอบครัวในฐานะสถาบันขัดเกลาทางสังคมจึงลดบทบาทด้านนี้ไป นี่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ชาวไทลื้อบ้านถิ่นรุ่นใหม่ไม่ค่อยซึมซับภูมิปัญญาและคติความเชื่อของคนรุ่นเก่า

¹³ อ้อแก้วมีลูกสะใภ้เป็นชนชาติฮั่นที่แต่งงานเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชนไทลื้อเกิดความเป็นทวิลักษณ์ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทมากขึ้นจากการเข้ามาของระบบเงินตราและค่านิยมทางวัตถุ ในชุมชนไทลื้อแถบเมืองไม่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานเช่นในอดีตแต่ใช้การจ้างงานเข้ามาแทนที่ได้แก่ ในหมู่บ้านบ้านถิ่น การสร้างบ้านในปัจจุบันจะต้องจ้างแรงงานชาวจีนฮั่นเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ความทันสมัย เทคโนโลยีและการคมนาคมต่างๆล้วนทำให้ชาวไทลื้อลดการพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน อย่างไรก็ตามการลดการพึ่งพาก็ไม่ได้ลดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันไปมาก เห็นได้ชัดจากการช่วยเหลือกันในงานบุญงานเลี้ยงสังสรรค์ในชุมชน รวมถึงการร่วมตั้งสร้างงานขึ้นบ้านใหม่และการพูดคุยชุมนุมกันเมื่อว่างจากการทำงาน

3.3.3.3 ภาษาและตัวอักษร

ชาวไทลื้อเป็นชนชาติที่มีภาษาและตัวอักษรเป็นของตนเองซึ่งตัวอักษรนั้นสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากล้านนาพร้อมๆกับการเผยแพร่ของพุทธศาสนานิกายลัทธิธรรมยุติกใหม่ จากการเปรียบเทียบอักษรและตามประวัติศาสตร์ซึ่งพระเจ้าติโลกราชเคยตีขึ้นไปถึงสิบสองพันนาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 (สิบสองปีนา, 2537: 68) อีกทั้งอักษรลื้อหรืออักษรธรรมส่วนใหญ่ใช้ในทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น คัมภีร์ไบเบิล ตำนานของชาวไทลื้อ (Yanatan Isra, 2001: 17) ผู้ที่จะเรียนอักษรธรรมได้ต้องเป็นผู้ชายที่บวชเรียนเท่านั้นเพราะอักษรลื้อมีสอนเฉพาะในวัด ผู้หญิงไทลื้อจึงอ่านเขียนอักษรลื้อไม่ได้ เมื่อวัฒนธรรมอันแพร่เข้ามาประกอบกับนโยบายการพัฒนาประเทศและนโยบายกำจัดการไม่รู้หนังสือ ระบบการศึกษาของจีนเน้นการอ่านออกเขียนได้ของชนชาติส่วนน้อยซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอัตราการไม่รู้หนังสือสูงที่สุดในโรงเรียนจีนมีการใช้ภาษาจีนกลางเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน มีการสอนภาษาท้องถิ่นบ้างตามนโยบายการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมแต่ก็สอนเพียงเล็กน้อยและไม่ได้ก่อให้เกิดการใช้งานอย่างแท้จริง การศึกษาภาคบังคับและความจำเป็นในการรู้ภาษาจีนในสภาวะปัจจุบันทำให้ปริมาณการบวชซึ่งเป็นการศึกษาระบบเก่าลดน้อยลง การศึกษาอักษรลื้อจึงลดปริมาณผู้เรียนตามไปด้วย ในปัจจุบันภาษาเขียนหรืออักษรธรรมของลื้อจึงเหลือผู้ที่อ่านออกเขียนได้เพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น และแนวโน้มทางการศึกษาอักษรลื้อก็ไม่มีท่าทีที่จะกลับมาได้รับความนิยมนอกในอนาคตอันใกล้

ตารางที่ 3.6 ตารางอัตราการไม่รู้หนังสือในกลุ่มประชากรอายุมากกว่า 12 ปีขึ้นไป ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ปี ค.ศ.1991

ชนชาติ	ไท	ฮั่น	ฮานี	ลาหู่	ปูลิ่ง	หยี	จิ้นว	เย้า
รวม	39.38	45.09	70.14	82.29	73.55	55.70	50.55	78.51
ชาย	31.96	30.66	56.10	77.65	63.15	39.42	42.13	63.86
หญิง	46.88	59.95	84.42	86.98	84.01	72.21	58.65	93.28

ที่มา: *Yunnan Vital Statistics Compilation, 1990. Yunnan Minority Vital Statistics Data, 1992.* (อ้างอิงใน [http://www.mekonginfo.org/mrc_en/doclib.nsf/0/33CA177211AE279BC7256835000D0C68/\\$FILE/FULLTEXT.html](http://www.mekonginfo.org/mrc_en/doclib.nsf/0/33CA177211AE279BC7256835000D0C68/$FILE/FULLTEXT.html))

นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านคำนิยามทางภาษา ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการศึกษ้อักษรลื้อ คือ ในช่วงทศวรรษ 1950 รัฐมีนโยบายการปรับปรุงภาษาท้องถิ่นโดยให้เหตุผลเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา แต่มีผู้วิเคราะห์ว่ามีนัยแฝง คือ การปรับอักษรท้องถิ่นเพื่อให้สะดวกต่อการอ่านเขียนภาษาจีน ในสิบสองปันนามีการเปลี่ยนการใช้อักษรถึงสองสามครั้ง คือ ในปี ค.ศ.1958 มีการปรับอักษรลื้อเป็นอักษรใหม่ซึ่งง่ายกว่าอักษรดั้งเดิมเนื่องจากอักษรใหม่ตัดสระกำกับเสียงออกไป ต่อมาเปลี่ยนกลับมาใช้อักษรเดิมอีกเนื่องจากอักษรใหม่ไม่ได้รับความนิยมและมีข้อจำกัดในการใช้งานโดยเฉพาะอุปสรรคในการสืบค้นเอกสารโบราณ กระทั่งปี ค.ศ. 1986 ก็กลับมาใช้อักษรใหม่อีกครั้ง¹⁴ ผลจากการกลับไปกลับมาทำให้มีชาวไทยลื้อบางกลุ่มรู้อักษรเก่าแต่ไม่รู้อักษรใหม่ บางกลุ่มรู้เฉพาะอักษรใหม่และบางกลุ่มไม่รู้อักษรลื้อเลย ส่วนอักษรจีนนั้นเนื่องจากภาษาจีนเป็นภาษาที่ยาก ชาวไทลื้อซึ่งไม่มีพื้นฐานด้านภาษาจีนจึงมีปัญหาในการเรียนภาษาจีนรวมถึงการเรียนในระดับที่สูงกว่าด้วย เด็กที่เรียนโรงเรียนจีนบางครั้งก็ไม่มีความรู้ด้านอักษรจีนเท่าที่ควร คนรุ่นเก่าหรือวัยทำงานส่วนใหญ่พูดภาษาจีนได้บ้างเล็กน้อยแต่ไม่สามารถเขียนได้เลย ยิ่งคนเฒ่าคนแก่ยิ่งหาผู้ที่พูดภาษาจีนได้น้อยมาก ผลจากการผลัดกันภาษาจีนและการปรับเปลี่ยนของอักษรลื้อทำให้ปริมาณผู้ไม่รู้หนังสือกลับมีเพิ่มมากขึ้น และเป็นการไม่รู้แตกฉานทั้งภาษาไทลื้อและทั้งภาษาจีน (Yanatan Isra, 2001)

ส่วนที่สำคัญต่อการฟื้นตัวของอักษรลื้อ คือ พุทธศาสนา ทั้งนี้อักษรธรรมและพุทธศาสนาเถรวาทมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง ปริมาณการบวชหมายถึงปริมาณผู้รู้อักษรธรรมด้วย แต่

¹⁴ ดาว ซื่อ ชั่น. (2529).เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เนื่องจากชาวไทลื้อนิยมบวชแต่เด็กและจะสึกออกมาในช่วงวัยรุ่น ปัจจุบันจึงมีเณรจำนวนน้อยที่บวชต่อเป็นพระภิกษุ เมื่อเณรสึกออกมาก็ไม่มีความจำเป็นต้องใช้อักษรธรรมอีกต่อไป เว้นแต่ผู้ที่ตั้งใจศึกษาต่อเพื่อคัดลอกคัมภีร์ซึ่งเป็นการทำทานที่สำคัญอย่างหนึ่ง การลดปริมาณผู้รู้อักษรลื้อทำให้ข้าราชการและนักวิชาการชาวไทลื้อมีความกังวลว่าในอนาคตอักษรลื้ออาจสูญหายไป ก่อให้เกิดกระแสการผลักดันให้มีการใช้อักษรลื้อในวงกว้างขึ้น เช่น การกำหนดให้มีอักษรลื้อใหม่กำกับที่ป้ายต่างๆ ตั้งแต่ป้ายร้านค้า ป้ายบอกทาง ป้ายบอกสถานที่ราชการ กระทั่งป้ายโฆษณา เพื่อการอนุรักษ์และยังมีผลต่อการดึงดูดการท่องเที่ยวอีกด้วย มีการพยายามฟื้นฟูการเล่นขับร้องคำขับโดยดาวซินผิง¹⁵ เนื่องจากคำขับก็เป็นกิจกรรมที่อาศัยอักษรลื้อในการเล่น (สัมภาษณ์ดาวซินผิง, 6 มกราคม 2004) อีกส่วนที่ต้องอาศัยอักษรธรรมคือด้านการแพทย์ เนื่องจากชาวไทลื้อจดสูตรยาโบราณเป็นอักษรธรรม ผู้ที่เรียนแพทย์แผนไทลื้อโบราณจึงต้องมีความรู้ในด้านอักษรธรรมด้วย อย่างไรก็ตามแวดวงการใช้อักษรลื้อในปัจจุบันก็ยังจำกัดแคบอยู่

การเปลี่ยนแปลงของภาษาแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมใหญ่ที่แพร่ขยายเข้าไป ปัจจุบันภาษาไทลื้อมีการผสมคำใหม่ๆ โดยการดึงศัพท์จีนกลางเข้ามาใช้ เช่นคำว่า กงหยวน (公元) ซึ่งหมายถึงสวนสาธารณะ เตียนซื่อ (电视) หมายถึงโทรทัศน์ โพลู่ย (泼水) หมายถึงการเล่นสาดน้ำที่เข้ามาแทนที่คำว่ารดน้ำ (รดน้ำ) ซึ่งคำว่ารดน้ำนี้เมื่อใช้ในบริบทงานปอยสังขารจะหมายถึง การใช้ใบไม้จุ่มน้ำในขันแล้วพรมใส่กัน ส่วนคำว่าโพลู่ยมีความหมายชัดเจนว่าการสาดน้ำ การยืมคำและการเลือกใช้ภาษาในการสื่อสารของคนไทลื้อในแต่ละช่วงวัยมีนัยและความหมายที่แตกต่างกัน ทวิลักษณ์ทางภาษาจึงแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของค่านิยมและการได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่นของคนแต่ละรุ่นได้อย่างชัดเจน ในกลุ่มคนชราจะใช้ภาษาไทลื้อเป็นหลักทั้งการพูดและการเขียน มีอิทธิพลคำจีนในภาษาพูดบ้างแต่คนกลุ่มนี้ไม่สามารถใช้ภาษาจีนในการสื่อสารได้ สำหรับคนวัยกลางคนซึ่งจำเป็นต้องมีความสามารถด้านภาษาจีนบ้างเพื่อติดต่อกับชาวจีน แต่มีความนิยมในภาษาท้องถิ่นของตนเองมากกว่า ส่วนกลุ่มวัยรุ่นมีความรู้ความสามารถในภาษาจีนกลางทั้งการฟังพูดอ่านเขียน อีกทั้งภาษาไทลื้อของคนกลุ่มนี้ก็มียุทธพลของคำจีนเข้าไปมาก ทำให้บางครั้งไม่สามารถสื่อสารกับคนวัยชราในบางเรื่องที่มีความลึกซึ้งได้ คนวัยรุ่นนี้เติบโตมาในสังคมที่แตกต่างสองสังคม คือ สังคมไทลื้อภายในชุมชนกับสังคมภายนอกที่เป็นสังคมแบบอันสมัยใหม่ การเลือกใช้ภาษาในการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับสังคมที่ใช้ คือ หากอยู่ในชุมชนหรือในบ้านจะเลือกใช้

¹⁵ คำว่า “ดาว”(刀) มาจาก “ท้าว” ซึ่งเป็นคำนำหน้าตำแหน่งท้าวขุนและเชื้อเครือเจ้าแผ่นดิน เมื่อทางจีนกำหนดให้ชาวไทลื้อมีนามสกุล กลุ่มเจ้านายและเชื้อพระวงศ์ทั้งหมดจึงมีนามสกุลว่าท้าว ส่วนชาวไทลื้อทั้งสิบสองพันนา ผู้หญิงมีนามสกุลว่า “ฮู่”(玉) ซึ่งพ้องมาจากคำว่า ฮี ผู้ชายมีนามสกุลว่า “เอียน”(岩) ที่พ้องเสียงมาจากคำว่า ฮ้าย

ภาษาไทยเพื่อเพราะสะดวกในการสื่อสาร แต่เมื่อออกไปนอกชุมชนหรือพูดคุยกับคนกลุ่มวัยเดียวกัน จะใช้ภาษาจีนกลางตามความเคยชินของตนเอง¹⁶

กรณีด้านภาษานั้นเห็นได้ชัดในหมู่บ้านบ้านถิ่นซึ่งนับวันการรู้ภาษาและอักษรไทยก็จะยิ่งน้อยลงไปเรื่อยๆ โดยมีสาเหตุสำคัญคือ การถูกตีวงของตัวภาษาไทยเอง และความจำเป็นในการเรียนรู้ภาษาจีนของชาวบ้านถิ่นทุกเพศทุกวัย ปัจจุบันแม้ว่าภาษาพูดจะยังคงใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่ภาษาเขียนกลับค่อยๆ ถูกกลบเลือนไป จะมีใช้กันบ้างก็เฉพาะในหมู่คนชราที่ใช้อักษรธรรมในการจดบทสวด และการใช้ในทางศาสนาเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่าในอนาคตอันใกล้ อักษรธรรมในหมู่บ้านถิ่น แม้จะไม่ถึงกับสูญหายไปแต่พื้นที่ในการใช้ก็จะมีอยู่อย่างจำกัด

3.3.3.4 สถาปัตยกรรม

ชาวไทยถือเป็นชนชาติที่มีสถาปัตยกรรมชุมชนที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ มีความลงตัวเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศและลักษณะการใช้งานของชาวไทย อีกทั้งสถาปัตยกรรมไทยก็ยังแสดงออกถึงค่านิยม ความเชื่อและรูปแบบวิถีชีวิตโดยทั่วไป สถาปัตยกรรมของไทยมีให้เห็นในโครงสร้างที่หลากหลาย ได้แก่ บ้านเรือน วัด เจดีย์ บ่อน้ำ นอกจากนี้ยังแฝงนัยความสำคัญต่างๆ ไว้ในการจัดวางตำแหน่งของสถานที่อีกด้วย

สถาปัตยกรรมบ้านเรือน

บ้านเรือนชนชาติไทยปรากฏตามตำนานในปฐมกาลปรัมพรมสร้างโลก¹⁷ ว่า หลังจากเกิดน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่ ชาวบ้านลำบากยากแค้นไม่มีที่อยู่อาศัย ต้องอยู่รวมกันบนถ้ำหรือต้นไม้ พญาสมมุติซึ่งเป็นหัวหน้าไม่ต้องการเห็นประชากรของตนตกทุกข์ จึงคิดหาทางแก้ไข ครั้งแรกพญาสมมุติใช้บอนมาเรียงต่อเป็นหลังคากันฝนแต่เมื่อใช้ไปสักพักฝนก็รั่ว ต่อมาเห็นสุนัขนั่งบนขาหลังขณะที่ขาน้ำเหยียดตรงซึ่งทำให้บริเวณใต้ลำตัวของสุนัขไม่เปียกฝน พญาสมมุติจึงได้ให้สร้างที่พักที่มีหลังคาลาดชันและมุงด้วยหญ้าหรือที่เรียกว่า เฝิงหมาแหงน แต่ก็ไม่สามารถกันฝนจากอีกทิศทางหนึ่งได้ และด้วยความพยายามของพญาสมมุติเทพเวทดาจึงเห็นใจและมาช่วยเหลือโดยการแปลงกายเป็นหงส์ลงมากางปีกกว้างให้พญาสมมุติเห็น จากนั้นพญาสมมุติจึงสร้างบ้านโดยมีเสาสร้างเป็นใต้ถุน บริเวณหลังคาลาดต่ำทั้งสี่ด้านซึ่งสามารถกันฝนและพายุได้ตลอดทั้งปี ตำนานเรื่องเรือนไทยนี้นอกจากจะอธิบายรูปทรงและตรรกะของการสร้างบ้านบริเวณเขตรมสุ่มเช่นสิบสอง

¹⁶ ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ในพื้นที่หมู่บ้านถิ่น บ้านคว่ำ เมืองเชียงใหม่ ช่วงวันที่ 3-14 มกราคม 2004 และ 27 มีนาคม-23 เมษายน 2004

¹⁷ ตำนานสร้างโลกของชนชาติไต แปลเป็นภาษาจีนโดย อ้ายฮุ้นคำปง, สิบสองปันนา: คณะกรรมการกิจการชนชาติแค้วนปกครองตนเองชนชาติไตสิบสองปันนา, พ.ศ. 2529. อังโน จูเหลียงเหวิน, ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ, 1994: 76-82.

พินนาแล้ว ยังเป็นการเชื่อมโยงให้ชาวไทลื้อระลึกถึงคุณความดีของบรรพบุรุษเชื้อสายกษัตริย์ผู้มีบุญคุณกับชาวบ้านทั้งปวง

เรือนไทลื้อเป็นลักษณะเรือนใต้ถุนสูงเช่นเดียวกับเรือนของชนชาติพันธุ์ไทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีลมมรสุมพัดผ่าน ลักษณะเรือนใต้ถุนสูงจึงเหมาะสมอย่างมาก ทั้งป้องกันสัตว์ร้ายและสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ป้องกันน้ำท่วม ความร้อนและความชื้น พื้นที่ใต้ถุนนี้ชาวไทลื้อใช้ประโยชน์ค่อนข้างหลากหลาย ได้แก่ การสร้างยุ้งฉางเก็บข้าว การใช้เป็นที่เก็บเครื่องใช้ขนาดใหญ่ เก็บฟืน เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ นก หมู และควาย บริเวณหลังเรือนเป็นที่เพาะปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น ส่วนบนเรือนมีการแบ่งสัดส่วนอย่างชัดเจนเป็น 2 ห้องใหญ่ๆ คือ ห้องนอนและห้องโถง แต่หากจัดแบ่งตามลักษณะการใช้งานจะแบ่งได้ถึง 5 ส่วน คือ ห้องนอน ห้องโถง ห้องครัว ชานรับแขกและชานน้ำ

โครงสร้างบ้านเรือนทรงไทลื้อนั้นมีสิ่งของตกแต่งน้อยมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ภายในบ้านเป็นพื้นที่โล่งกว้าง มีเพียงเสื่อปูพื้นเท่านั้น การใช้งานในแต่ละพื้นที่จึงมีความยืดหยุ่นและอเนกประสงค์มากห้องนอนถือเป็นห้องที่ชาวไทลื้อหวงแหนมากที่สุดและจะไม่อนุญาตให้บุคคลอื่นๆเข้าไปในห้องนอนอย่างเด็ดขาด ภายในห้องนอนใหญ่สมาชิกในครัวเรือนทุกคนจะนอนรวมกันโดยแบ่งแยกแต่ละครอบครัวหรือบุคคลด้วยมุ้งผ้าฝ้ายสีดำเท่านั้น ถัดจากห้องนอนเป็นห้องโถงใหญ่ซึ่งลักษณะห้องเป็นโถงกว้างไม่มีเครื่องใช้ในเรือนใดๆเว้นเพียงเสื่ออ่อนปูพื้นสำหรับนั่งเท่านั้น หากเปรียบเทียบลักษณะการใช้งานของห้องโถงกับบ้านในปัจจุบันจะเป็นห้องนั่งเล่นสำหรับครอบครัว บางครั้งหากมีแขกมาพักค้างคืนที่บ้านชาวไทลื้อจะจัดที่นอนให้บริเวณห้องโถงนี้ และในบริเวณมุมติดผนังบ้านของห้องโถงเป็นพื้นที่สำหรับทำครัวของชาวไทลื้อ ในห้องครัวมีอุปกรณ์สำคัญคือเตาไฟซึ่งมีลักษณะเป็นแฉ่งเหล็กสามขาสำหรับหุงหาอาหาร บริเวณนี้จะมีอาหารแห้งต่างๆแขวนรับลม บริเวณเพดาน เมื่ออาหารเสร็จจะใช้โตกแทนโตะและตั้งใกล้ๆเตาไฟนั้น เว้นแต่หากมีการจัดเลี้ยงแม่บ้านก็จะยกโตกไปบริเวณห้องโถงซึ่งมีพื้นที่มากกว่าแทน ออกมาภายนอกตัวบ้านมีชานหรือระเบียงยาวซึ่งมีลักษณะการใช้งานในแต่ละมุมแตกต่างกันไป บริเวณที่ติดบันไดถูกใช้เป็นชานรับแขกซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวไทลื้อจะนิยมนั่งรับลมบริเวณดังกล่าว ชานนี้ยังเป็นที่สำหรับทำกิจกรรมอื่นๆแทนห้องโถงซึ่งมีดและอับกว่า เช่น ในตอนกลางคืนหญิงสาวจะนำกี้อ้อมมาทอ หรือผู้ชายจะใช้บริเวณดังกล่าวในการจักสาน เป็นต้น มุมสุดท้ายของเรือนไทลื้อคือชานน้ำ มีร้านโถน้ำดินเผาสำหรับนำน้ำดื่มมาใช้ภายในครัวเรือนซึ่งชาวไทลื้อจะไปตักน้ำมาจากแม่น้ำหรือบ่อน้ำของหมู่บ้านมาเติมทุกวัน และโดยอุปนิสัยแล้วชนชาติไทลื้อเป็นชนชาติที่รักสะอาดและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังจะสังเกตได้จากการจัดวางและเก็บกวาดบ้านเรือนอย่างสะอาดเรียบร้อย และ

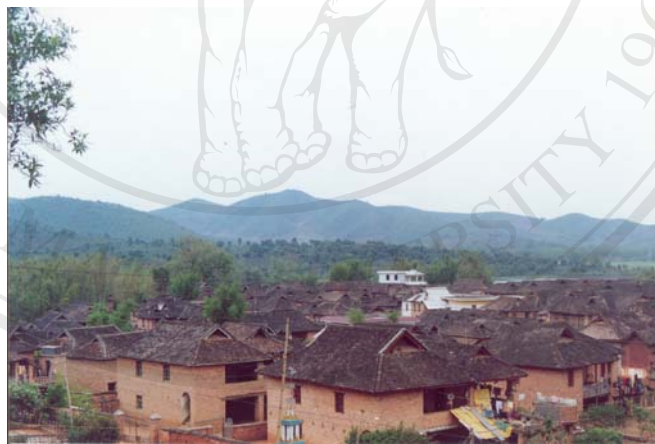
ไม่เพียงเฉพาะในบ้านของคนเท่านั้นบริเวณรอบๆบ้าน ลานใจบ้านและลานวัดชาวไทลื้อยังร่วมกัน
ปัดกวาดทำความสะอาดทุกครั้งตามแต่โอกาสอันววย

ภาพที่ 3.4 บ้านเรือนทรงไทลื้อแบบโบราณ

ที่มา: ภาพถ่ายโดย ดร.ม.ร.ว รุจยา อากาศกร

ภาพที่ 3.5 บ้านเรือนทรงไทลื้อที่มีการปรับปรุงแล้ว

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

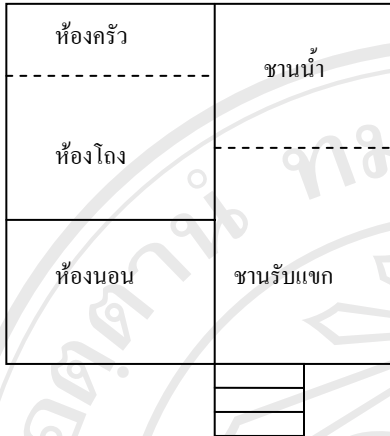
ภาพที่ 3.6 บ้านที่ได้รับความนิยมของกลุ่มผู้มีฐานะชาวไทลื้อในปัจจุบัน

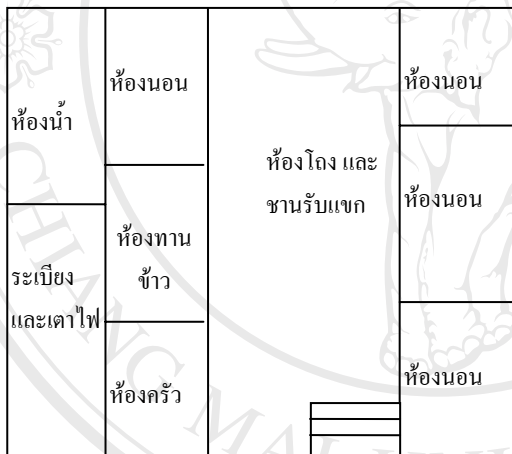
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและกระแสสังคมในสิบสองปันนา ทำให้ในปัจจุบันชาวไทลื้อมีค่านิยมในรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านเรือนที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก หมู่บ้านบ้านถิ่นซึ่งนับว่าเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงหมู่บ้านหนึ่ง ภายในหมู่บ้านก็เริ่มมีการรื้อถอนและก่อสร้างบ้านแบบใหม่ โดยละทิ้งรูปแบบบ้านเรือนไทลื้อแบบเดิมไป แต่จะก่อสร้างด้วยอิฐและปูน รูปทรงเป็นตึกแบบฟลัดในเมืองใหญ่ของชาวจีนในปัจจุบัน บ้านอาจมีสองถึงสามชั้นแล้วแต่งบประมาณและจำนวนครอบครัวที่อาศัยร่วมกัน พัฒนาการของเรือนไทลื้อเริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่สิบสองปันนาอยู่ภายใต้การปกครองของจีน อิทธิพลวัฒนธรรมจีนแผ่ขยายเข้ามายังสิบสองปันนามากขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งเมื่อตั้งเสี้ยวผิงมีนโยบายเศรษฐกิจนำการเมืองส่งผลให้เศรษฐกิจภายในประเทศมีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวไทลื้อซึ่งมีรายได้จากผลผลิตของตนมากขึ้นก็เริ่มปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนเริ่มจากการเปลี่ยนจากเสาไม้มาเป็นเสาอิฐ มีการล้อมรั้วเนื่องจากมีผู้คนอพยพมาจากที่อื่นมากขึ้นพร้อมกับปัญหาการลักขโมย ในตัวบ้านมีการนำเครื่องตกแต่งหรือเฟอร์นิเจอร์แบบใหม่ๆเข้ามาตกแต่งแต่ยังคงแบ่งสัดส่วนห้องโถงและห้องนอนเหมือนเดิม มีการล้อมอิฐปิดใต้ถุนด้านล่างและสร้างขั้วข้าว คอกสัตว์ในบริเวณพื้นที่บ้านแทน การผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมทางวัตถุที่มีความสมัยใหม่มากขึ้นกับการคงรูปแบบการใช้งานตามความเหมาะสมของชาวไทลื้อ ทำให้เกิดทวิลักษณ์ในสถาปัตยกรรมบ้านเรือนชาวไทลื้อ เกิดการปรับเอาวัตถุและโครงสร้างสมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์จากรูปแบบการใช้งานแบบเก่า

ภาพที่ 3.7 บ้านไทลื้อและลักษณะการใช้งาน

ภาพที่ 3.8 บ้านทรงตึกและการใช้งานของชาวไทลื้อในปัจจุบัน

ทวีลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทลื้อเกิดขึ้นเมื่อชาวไทลื้อมีฐานะทางเศรษฐกิจเพียงพอ ครอบครัวนั้นก็จะสร้างบ้านตึกแทนที่เรือนหลังเดิม ลักษณะโครงสร้างบ้านตึกแบบใหม่มีลักษณะใกล้เคียงกับบ้านตึกของชาวจีน มีการแบ่งห้องใช้งานอย่างเป็นสัดส่วน ภายในบ้านมีห้องโถงหรือห้องรับแขกประกอบด้วยเครื่องโทรทัศน์ โซฟาและตู้โชว์ มีการแบ่งห้องนอนออกเป็นสัดส่วนตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ห้องครัวและห้องทานข้าว ลานระเบียงและห้องนํ้า อย่างไรก็ตามแม้ว่าสถาปัตยกรรมและโครงสร้างบ้านเรือนไทลื้อจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชาวไทลื้อก็ยังยึดติดกับความเหมาะสมของประโยชน์ใช้สอยที่ตนเคยชิน คือ การทิ้งโถงขนาดใหญ่ไว้เพื่อต้อนรับแขกและประกอบกิจกรรมต่างๆ ห้องนอนเป็นสถานที่ที่ต้องห้าม สำหรับคนแก่คนเฒ่าบางคนแม้จะมีห้องนอนที่แบ่งแยกสำหรับแต่ละบุคคลหรือตามความเหมาะสมแล้วแต่ยังมีมุ้งสีดำกางไว้ในห้องนอนส่วนตัวของตนอยู่ ที่ระเบียงบ้านมีการตั้งเตาไฟซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่ามีเทพสิงสถิตอยู่และใช้

งานเตาไฟอยู่เป็นประจำ หลังบ้านแบ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น นก ไก่ เป็ด หมู และบ้านส่วนใหญ่ ทั้งทรงไทลื้อและทรงตึกจะติดตาแหลวซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นการป้องกันผีและเคราะห์กรรมไม่ให้เข้ามาในบ้านของตน สรุปได้ว่าอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกและการพัฒนาทางวัตถุและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเฉพาะในด้านวัตถุเท่านั้น ทั้งนี้ด้านความเชื่อและวิถีชีวิตชาวไทลื้อยังคงดำเนินชีวิตและมีความเชื่อบนพื้นฐานเดิมภายใต้สภาพการณ์และสภาพแวดล้อมที่ค่อยๆแปรเปลี่ยนไป

สถาปัตยกรรมบ้านเรือนในหมู่บ้านบ้านถิ่น ดังได้กล่าวไปแล้วว่าสำหรับครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะสร้างบ้านใหม่เป็นแบบตึก เช่น บ้านของพ่อกองคำและบ้านของอ้ายโนน นายบ้านคนปัจจุบัน ซึ่งมีการรื้อถอนและสร้างตึกขึ้นใหม่ในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา (สัมภาษณ์ปากองคำ, 20 เมษายน 2004) ในส่วนบ้านเรือนของชาวไทลื้อที่มีฐานะปานกลางจะค่อยๆปรับปรุงซ่อมแซมเรือนไทลื้อของตนเอง นอกจากนี้ยังเปิดได้ทุนเรือนให้ชาวเงินฮั่นเข้ามาเช่าเพื่ออยู่อาศัย เป็นรายได้ อีกทางหนึ่งด้วย พื้นที่ภายในหมู่บ้านบ้านถิ่นในปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น บางส่วนเป็นบ้านตึกของชาวไทลื้อ บางส่วนเป็นบ้านตึกของชาวฮั่นฐานะดี หลายส่วนเป็นบ้านเรือนทรงไทลื้อ และอีกหลายส่วนถูกปลูกสร้างเป็นลักษณะห้องแถวชั้นเดียว เป็นที่อยู่ของชาวฮั่นที่ด้อยกว่าที่ของชาวไทลื้อ นอกจากบ้านเรือนแล้วสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความมั่งคั่งและมั่นคงของหมู่บ้าน คือ ใจบ้าน ก็มีการสร้างใหม่และปรับสภาพภูมิทัศน์บริเวณนั้นๆอีกด้วย

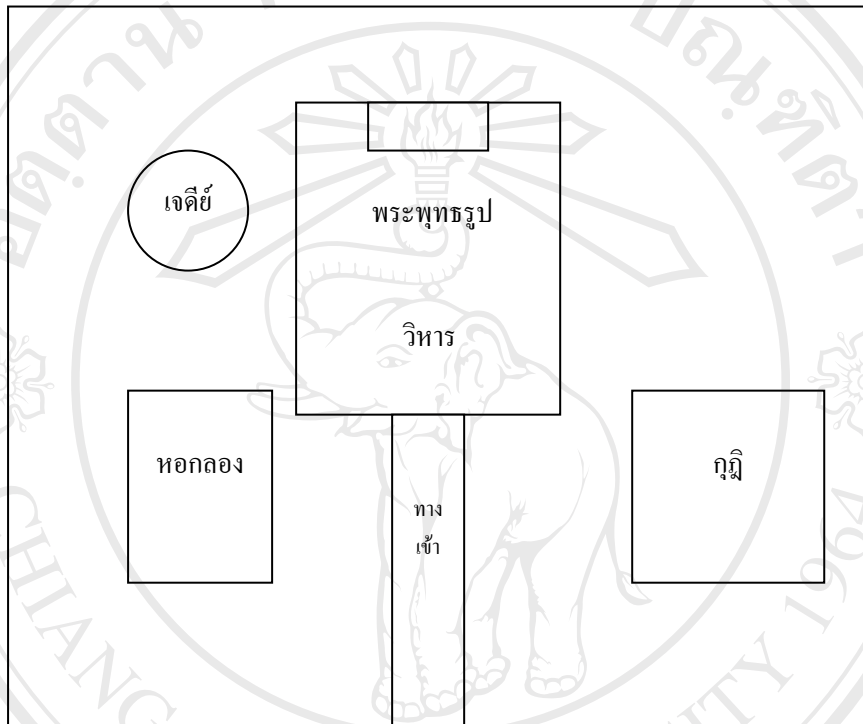
สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ วัดและเจดีย์

วัดแต่ละแห่งในสิบสองพันนามีองค์ประกอบและขนาดที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความสำคัญและสถานะทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้นๆ ตามปกติวัดไทลื้อสิบสองพันนาจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

1. ประตูทางเข้าวัดที่ล้อมรอบด้วยรั้วหรือกำแพง
2. ระเบียงทางเดินซึ่งเชื่อมโยงประตูวัดกับวิหารหรือโบสถ์
3. วิหารซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ฟังเทศน์ฟังธรรม ทำทานรวมถึงเป็นโถงสำหรับผู้เฝ้าผู้แก่จะมานอนที่วัด
4. โบสถ์หรืออุโบสถเป็นที่สำหรับกิจกรรมของสงฆ์ ถือเป็นเขตสงฆ์ ฆราวาสโดยเฉพาะสตรีห้ามเข้า วัดเล็กๆบางแห่งไม่มีโบสถ์ซึ่งพระจะทำพิธีต่างๆในวิหารแทน
5. เจดีย์ซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุหรือบางแห่งอาจสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมา
6. กุฏิและหอธรรมหรือหอกลอง (จูเหลียงเหวิน, 1992: 42-43)

การจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่างๆ ไม่มีข้อกำหนดตายตัวขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่และความพึงพอใจของสมาชิกในชุมชน แต่โดยทั่วไปแล้ววิหารจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางของวัดและมีความโดดเด่นชัดเจนที่สุด (จูเหลียงเหวิน, 1992: 39-66)

ภาพที่ 3.9 แผนผังวัดทั่วไปในลีสองพันนา

ที่มา: ดัดแปลงจาก จูเหลียงเหวิน, 2537: 43.

เนื่องจากลีสองพันนามีภูมิประเทศที่ยากแก่การเข้าถึงทำให้สถาปัตยกรรมทั้งบ้านเรือนและวัดมีความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติสูง จุดเด่นของวิหารไทลื้อในลีสองพันนา คือ ความสง่างามของหลังคา เช่นเดียวกับหลังคาบ้านเรือนทั่วไป หลังคาวิหารไทลื้อมีชายคายื่นกว้างและปกคลุมลงมาต่ำ เป็นส่วนที่โดดเด่นที่สุด หลังคาวิหารโดยมากมีตั้งแต่หนึ่งชั้นถึงสามชั้น แต่ละชั้นมีความโค้งลาดรับกับชายคาวิหารลดหลั่นกันไป บนหลังคามีการประดับประดาด้วยปั้นลมลวดลายต่างๆ ได้แก่ ลายเมฆมา ลายเมฆไหลและช่อฟ้าสัตว์ต่างๆ บริเวณกึ่งกลางและมุมในแต่ละชั้นของหลังคาประดับด้วยฉัตรซึ่งมักเป็นฉัตรเจ็ดชั้น จำนวนฉัตรขึ้นอยู่กับจำนวนชั้นของหลังคา บางแห่งมีฉัตรเดี่ยวตรงกลาง วิหารที่มีหลังคาสองชั้นมักจะมีฉัตร 3 ชั้น และหากมีหลังคาสามชั้นจะมีฉัตรเจ็ดชั้นเจ็ดฉัตร ถัดจากหลังคาส่วนที่สอดรับและลงตัวส่งให้หลังคาวิหารมีความใหญ่โตสวยงาม คือ ชายคาวิหารและชายคาระเบียงวิหาร วัสดุที่ใช้ทำหลังคาและชายคาเป็นวัสดุเดียวกัน ทั่วไปนิยมตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบสีแดงหรือกระเบื้องดินขอ ภายในวิหารประกอบไปด้วยพระพุทธรูปปูน

ป็นประทับอยู่ตรงกึ่งกลางบริเวณปลายห้องโถงทางทิศตะวันตก พระพักตร์หันไปทางทิศตะวันออกซึ่งตรงกับประตูทางเข้าวิหารพอดี ด้านข้างของพระประธานเรียงรายด้วยอาสนะสำหรับสงฆ์ที่ยกพื้นสูงเหนือกว่าชาวบ้านที่มานั่งฟังธรรมแต่ต้องยกพื้นต่ำกว่าพระพุทธรูป กึ่งกลางวิหารมีตุ๊กหลากหลายชนิดแขวนอยู่กับชื่อจำนวนมากน้อยแตกต่างกันไปแสดงให้เห็นถึงศรัทธาธรรมของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ส่วน โปสต์หรืออุโบสถนั้นรูปทรงหลังคาใกล้เคียงกับวิหาร แต่จำนวนชั้นอาจจะมากกว่าขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชน ขนาดของโปสต์มักสร้างบนฐานสูง รูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจตุรัส หกเหลี่ยมหรือแปดเหลี่ยม ขนาดไม่ใหญ่โตนัก บันไดทางเข้าที่มีสิงห์หรือนาคเฝ้าอยู่ ส่วนเจดีย์ในลึบสองพื้นนามักมีขนาดเล็กและเรียบง่าย วัสดุที่ใช้เป็นอิฐและปูน บางแห่งอาจตกแต่งด้วยกระจกมีลวดลายทาสีสดใส รูปทรงเจดีย์มักเป็นทรงกว้างแล้วทึบซ้อนขึ้นไป เจดีย์บางแห่งอาจประดับประดาตกแต่งสวยงาม เช่น เจดีย์ชาวบ้านเพยหลง รูปทรงเจดีย์ยังถูกประยุกต์นำไปใช้กับการตกแต่งบ่อน้ำของชาวไทย เนื่องจากชาวไทยต้องใช้บ่อน้ำสาธารณะการรักษาความสะอาดป้องกันฝุ่นผงไม่ให้ตกไปในบ่อน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญ ชาวไทยจึงสร้างซุ้มครอบบ่อน้ำถาวรซึ่งแต่ละแห่งก็มีลักษณะรูปทรงแตกต่างกันไป บางแห่งเป็นเพียงปูนฉาบทรงครึ่งวงกลมมีช่องค้ำหน้าสำหรับตักน้ำ บางแห่งทำเป็นรูปสัตว์ และหลายแห่งจำลองรูปทรงเจดีย์ทรงต่างๆ มีฉัตรและตัวสัตว์ต่างๆประดับประดา เช่น ช้าง สิงห์ นาค เป็นต้น (จูเหลียงเหวิน, 2537: 39-66)

คติความเชื่อตามสัญลักษณ์ในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา

ในทิศทางเดียวกับล้านนาและพม่าซึ่งเป็นต้นกำเนิดการเผยแพร่พุทธศาสนาเถรวาทมาสู่ลึบสองพื้นนา ลึบสองพื้นนาเองก็มีคติความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อและปรัชญาทางพุทธที่ชาวไทยนับถือศรัทธาด้วย ดังเช่น การแทรกสัญลักษณ์ที่หมายถึงสวรรค์ในเขตวัด การยกก้าวเข้าวัดจึงเปรียบเสมือนการข้ามผ่านสู่เขตสวรรค์ เช่น ฉัตรเป็นสัญลักษณ์หมายถึงกษัตริย์หรือพระพุทธเจ้า ช่อฟ้าตัวสัตว์ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ทำหน้าที่เฝ้าประตูสวรรค์ และลวดลายประดับเมฆาหมายถึงท้องฟ้า หรือการใช้รูปปั้นสิงห์หรือนาคเฝ้าประตูป้องกันวิญญาณร้ายเพื่อให้วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ปราศจากสิ่งชั่วร้ายใดๆ นอกจากนี้ยังมีการตีความว่าบันไดนาคหรือกำแพงนาคที่ล้อมรอบเขตวัด หมายถึงทางขึ้นสู่สวรรค์หรือเขตสวรรค์นั่นเอง

สถาปัตยกรรมวัดคนนอกจากจะสะท้อนปรัชญาทางพุทธศาสนาแล้ว ในทางสังคมความยิ่งใหญ่สวยงามของวัดยังเป็นเครื่องมือในการแสดงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นๆ รวมถึงแสดงถึงศักดิ์นาของวัดนั้นๆด้วย ดังเช่นในอดีตวัดในเวียงผาครางมีสถานะเป็นวัดหลวง มีหน้าที่ปกครองกำกับวัดเล็กๆหรือวัดหมู่บ้านต่างๆ เจ้าอาวาสและพระในวัดหลวง

ล้วนเป็นเชื้อพระวงศ์ทั้งสิ้น ในขณะที่วัดประจำหมู่บ้านต่างๆก่อสร้างและซ่อมแซมจากการรวบรวมเงินออมของสมาชิกในชุมชนที่สั่งสมให้ด้วยแรงศรัทธา หมู่บ้านใดหากมีสมาชิกมากพอและมีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีก็จะสร้างวัดให้ใหญ่โตและสวยงาม ใช้วัสดุที่มีค่าได้ ขณะที่บางหมู่บ้านมีขนาดเล็กแต่มีความนับถือพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าก็จะสร้างวัดตามกำลังทรัพย์ของตน เช่น อาจใช้หญ้าคามงหลังคาวิหารที่ก่อสร้างด้วยไม้ไผ่ เป็นต้น

ในช่วงของการปฏิวัติทางวัฒนธรรม ศาสนา สถาปัตยกรรมทางศาสนาและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาดกเป็นเป้าโจมตีของกลุ่มขบวนการพิทักษ์แดง (Red Guard) วัดบางแห่งถูกทำลาย บางแห่งถูกรื้อถอนและปรับเปลี่ยนเป็นยุ้งฉางเก็บข้าว เจดีย์ คัมภีร์ทางพุทธศาสนาถูกเผาทำลาย รวมถึงการรุมวิจารณ์ผู้ที่ยึดถือปฏิบัติประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาด้วย ในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนาในสิบสองปันนาขาดการสืบทอดอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและเสื่อมโทรมในทางวัตถุ ชาวไทลื้อผู้ฝึกฝนในพุทธศาสนาจำนวนมากอพยพออกจากประเทศจีนรวมถึงพระสงฆ์ที่ไม่ต้องการสึกด้วย เมื่อสิ้นสุดการปฏิวัติทางวัฒนธรรมรัฐบาลจีนเริ่มผ่อนคลายนโยบายต่อศาสนา สิบสองปันนาได้รับความช่วยเหลือจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะจากไทยและพม่าในการฟื้นฟู ซ่อมบำรุงและสร้างวัดแห่งใหม่ การได้รับการช่วยเหลือทั้งด้านการเงินและการบูรณะจากไทยส่งผลให้วัดสำคัญๆมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเดียวกับวัดไทยภาคกลาง ดังเช่น วิหารในวัดป่าเจ รวมทั้งวิหารที่ก่อสร้างขึ้นมาใหม่ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา เช่น วัดประจำหมู่บ้านเชียงล้านซึ่งรื้อถอนและก่อสร้างใหม่ด้วยสถาปัตยกรรมและการตกแต่งแบบวัดป่าเจซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากวัดในประเทศไทยโดยเฉพาะ โครงสร้างแบบจัตุรมุข เช่นเดียวกับวัดประจำหมู่บ้านบ้านถิ่นที่การก่อสร้างวิหารใหม่ซึ่งเพิ่งเสร็จสิ้นในต้นปี ค.ศ.2005 ปัจจุบันค่านิยมในการอุปถัมภ์พุทธศาสนาในทางวัตถุจะสวนทางกับค่านิยมในการสืบทอดปรัชญาคำสอนทางศาสนา จากจำนวนการบวชพระหรือเณรในช่วงทศวรรษ 1980 มีอัตราส่วนที่เพิ่มมากขึ้นแต่ก็ปรับตัวลดน้อยลงมากในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ในบางหมู่บ้าน เช่น บ้านดัว เชียงรุ่ง ตั้งแต่ทศวรรษ 1980 มีการบวช 4 ครั้ง โดยในครั้งแรกมีเด็กชายบวชทั้งสิ้น 7 คน ครั้งที่สองมี 4 คน ครั้งที่สามมี 5 คน และครั้งที่สี่มี 3 คน หลังจากนั้นก็ไม่มีการบวชเณรมาตลอดระยะเวลา 4-5 ปี (สัมภาษณ์อ้ายเฟยคำ, 11 มกราคม 2004) เช่นเดียวกับวัดประจำหมู่บ้านบ้านถิ่นซึ่งประสบปัญหาขาดแคลนพระเณรจนต้องเชิญพระจากหมู่บ้านอื่นมาประจำวัดของตน (สัมภาษณ์พระสุภปัญญา, 8 เมษายน 2004)

ภาพที่ 3.10 วัดไทลื้ออำเภอเมืองสาย

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3.11 วัดป่าเจในปัจจุบัน

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้การฟื้นฟูปรับปรุงสถาปัตยกรรมวัดและเจดีย์สำคัญๆในปัจจุบันยังเป็นการฟื้นฟูโดยรัฐบาลเพื่อผลทางการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังเช่นในกรณีของเจดีย์แปดเหลี่ยมและเจดีย์ขาว จึงกล่าวได้ว่าการฟื้นฟูบูรณะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในปัจจุบันของชาวไทลื้อสิบสองปันนา นอกจากเหตุผลด้านวัตถุดิบที่หายากขึ้น โดยเฉพาะไม้ เหตุผลด้านความคงทนแข็งแรงของ

โครงสร้าง การก่อสร้างด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากไทย จีนและพม่า ยังมีเหตุผลในเรื่องของค่านิยมความสวยงามทางวัตถุเป็นเหตุผลสำคัญ แต่การเน้นความสวยงามของวัดก็เป็นลักษณะทั่วไปของคนไทที่มักจะบูรณะวัดให้สวยงามและวิจิตร เพื่อแสดงให้เห็นถึงพลังศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวบ้านในชุมชนนั้น เพียงแต่ค่านิยมความสวยงามของวัดมีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของชาวไทลื้อเท่านั้น

3.3.3.5 สถาบันขัดเกลาทางสังคม

สังคมนี้อาศัยสถาบันซึ่งมีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมหลักๆอยู่ 2 สถาบันคือ 1.วัดที่แสดงบทบาทการเป็นสถานศึกษาให้กับเด็กชายที่บวชเป็นเณร และ 2.สถาบันครอบครัวที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมและเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้กับเด็กโดยเฉพาะเด็กผู้หญิง สถาบันทั้งสองดำรงควบคู่กับโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ลงตัวภายในชุมชนไทลื้อที่มีความเป็นชุมชนและการพึ่งพาอาศัยกันสูง ต่อมาเมื่อรัฐบาลกลางผลักดันให้ระบบการศึกษาแบบมาตรฐานของจีนได้รับการยอมรับในหมู่ชาวไทลื้อที่นิยมส่งบุตรหลานไปบวชเรียน สถาบันวัดจึงเป็นสถาบันที่ได้รับการกระทบมากที่สุดและก่อให้เกิดปัญหาการลดลงอย่างรวดเร็วของการบวชเณร ด้วยเนื้อหาการเรียนการสอนที่แตกต่าง วัดซึ่งมีเนื้อหาเน้นที่เรื่องทางธรรมมากกว่าเรื่องทางโลกจึงประสบปัญหาเนื่องจากเนื้อหาที่เรียนไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันที่กำลังมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในปัจจุบัน ขณะที่สถาบันครอบครัวซึ่งโดยมากผู้ที่มีหน้าที่ในการดูแลเด็กคือ คนเฒ่าคนแก่ กลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีความรู้เรื่องโลกภายนอกมากพอที่จะอบรมเด็ก ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างสังคมของเยาวชนชาวไทลื้อสมัยใหม่กับระบบและครอบครัวในชุมชน อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากเวลาเรียนในโรงเรียนเด็กส่วนใหญ่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนของตนและสถาบันครอบครัวก็ยังมิบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และอบรมเด็กเกี่ยวกับมารยาทและการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ภายในชุมชน ปัญหาช่องว่างระหว่างเด็กกับชุมชนจึงแคบลง เด็กต้องเรียนรู้ทั้งเรื่องโลกภายนอกจากโรงเรียนและต้องเรียนรู้เรื่องสังคมในชุมชนของตน นอกจากนี้การศึกษาในระบบโรงเรียนจีนเด็กจะต้องมีความรู้ด้านภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการเรียน และปัญหาเรื่องภาษาจีนนี้เองที่เป็นปัญหาหลักสำหรับเด็กชนชาติส่วนน้อยรวมทั้งชนชาติไทลื้อในสิบสองพันนาด้วย เด็กจำนวนมากประสบปัญหาในการเรียนเพราะไม่มีความเข้าใจในภาษามากพอ ทำให้เด็กส่วนหนึ่งต้องออกมาจากระบบโรงเรียนซึ่งหากเป็นเด็กชายเมื่อออกจากระบบโรงเรียนแล้วก็จะมาบวชเรียนแทน สถาบันโรงเรียนจึงไม่ได้เข้ามาแทนที่สถาบันดั้งเดิมทั้งหมดแต่เป็นการแทรกแซงและคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน เยาวชนส่วนใหญ่จะได้เรียนรู้เรื่องราวภายนอกและมีความรู้ในเรื่องทางวิทยาศาสตร์จากโรงเรียน ขณะเดียวกันก็ต้องได้รับการอบรมเพื่อเป็นสมาชิกของชุมชนไทลื้อจากครอบครัวและจากสังคมของตน

1 ครอบครัวเป็นสถาบันการขัดเกลาทางสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยต่างๆภายในครอบครัวเป็นแรงผลักดัน แต่เมื่อกระแสการพัฒนาเข้ามายังลึบสองพันนา ทำให้ชุมชนเริ่มมีความห่างเหิน วิถีชีวิตของชาวไทลื้อมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่ไม่หยุดนิ่ง สายสัมพันธ์ระหว่างวัยลดน้อยลงซึ่งส่งผลให้สถาบันครอบครัวลดบทบาทในฐานะสถาบันในการขัดเกลาทางสังคมไปมาก

2 วัดในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาให้กับเด็กชายที่บวชเรียน เด็กชายชาวไทลื้อทุกคนจะต้องผ่านการบวชลูกแก้วมาก่อนมิฉะนั้นจะถูกมองว่าเป็นคนดิบคนเถื่อนเมื่อโตขึ้น ในการบวชเรียนภิกษุจะให้การศึกษาเกี่ยวกับคติธรรม อักษรลื้อ รายละเอียดพิธีกรรมต่างๆ การบวชลูกแก้วถือเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่งในช่วงชีวิตของผู้ชาย เป็นหน้าที่ของผู้เป็นพ่อแม่ที่จะต้องจัดงานให้ใหญ่โต แต่หลังจากการแพร่ขยายของระบบโรงเรียนจีน ปริมาณการบวชเรียนก็น้อยลงเรื่อยๆ

ในช่วงแรกของการฟื้นฟูศาสนา พุทธศาสนาในลึบสองพันนาได้รับการตอบรับที่ดีจากชาวบ้าน พ่อแม่ส่งลูกหลานมาบวชเป็นจำนวนมากทั้งที่ระบบโรงเรียนจีนก็มีพร้อม ทั้งนี้ชาวไทลื้อในชนบทมักจะให้เหตุผลว่า เด็กที่บวชเรียนมักจะมีอารมณ์อ่อนนุ่มและรู้จักวางตัวมากกว่า ส่วนเด็กที่เข้าโรงเรียนจีนจะมีความก้าวร้าวในตัวและไม่ฟังพ่อแม่¹⁸ ต่อมาในทศวรรษ 1990 สังคมเปิดกว้างมากขึ้น ชาวไทลื้อเห็นความสำคัญของระบบโรงเรียนว่าจะเป็นหลักประกันในอนาคตให้กับลูกหลานได้มากกว่า กระแสการส่งลูกไปเรียนในระบบจึงเพิ่มมากขึ้นซึ่งส่งผลในทางกลับกันกับวัดในฐานะสถาบันการขัดเกลาทางสังคมแบบจารีต

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁸ อาณาจักรลึบสองพันนา (วิถีทัศน์). (2535). กรุงเทพฯ : บริษัทแปซิฟิก อินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด.

ตาราง 3.7 ปริมาณโรงเรียนและนักเรียนในสิบสองปันนา

ปี	ประเภทโรงเรียน	จำนวนโรงเรียน	นักเรียน	
			ทั้งหมด	ชนชาติส่วนน้อย
1953-1957	โรงเรียนฝึกหัดครู	1	300	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนประถมศึกษา	110	9,000	7,074
1958-1959	โรงเรียนฝึกหัดครู	1	100	30
	โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	3	400	56
	โรงเรียนประถมศึกษา	257	20,000	15,780
ทศวรรษ 1970	โรงเรียนฝึกหัดครู	1	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนสาธารณสุข	1	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนวิชาเกษตร	1	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนมัธยมศึกษา	24	8,000	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนประถมศึกษา	870	45,000	ไม่มีข้อมูล
1996*	วิทยาลัยครู	1	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนวิชาชีพ	7	2,128	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนเฉพาะทาง	5	2,082	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนฝึกหัดครู	3	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล
	โรงเรียนมัธยมศึกษา	59	23,607	14,938
	โรงเรียนประถมศึกษา	559	104,886	83,604
	โรงเรียนอนุบาล	23	10,285	ไม่มีข้อมูล

ที่มา: ดาวซื่อชิน. (2529). *วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง*.

โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หวงเจียนกั๋ว (บก.), 1998: 362-363*.

อย่างไรก็ตามภายใต้กระแสการส่งลูกไปเรียนในระบบ วัดก็ได้มีการปรับตัวมากขึ้น เริ่มจากการแลกเปลี่ยนภิกษุและสามเณรระหว่างไทยกับสิบสองปันนาโดยทางไทยมีวัดพระพุทธบาทตากผ้าจังหวัดลำปางเป็นศูนย์กลาง เมื่อภิกษุเหล่านี้กลับไปก็ได้นำความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่ได้ศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าไปเผยแพร่ในสิบสองปันนา ในปี ค.ศ. 1994 มีการเปิดโรงเรียนวัดภายใต้การอนุมัติของรัฐบาล โรงเรียนนี้เน้นที่หลักสูตรทางพุทธศาสนามีหลักสูตร 3 ปี เรียกว่า นักรธรรม โรงเรียนวัดนี้ตั้งทั้งหมด 3 แห่งคือ เมืองฮุน เมืองฮ่าและในวัดป่าเจ โรงเรียนดังกล่าวถือได้

ว่าเป็นระบบที่นำมาเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างโรงเรียนจีนกับการศึกษาในชนบททั่วโลก เนื่องจากนอกจากจะสอนหลักสูตรทางพุทธศาสนาแล้วโรงเรียนนี้ยังสอนเรื่องราวของโลกภายนอกภายใต้หลักสูตรที่ทางการจีนร่วมกำหนดขึ้นมา ระบบโรงเรียนวัดนี้ได้ทำหน้าที่ของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมเพราะตามชนบทพ่อแม่ยังต้องการส่งบุตรหลานของตนเองไปบวชเรียน เนื่องจากยังเชื่อในความสำคัญของการบวชอยู่และผู้ปกครองบางคนกล่าวว่าหากส่งลูกหลานไปบวชจะมีพฤติกรรมที่เชื่อฟังและนอบน้อมต่อผู้ใหญ่มากกว่า นอกจากนี้โรงเรียนจีนในชนบทก็ประสบปัญหาจำนวนนักเรียนที่มีไม่มากนักเช่น เมืองล่าในปี ค.ศ.1993 มีนักเรียนเข้าระบบเพียง 1,236 คน (ห้าสิบปีแห่งความรุ่งโรจน์, 2002: 255) การก่อตั้งโรงเรียนวัดซึ่งขยายเป็นวิทยาลัยสงฆ์ดังกล่าวจึงเป็นสถาบันที่เข้ามาแก้ปัญหานี้ได้เป็นอย่างดี (Yanatan Isra, 2001: 53)

3.3.3.6 เครื่องแต่งกายและค่านิยมในการแต่งกายของชาวไทลื้อ

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของชาวไทลื้อในปัจจุบันเป็นสิ่งชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมของชาวไทลื้อในแต่ละพื้นที่ แต่ละเพศและวัย ในอดีตนั้นเสื้อผ้าของชาวไทลื้อผลิตจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายและเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยเฉพาะผ้าฝ้ายซึ่งเป็นวัตถุดิบที่ได้รับความนิยมมากที่สุด นอกจากคุณสมบัติของวัตถุดิบแล้วรูปทรงเสื้อผาก็สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ไม่ว่าจะเป็นการออกไร่ทำนา การจับปลา อีกทั้งยังเสริมด้านความสวยงามให้แก่ผู้สวมใส่อีกด้วย

ลักษณะเครื่องแต่งกายทั้งหญิงสาว เด็กหญิง คนแก่และแม่เรือนจะแต่งกายเหมือนกันหมดคือ มีผ้าโพกศีรษะ ใช้ผ้าขนหนูสีต่างๆ ใส่เสื้อสีขาวหรือสีน้ำเงินโดยสวมทับกันสองชั้น เสื้อชั้นในแขนสั้นกว้างคอ มีลูกไม้ ติดกระดุมเป็นแถวถี่ๆ บางครั้งไม่เจาะรังดุมแต่จะติดกระดุมทั้งสองข้างแล้วใช้ด้ายผูกติดกัน เสื้อชั้นนอกผ่าอกมีสาบคอ เสื้อผ่าอกใช้ผ้าชั้นเดียวเมื่อสวมต้องคึงสาบที่อกไปผูกติดกับด้ายซึ่งเย็บติดไว้ที่ตะเข็บข้างๆ ห่างจากรักแร้ประมาณ 1 คืบ เมื่อสวมแล้วจะแนบกระชับติดตัว เสื้อยาวพอดีเอว หนุนชั้นสองชั้น ชั้นนอกทอเป็นตาๆ อาจจะต่อหัวต่อท้าย ใช้สีดำหรือเขียว ชั้นชั้นในเวลาวสุมจะยาวออกมาประมาณ 4 นิ้ว เย็บเป็นเกล็ดๆไปตามยาว ส่วนล่างจะติดริบบิ้นสีต่างๆ เช่น สีน้ำเงิน สีชมพู ริบบิ้นมีลวดลายต่างๆ ซึ่งส่งมาจากยูนนาน หญิงชราอาจแต่งกายต่างไปบ้าง เช่น โพกผ้าสีดำทอด้วยไหมเงินเป็นริ้ว ในส่วนเครื่องประดับนั้นหญิงชาวไทลื้อเป็นกลุ่มคนที่รักสวยรักงาม เมื่อมีงานเฉลิมฉลองใดๆชาวไทลื้อจะนำเครื่องประดับที่ตนมีอยู่มาใส่ประดับประดาและเครื่องประดับที่ชาวไทลื้อชื่นชอบมากที่สุด คือ เครื่องประดับที่ทำจากทอง เนื่องจากเครื่องประดับนี้ทั้งสวยงามและยังสามารถบอกฐานะของผู้สวมใส่ เมื่อมีอายุสูงขึ้นหญิงไทลื้อจะเคลือบฟันด้วยทองคำเป็นการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง แต่หากไม่ใช่งานเทศกาลเครื่องประดับในชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อทั่วไปจะเป็นต่างหูเงินหรือทอง เข็มขัดเงินและกำไล

เงินบริสุทธิ์ซึ่งตามความเชื่อโบราณกำไลเงินจะช่วยขับไล่เคราะห์ไม่ให้มาใส่ตัว ส่วนทรงผมนั้น เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของหญิงไทลื้อที่ต้องไว้ผมยาวถึงเอว แล้วมวยเก็บผมให้เรียบร้อยหากเป็น เทศกาลหรือมีงานหญิงไทลื้อจะหาดอกไม้ตามฤดูกาลมาเสียบเต็มศีรษะให้กับตนเอง เครื่องแต่งกาย ของชายไทลื้อไม่ยุ่งยากวุ่นวายเท่าฝ่ายหญิง มีเพียงเสื้อสีเข้มอาจติดกระดุมหน้าหรือปิดเป็นเสื้อปิด ส่วนใหญ่ไม่มีลวดลายแต่หากมีการแต่งลายบ้างก็ไม่ใช่เรื่องแปลก กางเกงเป็นทรงเลผูกเอวสีเข้ม เช่นเดียวกับเสื้อ มีผ้าพันรอบศีรษะบางครั้งเป็นหมวก ในสมัยก่อนชายไทลื้อจะไว้ผมยาวม้วนเป็น มวยเหมือนผู้หญิง บางคนสวมกำไลมือทำด้วยเงิน ทองหรือหยก รองเท้าของผู้ชายทำจากหนังสัตว์ แขน้ำปูหรือบางครั้งก็ใช้ผ้าเย็บกันเอง ตามปกติชายไทลื้อจะสวมเสื้อกางเกงข้อมสั้นกรมท่า (บุญ ช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547:104-106)

ภาพที่ 3.12 เครื่องแต่งกายแบบจารีตของผู้หญิงไทลื้อ

ที่มา: ภาพถ่ายโดยฟานอ้อและนางปทุมมา

การแต่งกายของหญิงสาวไทลื้อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อชาวไทลื้อนิยมใช้ผ้าทอ โรงงานแทนการทอผ้าฝ้ายเอง ผ้าทอโรงงานเริ่มเข้ามาในสิบสองพันนาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 และเนื่องจากผ้าโรงงานเป็นผ้าฝ้ายบาง ไม่มีความหนาเหมือนผ้าฝ้าย เมื่อนำมาตัดเย็บจึงทำให้รูปทรง แลดูเปลี่ยนไปจากเดิมมากถึงแม้ว่าชาวไทลื้อจะตัดโดยอิงกับรูปทรงแบบเดิมก็ตาม อย่างไรก็ตาม ไร่ก็ดี รูปทรงและผ้าทอโรงงานนี้ก็ยังได้รับความนิยมกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากความสะดวกในการซื้อหาและความเหมาะสมในแง่ของเวลาที่จำกัด นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังได้ประยุกต์ให้ผ้าทอโรงงานมี ความสะดวกในชีวิตประจำวัน เช่นเวลาลงไร่ทำนาที่จะดึงขึ้นขึ้นไปเหน็บไว้ที่เอวเผยให้เห็นกางเกง ขาวด้านในที่ชาวไทลื้อสวมใส่ไว้อีกทีหนึ่ง

ภาพที่ 3.13 เครื่องแต่งกายของหญิงไทลื้อในชีวิตประจำวัน

ที่มา: ภาพถ่ายโดยฟานอ๊และนางปทุมมา

เครื่องแต่งกายด้วยผ้าเนื้อบางจากโรงงานทำให้เกิดภาพลักษณ์ของสาวไทลื้อว่าเป็นชนชาติที่มีความสวยงาม รูปร่างหน้าตาดีและสวมใส่เสื้อผ้าที่มีสีสันสดใส เช่น สีชมพูสด สีเหลือง สีเขียว สีแดง เป็นต้น ภาพลักษณ์นี้กลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวไทลื้อไทสองพันนา ในปัจจุบันชาวไทลื้อทั้งเด็ก วัยรุ่นและคนชราพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดประจำชนชาติของตนที่ตัดเย็บขึ้นมาใหม่สำหรับช่วงงานปอยสังขาร เสื้อผ้าที่ตัดใหม่เกือบทั้งหมดใช้ผ้าทอโรงงาน เนื่องจากชาวไทลื้อส่วนใหญ่เลิกทอผ้าตั้งแต่มีการนำผ้าโรงงานมาใช้ และไม่เฉพาะเครื่องแต่งกายเท่านั้น ผ้าทอชนิดอื่นๆ เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้าหอบ มุ้ง แม้กระทั่งชุดถุงที่ชาวไทลื้อจะทอถวายเป็นทาน ปัจจุบันชาวบ้านบ้านถิ่นก็นิยมซื้อชุดมาถวายมากกว่าทอเอง ทั้งนี้เสื้อผ้าที่ชาวไทลื้อบ้านถิ่นสวมใส่ในงานปอยทุกวันนี้ก็เป็นผ้าทอโรงงาน เนื้อผ้ามีทั้งผ้าฝ้าย ผ้าลินิน ผ้าซีฟองรวมไปถึงผ้าไหมที่นำเข้ามาจากประเทศไทยซึ่งนอกจากในด้านความสวยงามแล้ว ผ้าไหมจากไทยยังมีนัยแฝงในเรื่องค่านิยมและรสนิยมของผู้สวมใส่อีกด้วย

เครื่องแต่งกายในปัจจุบันของเด็กวัยรุ่นและหญิงสาวไทลื้อมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก คือ เสื้อเป็นแบบแขนสั้น แขนกุด เปิดไหล่หรือแบบอื่นๆที่ได้รับอิทธิพลการแต่งกายตามสมัยนิยม บางแบบเป็นเสื้อสั้นกระชับรูปร่าง บางแบบเป็นเสื้อเปิดเอว ส่วนชั้นบางครั้งเป็นลักษณะกระโปรงโปร่งบาง ทรงหางปลาหรือทรงตรง แต่ทุกคนยังมวยผมเก็บไว้และตัดดอกไม้สีต่างๆ ภาพการแต่งกายเช่นนี้แต่ก่อนเห็นเฉพาะในกลุ่มอาชีพฟ่อนรำที่ต้องปรับแต่งให้แปลกตาและสวยงามเท่านั้น แต่เมื่อเครื่องแต่งกายเช่นนี้ได้รับความสนใจในหมู่นักท่องเที่ยวมากขึ้น กลุ่มหญิงสาวไทลื้อก็เริ่มมีแฟชั่นตามสมัยนิยม เด็กสาวเหล่านี้ในชีวิตประจำวันไม่ได้แต่งกายด้วยชุดไทลื้อ จะแต่งเพียงปีละครั้ง คือ ในช่วงปอยสังขาร และเป็นชุดที่ตัดใหม่ทุกปีบางครั้งใส่เพียงครั้งเดียวหรือสองครั้งเท่านั้น ในทุกๆปีหญิงสาวไทลื้อจึงมีเสื้อผ้าใหม่ที่ตามกระแสแฟชั่นของชุดไทลื้อเสมอ ในช่วงงานปอยผู้ที่สวมใส่ชุดแบบใหม่มีมากขึ้นเรื่อยๆ แต่จะสังเกตเห็นว่ากลุ่มคนที่ใส่ชุดแบบใหม่ส่วนใหญ่

เป็นเยาวชนหรือวัยรุ่นซึ่งเติบโตมาในยุคการพัฒนาทางเศรษฐกิจและกลุ่มหญิงสาวที่ต้องทำงาน
ต้อนรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 3.14 การแต่งกายแบบสมัยนิยมในปัจจุบัน

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยเริ่มเติบโต รัฐจึงได้สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวขึ้นมาตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวอื่น ทั้งนี้ชาวอื่นมีสนิยมการท่องเที่ยวสถานที่แปลกใหม่และต้องการสัมผัสกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีสีสัน การเดินทางมายังสิบสองพันนาจึงเป็นการมาเพื่อเสพและตอกย้ำภาพที่รัฐบาลเป็นผู้นำเสนอ การตอบสนองของรัฐบาลและชาวไทลื้อสิบสองพันนาจึงมีการสร้างภาพของตนขึ้นมาใหม่เพื่อตอบรับค่านิยมทางการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้แก่ การสร้างสวนสาธารณะซึ่งเป็นภาพจำลองวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ การเปิดร้านอาหารไทลื้อที่มีการฟ้อนรำแบบไทลื้อสมัยใหม่ ต่อมาภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชาวไทลื้อสร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับภาพนำเสนอของรัฐบาลกลางได้ขยายตัวออกไปสู่ชาวไทลื้อโดยทั่วไป เห็นได้ชัดจากการแต่งกายของวัยรุ่นและผู้ชายชาวไทลื้อที่มีค่านิยมการแต่งกายตามสมัยนิยม

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved